

ÖLDÜKTEN SONRA “ALLAH” DİYEN BAKAN

-Hasan Ali YÜCEL-

Hüseyin Yılmaz

YAKIN TARİHİMİZİN

ANLATILAMAYAN HİKÂYESİ -3

TİMAŞ YAYINLARI İstanbul-1990

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

- HAYATI ve ŞAHSİYETİ **2**
 - Kim Bu Hasan Âli? **2**
- ŞAHSİYET DEĞİL TEZADLAR YUMAĞI **5**
 - Bir Rivayet **5**
 - Yücel'in Diri Diri Gömdüğü Hasan Âli **5**
 - Hürriyet ve Yücel **7**
 - Korku **7**
 - Hasan Âli ve Atatürk **9**
- KÖY ENSTİTÜLERİ ve TURANCILIK DÂVÂSİ **17**
 - Sayfalar Arasında **17**
 - İnönü Ne Diyor? **29**
 - İşkence **31**
- ÖNER - YÜCEL DÂVÂSİ **37**
- VE ALLAH BİR **40**
- SON YAPRAKLAR **51**

ÖNSÖZ

Hasan Ali Yücel, Cumhuriyet neslinin âşinâsı olduğu bir isim. Daha çok **“Köy Estitüleri”**nin mimarı olarak bu müesseselerin tedai ettirdikleri ile hatırlanır. Cumhuriyet devrinin tipik aydınıdır, Hasan Ali: Sathi, fakat bulanık. Kendisine âit ne bir düşüncesi vardır, ne yalnız başına yüklenebileceği bir dâva. İktidarı elinde bulunduranların yakınında olma gayretinde ise, emsalleri arasında iyi bir dereceye sahiptir. Hasan Ali, tezdaların cem’ine şahsiyetiyle ev sahipliği yapmış. Mantıkçı Yücel’in de bildiği gibi **“cem’i zıddeyn muhaldir.”** Yâni zıdların birleşmesi, biraraya gelmeleri, imkânsızdır. Bu kaidenin muhkemliği Hasan Ali’nin şahsiyeti karşısında bozguna uğrar, zıdlar bu adamda basbayağı birleşirler. Hasan Âli, yıllar yılı hem inkılâpçı, hem değildir. Hem dindar, hem değildir... Kısacası o, bir devrin aynasıdır, bir ayna sadakatiyle kendi devrini aksettirir. Hayatı ve şahsiyeti de bu cihetle tetkike değer. Onu tetkik etmek demek, uçurumlarla dolu bir devre eğilmek demek... Hasan Ali, yakın geçmişimizin çok şaibeli bir devrinin anlaşılması güç, devri gibi bulanık bir şahsiyeti olmasa idi, bugün onu hatırlamayacaktık bile. Ne var ki o, yaşadığı devre karşı tutulmuş bir aynadır. Aynanın ehemmiyeti kendisinde değil, karşısına tutulduğu şeyi aksettirmesindedir. Binaenaleyh okuyucu, bir fâninin ismi etrafındaki tetkiklerimizden dolayı bizi mazur görmeli, Hasan Ali de... Bir devre, bir geçiş devrine, zifirî karanlıklar içindeki bir devre bir parça ışık tutmaya çalışıyoruz. Bu devri yalnız başına aydınlatacak bir güneş yok. İster istemez en uzak yıldızlardan, en cılız muhlara kadar parıldayan her menbaaya koşuyoruz. Bu cılız ve uzak pırıltılarla o devri bütünüyle aydınlatmak nasıl kabil olabilir ki? Olabildiği kadar...

Bu çalışmayı daha geniş, daha teferruatlı tutmak, teorik olarak, mümkündür. Fakat birçok teoriyi realitenin merhametsiz, sert ve yalçın surları parçalıyor. İstesek de bu menbaadan daha fazla ışık alamıyoruz. Hasan Ali’den en pırıltılı tarafları itibari ile faydalanmaya çalıştık; daha fazla teferruat, bıktırıcı olacaktı. Ömrünü küçük ve zillet verici eşiklerde tüketmiş bu adamda hemen hemen şahsî hiç bir zenginlik yok... Çalışmamız bir biyografiden çok, tenkid: Bir devrin tenkidi... Kitabı herhangi bir kategoriye koymak takdiri, size ait, istediğiniz yere koyabilirsiniz. Kitabı **“Yakın Tarihimizin Anlatılmayan Hikâyesi”** serisine dâhil etmemize gelince, yukarıda izah etmeye çalıştık. Eser Hasan Ali’den ziyade, yaşadığı devri aksettirmek düşüncesinden mülhem. Bir parça faydalı olabildiysek kendimizi bahtiyar addederiz.

Hüseyin YILMAZ

HAYATI ve ŞAHSİYETİ

KİM BU HASAN ALİ?

1897-1961 yılları arasında yaşamış, koca bir ömür; ikbal ve zilletleri ile dopdolu bir ömür. Ansiklopediler, “**Cumhuriyet devri devlet adamı; şâir, yazar**” diyor, Yücel için. 1897’de İstanbul’da doğmuş, yıkılmaya yüz tutmuş bir imparatorluğun çocuğu. Çocukluk ve ilk gençliği imparatorluğun başşehrinde geçmiş; bir sürü hengâmenin içinde bulunmuş, bir yığın felâkete şahit olmuş.

1910’da Mekteb-i Osmânî’yi, 1914’de Vefâ Lisesi’ni, 1921’de ise Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü’nü bitirmiş. Tahsil hayatını, ilk memuriyet yılları takib etmiş; bir müddet İstanbul ve İzmir’de edebiyât-felsefe öğretmenliği yapmış. İkbal ilk defa 1927’de «merhaba» demiş, edebiyat-felsefe öğretmenine: Maarif Müdürlüğü’ne getirilmiş. 1933’e kadar aynı vazifede kalan Hasan Ali bu arada Paris’e gitme imkânı da bulmuş; Avrupa’nın bu gözde şehrinde tetkiklerde bulunmuş... Bütün bir Tanzimat ve Cumhuriyet aydınının bu kompleks şehri Yücel’e ne gibi ufuklar açtı, bilmiyoruz. Fakat Maarif Vekâleti’nde bulunduğu sırada başlattığı dünya klasikleri tercüme faaliyetinin Paris seyahatinden mülhem olması, kuvvetle muhtemel.

1933’te bir basamak daha çıkmış, onu bu tarihten 1935’e kadar bu sefer Millî Eğitim Bakanlığı Orta Öğretim Genel Müdürü olarak görüyoruz. İkbalin iştah dolu kucağıyla sardığı Yücel’in yıldızı her geçen gün daha parlak ve daha yakından Ankara semalarından sarkmış olacak ki, 1935’te İzmir Milletvekilliğine getirilmiş Milletle yegâne irtibatları taşıdıkları unvandan ibaret olan devrin bütün milletvekilleri gibi, onu da devletin başındakiler tayin etmişler: “**Gel Ankara’da İzmirliileri temsil et**” diye. İzmirliiler Hasan Ali’yi istiyorlar mı, istemiyorlar mı, soran bile yok...

Bir sohbet esnasında Mustafa Kemal’in “**Sıfır neye denir?**” sualine, müthiş bir espiri ile “**Sizin yanınızda bana denir, efendim**” diyen Hasan Ali Yücel’in son ikbali: 1938’le 1946 arasında devam eden bakanlık yılları. Birçok kimsenin hayatının bu safhası ile tanıdığı Hasan Ali, bu yıllarda Cumhuriyet Hükûmeti’nin Maarif Vekili’dir, yeni ismiyle Millî Eğitim Bakanı...

1946’dan 50’ye kadar eski bakanlığının hatıralarıyla avunan Yücel, sade bir milletvekilidir; milletin seçmediği... 1947’de merhum **Kenan Öner** ile giriştiği dâva ile uğradığı hezimet bir zamanların bu parlak yıldızını büsbütün karartır. 1950’de CHP’nin uğradığı hezimet ona da şamildir.

Milletin köşesine çektiği Yücel, 1950’den 1960’a kadar hayat sahnesinde gazeteci-yazar olarak arzı endam eder. Ömrünün hemen her safhasında yazarlığı elden bırakmayan Yücel, bu on yılı önce Ulus’ta sonra da Cumhuriyet’te günlük yazı yazmakla geçirir. On yılın bu sürekli

köşe yazarı, gazeteciliğe 1919'da Tasvir-i Efkâr ve İfham'da başlamış, 1936'da Akşam'a ka-
pağı atmış. Ansiklopedilerin «Şâir» olarak vasıflandırdıkları Yücel'in ilk şiirlerinin yayınlan-
dığı tarih ise, 1921...

Her devrin şartlarına adım uydurmakta güçlük çekmeyen Hasan Ali'yi aradan altı yıl
geçtikten sonra yeni ikballerin cazibesi çekmeye başlar. Yumuşak başlı Demokratların geniş
kucakları onu da sarar. Ve Yücel 1956'dan 60 kadar İş Bankası Kültür Yayınları'nı idare
eder. 1960'a doğru yazılarında istihaleler başlar, Demokratlara düşman bütün aydınlar gibi o
da iktidara yüklenir. Darbenin kokusunu aldığı, yazılarında ayan beyandır. 60'ta meş'um 27
Mayıs darbesine selam durur, avuçlarını patlatırcasına alkışlar, darbecileri. Mükâfatı gecik-
mez, 61'de Kurucu Meclis üyeliğine getirilir. Fakat bu, onun kısa ve son ikbalidir. Aynı yıl
Hazreti Azrail'den yakasını kurtaramaz. Ölüm tarihi: 26 Şubat 1961... Yücel'in son ikbaline
açılan kapıdan isterseniz birlikte geçelim. İşte 27 Mayıs mersiyeleri:

Niçin Atatürk?

“Köşemde oturuyordum, fakat sokaktayım. Bugün Ankara'da köşesinde kimse kalmadı.
Herkes dışarıda ve bir birinde. Otomobilli, at arabalı, kamyonlu ve yaya; halk, mahpusaneden
çıkışmış gibi; coşkun, bağıryor, çağırıyor, türkü söylüyor, oynuyor. Ne oldu, ne var?

“Üç kelime, hep o üç kelime, ağızlarda: - **Hürriyet, Ordu, Atatürk.**

“Bu bir kutsal **üçleme** oldu Türk için: ‘Hürriyet, Ordu, Atatürk!..

“Öyle bir üç ki, üçü bir ve biri üç. Demek ordusuz Türk, Türksüz Atatürk ve Ata'sız her
ikisi olamıyor. Çünkü Atatürk, millet iradesinin kutsal varlığı Türk ordusu ile hürriyeti elde
etmiştir.

“Sokaktaki halk, bir türkü söylüyor; hep onu söylüyor, hep onu tekrar ediyor:

Dağ başını duman almış

“Bu ne genç, ne ümit dolu bir türkü! 18 Mayıs 1919 gecesi, Karadeniz'in siyah dalgaları
bindiği küçük teknesini döğerken Atatürk, bu türküyü söylemişti. Halden istikbale giderken
söylüyordu onu. Bugün halk, büyük küçük onun bu türküsünü söylerken Türkiye'nin nurlu
yarınlarına yürüdüğünü hissediyor. Bu türkü, gençtir; çünkü Atatürk gençti. Bugün, değil ölü,
tam bir genç olarak Türk gençliğinin arasındadır.

“Oluk oluk Ankara caddelerini dolduran bu gençleri coşturan kim? Bu imkânı
hazırlayanlara o ruh ve o atılganlığı veren kim?

“Kim olacak, bir ölü... Ama ne ölü? Diri bir ölü. Eğer öyle olmasaydı coplarla dayak
yerken, üstlerine silâh boşaltılırken bile Türk gençliği nasıl olurdu da en gür sesleriyle:

- **Atatürk, aramızdasın!**

Diye bağırdı? ‘**Atatürk, izindeyiz!**’ diye seslenenler, bugün onun büyük çaptaki resimlerini arabalarının, kamyonlarının önünde taşıyorlar. Bu sabah Dil-Tarih Fakültesinde Dekanın odasındaydım. «**Varol Atatürk!**» sesleri, avluyu dolduruyordu. Pencereye koştuk. Fakülte önündeki geniş çayırı kaplıyan bir şey vardı ellerinde. Kenarının her noktasına kızılı erkekli yapışmış gençler, onu yavaş yavaş açmaya başladılar. Atatürk, o koca yeşil sahayı yavaş yavaş kaplıyordu. Tamamı çıktı meydana. Aman Allahım, o ne müthiş sevgi feryadı:

- **Atatürk, Atatürk, Atatürk, Atatürk! Ve Atatürk!**

“Kırk yıldır, boşuna bu çocuklara hizmet etmemişiz? Onların babalarına, hattâ büyük babalarına, evlâtlarına bu yolda boşuna hizmetkârlıkta bulunmamışız? Sevinçle yaşlanan gözlerim, bunları görerek kapanacak, demek! Hamd olsun, Yarabbi sana!

“Memlekette bir değişme mi oldu? Ne var?”

“Aslında bir değişme yok. Çünkü bu memlekette bir millet var, Türk var. Türkün ruhunda hürriyet var. Onu esaretten kurtaran Atatürk var. Her ikisini var olmaya devam ettiren ordu var. Bunlar zaten var değil mi idiler? Bugün, sadece bir perde açıldı ve biz bu var olan şeyleri bir kere daha dünya gözü ile gördük. Öğün, Türk evlâdı öğün!

“On yıldır, şu köşeden hep hürriyet, hürriyet diye bağırdım. Hürriyet, bir hak değildir sade de ondan. Çünkü hürriyet, haktan da üstün bir şeydir. Hürriyet, havadır. Onsuz yaşanmaz. Kim onu sağlarsa yaşar. Kim onu yok etmiye kalkarsa yok olur. Ben bunları bir siyaset adamı olarak değil, bir memleket aydını olarak söyledim ve tekrar ettim. Duyan duymadı, duymayanlar duymadı. Şimdi memleketin ufuklarını sarsan hürriyet yankısını bir tanrısal koro gibi dinliyorum. Değil bugünküler, hattâ yarınki kuşaklar bu sesleri vecitle dinliyecekler. Tarih, devam etmezse masal olur.

“Penceremden bakıyordum. İki hanım, duvarın üstünde, yeni gelen İstanbul gazetelerini okuyorlar. Hemen bir saattir, konuşmadan okuyorlar. Yarın, alıştıkları gazetelerin hepsini bulup okuyacaklar. Evet, bulacaklar ve okuyacaklar. İnebolu’nun el kadar küçük bir gazetesinde Fikret’in ‘**95’e doğrusu!**’nu bastı diye takibe uğrıyanlar artık istediklerini yazacaklar. Kutlu olsun, Karadenizli kardeşlerim; hürriyetiniz, mutlu olsun! Yazın bu memleket için, bu çilekeş millet için yazın! Kalemelerinizin mükâfatını gördünüz ve göreceksiniz. İki gündür, ortada ne polis var, ne jandarma. Bu ne terbiye, bu ne intizam! Dün, akşamüstü bu coşkun halk, dokuzda dağılamaz diye kaygulanıyordum. Gaipten bir ses:

- **Orduyu seven evine!**

“On dakika sonra Atatürkbulvarı bomboştu. Bu halka kıyılır mı? Ah, hele bu gençliğe! Orayı, o yarayı açmıyayım. ‘**Hâkimiyet milletindir**’ yazımda millet hâkim olmazsa ne hürriyet, ne demokrasi kalır demiştim. Ne kadar haklı imişim. Bu hürriyet havası da gösteriyor ki, Millet, hâkimdir. Şekil ne olursa olsun millet, milleti hâkim tanıyanların elinde olunca hürri-

yet vardır. İki gündür akan halk seli, bu kaynaktan çıkıyor. Oluk olup, araba araba, otomobil otomobil, kamyon kamyon akıyor. Dev kamyonların arasında tek atlı bir araba, belki yirmi otuz kız, erkek genç. Ellerinde kocaman bir Atatürk! O küçük araba, ne büyük bir şey taşıyordu? Halk kendini tutamadı:

- **Yaşasın gençlik!** diye bağırды.

“Bu haykırışın içinde, **‘Yaşasın Atatürk!’** vardı. Çünkü bütün bu insanların içinde o vardır. Atatürk, gençliği istikbalin emniyeti bildiği içindir ki, en büyük emanetini ona bıraktı. Ne kadar haklı imiş. Çünkü, gençlik, onun bu emanetini hayatı pahasına muhafaza etti” (*) (1).

Ve hatibin pervasız şahlansı: “Ey cetleri padişahların ceberûtunu yere indirmiş genç Harbiyeliler! Atatürk’ün dört yanını tutup hep beraber vekarla,

- **Korkma!** diye, tıpkı onun gibi, bize, vatan ufuklarına seslendiniz. Türk milletine gürleyen bir emirdi bu... Ona güvenen kalblerimiz, artık korkmadı. Korkumuz, zaten sizler içindi. Temiz yüzlerine bakmaya kıyamadığımız, varlıklarına gelebilecek en küçük bir kötülük ihtimaliyle üstüne titrediğimiz sizler içindi. Siz, babanız Komutanın çevresinde ne heybetli bir kütleydiniz! 27 Mayıs sabahı, silâh sesleriyle yatağımızdan fırlayıp sokak başlarında sizleri gördüğümüz zaman, içimize doğan emniyeti bir bilerseniz, sizlere minnetimizin derecesini ölçerdiniz; ama bunu bilmeyin, yalnız hizmetinize bağlı kalın. Hiç kimseden bundan daha kıymetli mükâfat göremezsiniz. Tarih, aynı yolda yürürken şehit düşen kardeşinizin şehadetiyle sizin yaptığınız özverinin destanını daha şimdiden yazmıştır. Bu, onun ruhuna ithaf edeceğiniz Fâtiha’ya katılacak en belâgatli bir duâ olacaktır.

“Sizleri yetiştiren komutanlarınız, ne kadar övünseler yeridir. Sizi doğuran analar, size hayat imkânı veren babalar ne kadar şeref duysalar haklarıdır; çünkü Türk milleti, en küçüğünden en büyüğüne kadar sizinle iftihar ediyor. “Var olun, Türk Arslanları!

“Bir kere daha gördük ki, Türk ordusu, her cins tehlikede milletin bekçisidir. Ne zaman kaderimiz bir çıkmaza düşmüşse kurtarıcısı o olmuştur. Millî kudrete timsal olan Türk ordusu, daima çözülmaz düğümleri bir hamlede kesmenin yolunu bulmuştur. Millet ülkülerinin gönüllere birikmiş hasretlerini dileğine kavuşturan bu kahraman varlık, bu yoldan, insani duyguların en yükseğine erdiğini yalnız millete değil, bütün dünyaya göstermiştir. Halkın, sabrını tükettiği yerde onun da sabrı tükenir; bu defa da öyle olmuştur. Türk halkı kadar itaatlı, onun kadar hatır sayan bir insan topluluğu zor bulunur. Bu halini, onun zaafı ve aczi belleyenlere varlığının hakikatini her zaman o anlatmıştır. O ispat etmiştir ki, Türk milletiyle oynanılmaz. 27 Mayıs inkılâbı, bu konuda geleceğe en öğretici, en uyarıcı bir derstir.” (2).

Bu ateşin ve muhabbet dolu ifadelerin ikbalini parlatıp fakat ömrünü uzatamadığı Yücel, İstanbul’da hayata gözlerini yumar. Ne var ki, onu ikbalinin şehrine gömerler, Ankara’ya... Hasan Ali, Ankara’nın adamıdır ve her şeyden, her yerden çok, oraya lâyıktır.

ŞAHSİYET DEĞİL TEZADLAR YUMAĞI

Hasan Ali için net bir şahsiyetten bahsetmek, güç; güç ne kelime, imkânsız. Sürekli değişen bu hokkabaz aynasını kelimelerle zapt etmek kimin haddi? Yücel'i yaşadıkları, söyledikleri ve düşündükleri ile adım adım takib etmekten başka şansımız yok. Önce hazin trajedisine eğilelim Yücel'in.

Bir Rivayet

Hekim oğlu İsmail'den dinlemiştim... Yazılı kaynaklarda rastlayamadığım bu rivayet ne kadar doğru, bilemiyorum; fakat doğru olmasa bile, Hasan Ali'nin şahsiyetinden mülhem olduğu, muhakkak. Rivayet şöyle:

“Cevriye Hanım, dindar, muttaki bir Osmanlı hanımefendisi. Ömrünün son yıllarını Çankaya'da geçirir; onu buraya çıkaran baht, İsmet İnönü'nün annesi olmak. Saçının bir telini bile namahreme göstermeden hayattan göçtüğü, rivayeti, dindarlığını ifade etmek için sıkça kullanılır. Hasan Ali Yücel, davudi bir sese sahip. Dinleyenleri mest eden hoş sesi ile Kur'an, mevlid ve ilahiler okumaktadır. Bir gün Cevriye Hanım, Çankaya yalnızlığının da verdiği bir sıkıntı ile İsmet'e,

- **“Evladım, şu Hasan Ali'yi Çankaya'ya alsan da, araya bana Kur'an okusa...”** der. İnönü yaşlı annesini kırmak istemez. Hasan Ali'yi çağırıp karşısına alır. Annesinin me-ramını anlattıktan sonra:

- **“Seni Çankaya'ya alacağım; fakat bir şartla... Dinini dışarıda bırakacaksın. Bundan böyle de din lafı etmeyeceksin...”**

Hasan Ali bu teklifi nasıl karşıladı, yüzünde, geniş alnında ne gibi raşeler gezindi, bilmiyoruz. Bildiğimiz şey, onun, bu ikbalperest adamın Çankaya'ya çıktığı ve dinden bahsetmediği.

Yücel'in Diri Diri Gömdüğü Hasan Ali

Nasıl olur, bir insan kendi kendisini nasıl gömer?' Gömmüş işte... Hülâsa edelim:

Hasan Ali Yücel, daha çok Köy Enstitülerini kuran, orada komünistlerin üslenmelerine göz yumup koruyan, dünya klasiklerini tercüme ettiren, milliyetçi ve müslümanlarca menfi, solcularca müsbet bir adam olarak maşerî vicdana malolmuş. Fakat bir de bizzat Yücel'in yıllar yılı Promete gibi zincirlediği bir Hasan Ali vardır, iç Hasan Ali. Pısrık ve korkaklığıyla Promete'den ayrılan bir Hasan Ali. Zincirlerini kırmayı, çivilendiği karanlıklardan kurtulmayı hiç denememiş, yıllar yılı sükûtun nabzını tutmuş. Bir de şiir kitabı yazmış: «Allah Bir.» Eserinin aydınlık yüzü görmesi için kendisinin ölmesini beklemiş, **“Ben öldükten sonra bu eserim neşredilsin”** diye vasiyet bırakmış.

Oğlu Can Yücel, babasının ölümünden sonra bir sefer basmış kitabı; fakat yıllar yılı suskun yaşamış bir ölünün kitabıyla konuşması hoşuna gitmemiş olacak ki, ikinci baskıyı yaptırtmamış. Bir zamanlar kendi içinde boğulan Hasan Ali, şimdi de kütüphane raflarında tozlanıyor.

Hasan Ali'nin kendisi gibi, unutulmaya mahkûm eseri, tasavvufî bir derinlikle zengin, vecdi ile takdire şayan, dili ile çarpıcı. Yıllar yılı bizzat kendisinin susturduğu iç Hasan Ali hakkında bir fikir sahibi olmak için kitabın kısa önsözünü olduğu gibi aktaralım:

“Kendinin ‘**eksik**’, ‘**kusurlu**’, ve sonunda ‘**ölecek**’ bir varlık olduğunu bulan ve bilen kim vardır ki, ‘**eksiksiz**’i, ‘**kusursuz**’u ve ‘**ölümsüz**’ü aramasın?

“Bu arayış hikmettir, felsefedir ve dindir.

«Aranan, değişmez. Başlamaz, bitmez. Öncesi, sonrası yoktur. Doğmaz, doğurmaz. Artmaz, eksilmez. Görür; görmesi bizim gibi değildir. İştir, iştirme bize benzemez. Bilir; bilmesi meçhulden malûma gitmez, malûmdan malûma yürür. Bilmediği yoktur. Her an, yapan, yaratan odur. Her arzusu, bir oluşturu. Var ederken yok, yok ederken var eder. Arayana gelince; durmadan değişir. Değiştikçe değişmeyende yeni vasıflar keşfeder. Keşifler biriktikçe değişen tarafları azalmıya, değişmiyecek tarafları çoğalmıya başlar. Güneşe nisbetle gölgeye benzer. Işık kaynağına yaklaştıkça nurlanır, fakat yanar. Bir bakıma yok, bir bakıma var olur. Hedef, güneşe varmak değil güneş olmaktır. Her insanın idrâkinde o idrâke göre kendini gösteren nihayetsiz nur, bu ihâta edilmez varlık; Allah'tır.

«İnsanlık tarihi, hiç bir devri müstesna olmamak üzere, insanın Allah'ını aramasının hikâyesidir. Ona, en ilkel varlıklarda, bitkide, hayvanda, gök yuvarlaklarında ve en haşin anlayışlı maddede kavuştuğunu sananlar bile ondan başka bir şey bulabilmiş değillerdir; çünkü onun vücudu dışında varlık yoktur. Hiç bir idrâk, «hiç» uğruna bu zahmete düşer mi? Bir hiç için bu kadar cidâl, değer mi?

«Henüz ona iman etmeyenler vardır; iman edenlere gülerler. Ona inandığını sanıp da ne kendilerini onda, ne onu kendilerinde göremiyenler de çoktur. Mümin görünüp aslında imana erişememişlerin bu hali, inkâr edip de inanmadığı şeyi bulmuş olduklarından habersizlerin istikbaline benzer. Biri aydınlıkta gezer kör, öbürü karanlıkta aradığına dokunup da ne olduğunu farkedemiyen şaşkın gibidir. Oysa Allah'a gerçek iman, gören gözlerle aydınlıkta onun varlığına ermektir. Ona kendini vermektir. Ondan hakikatler demektir. Gölgeleeri onda eritmektir. Hakka erenler, böyle kişilerdir, işte!

«Bizi, bu kullarından eyle, Yarabbi!

«Meçhullerin karanlığına cesaretle yürüyenlere bir gün hak doğar. Ümidimiz bu olsun! Hakkın girdiği yerde bâtil duramaz. Tesellimiz, bu olsun! Hakta birlik vardır, bâtilde çokluk.

Biri varlık biri yokluk. Var olmaktan korkan yokluğa kurbandır. Yokolmayı bilen insan, var olmanın yolunu bulandır.

«Sağır ve dilsiz olmıyan vicdan, her zaman der:

- **Allah'a inan!**

«Bizi, bu sesi duyanlardan eyle, Yarabbi! (3)

Orhantepe, 15 Ekim 1954

Bu inancın sahibi kendi zaaflarının zebunudur. Şanssızlığı, yaşadığı devrin inancına ters düşmesi. Müslüman bir cemiyette yaşasaydı, ikbal hırsı onu bu kadar düşürmeyebilirdi. Heyhat ki, o devrin ikbali Çankaya'da parlamaktadır, Hacı Bayram'da değil. Yücel inancıyla Hacı Bayram'a çıkmaya mütemayıldır, fakat hırsları onu Çankaya'ya sürükler. Karşı koyamaz...

Hürriyet ve Yücel

Yazar Hasan Ali'nin en çok kurcaladığı, etrafında dolaştığı, fakat zevkini yaşamak şöyle dursun, tatmaya bile fırsat bulamadığı mefhum: Hürriyet... Yazılarında bu mefhumun derinliklerini arayan, felsefesini telkin eden ve hürriyet havarisi kesilen Hasan Ali, gerçekte esaretler içindedir, kölelerin en bedbahtıdır. Çünkü ruhunu zincire vuran yine kendisidir, başkaları değil. Belki de onu bu mefhumu duyduğu hasret bu kadar söylettirmiş. Kendisini dinleyelim: «Bir insan, kendi tekliği içinde nasıl hür olabilir? Başka bir deyişle, fert, kendini ne zaman hür hissedebilir?

«İnsan, düşünen ve duyan, duyup düşündüklerini yapan bir mahlûk olduğuna göre, onun fikri ile hareketi arasındaki uygunluğa bakmalıdır. Ancak düşündüğü şekilde hareket eden insan hürdür. Hiçbir riyakâr, hiçbir yalancı, hür olamaz. Kafası ile yüreğindeki niyetleri, dilinden başka şekilde ve mahiyette çıkardıkça bu iç-dış uygunsuzluğunun öyle rahatsız edici tesiri altında kalması lâzım gelir ki, böylesi, o uymazlığın belli olmaması için türlü hesaplar, türlü tertipler, türlü manevralar yapmak zoruna düşer. İhtirasının, menfaatinin, gizlenmiş isteklerinin esiridir. Nasıl hür olabilir? Hür olmanın şartı, bu sebeptendir ki, samimîliktir. Kalbinde sekiz on tilkiyi bir arada dolaştıranlar, onların kuyruklarını birbirine dokundurtmamak için az mı gayret sarfına mecbur olurlar?» (4).

Ne güzel itiraf, demek sizin de içinizden geçmiyor mu? Yücel aynayı kendisine tutmuş, bütün çıplaklığıyla kendisi aksetmiş aynaya. Aslında sözü de yine kendisinedir, kurtarmak istediği, hürlüğü arzuladığı herkesten önce bizzat kendisi. Ne var ki kurtulmak, zincirleri parçalamak kolay değil. Yukarıdaki ifadeleri 1952'de kaleme almış. Allah Bir'i ise 1948'de bitirmiş. İşte ameline, gündelik hayatına uzanamayan kendisi «**kurtuldum**» dese de gerçekte kurtulamadığı esaretini kendi içinde yıkmaya çalıştığı hazin telkinler:

Kurtuldum, evet, kesildi bağlar;
Daldım denize kopunca ağlar.
Kalbimde sükûn, huzûra vardım;
Zulmet bitiverdi, nûra vardım.
Erdim tevhide ben gönülden,
Hamdolsun, hür bir insanım ben.
İkbâlimmiş gözümde perde,
Bir başka hava esince serde,
Düştüm de uyandım uykulardan,
Sıyrıldım o sahte kaygulardan.
Oldum yücelikten öyle âzâd,
Etmem o zamanı şimdi ben yâd.
Hiç kalmadı yükselişte meylim,
Alçakta duran her işte meylim.
Bıktım kula kulluk eylemekten,
Her hırsı çıkarmışım yürekten.
Bağısız kişiyim, bağımsız oldum;
Hürriyeti ben bu yolda buldum. (5)

Ne gezer Hasan Âli, ne gezer? Son nefesine kadar esir yaşayıp esir öldün. Dilin olabilecek bu eseri bile ancak ölümünden sonrası için vâsiyet ettin, hangi hürriyetten bahsediyorsun?

Korku

Hasan Ali'nin sahillerini döven, yıllar yılı aşındıran bu med-cezir'lerin iki kaynağı var: Biri ikbal hırsı, diğeri korku; her şeyi kaybetme korkusu. Kendisinden dinleyelim:

«Korku nereden doğar?»

«Korku, hesaba sığdırılmamış dileklerden, kudretle nisbeti düşünülmemiş hırslardan doğar. 'Ha daha servet, ha daha büyük kudret, ha daha çilgin sefahet!' dedikçe henüz elde edilmiyene erişmenin sabırsızlığı veya elde edilmişlerin bir ânda kaybolması kaygusu, insanı,

çıldırtan korkular içerisinde atar. Ne servette, ne kudrette, ne sefahette miktar mühim değildir. Bir liraya bir can, bir sandalyaya bir hayat, bir şehvet anını yaşamaya bütün bir şeref ve haysiyet feda edilirken bu küçük miktarlara bakıp hayret etmemeli. O bir lira, Karun'un hâzinelerinden daha kıymetlidir; o küçük memuriyet sandalyası, bir saltanat tahtıdır; o keyif mevzuu sümüklü mahlûk, cennet hurilerini kışkandıracak bir husn-ü ândadır.

«Korkunun bütün canlı varlıklarda toplanıp düğümlendiği nokta, bilinçaltına sinen ölmek ihtimalidir. Ölüm, istisnasız, her canlının korkup kaçtığı bir fikir, bir hayal, bir içgüdüdür. Bu da pek tabiidir. Çünkü hayat, ölümden kaçan kuvvetlerin devamıdır. Fakat akıl sahipleri için hakikat, hiç böyle olmamak lâzım gelir. Şu fâni dünyada başımıza gelmesi muhakkak tek olay ölümdür. Doğduğunu bilmiyen, hatırlamayan insanın bir gün öleceğinde şüphe var mıdır? O halde yüzde yüz olacak bir şeyden niçin korkmalı? Gel de bunu kendine anlat! O halde ölümü tabii almalı ve hayat boyunca ona kendimizi alıştırmalıyız. Oyunla, alayla, içkile, her türlü ihtirasların uyuşturucu tesirile onu içimizden silmeye kalkmak, muvakkat bir zaman için kendimizi aldatmaktan başka neye yarar?» (6)

«**Ne servette, ne kudrette, ne sefahatta miktar mühim değildir. Bir liraya bir can, bir sandalyaya bir hayat, bir şehvet anını yaşamaya bütün bir şeref ve haysiyet feda edilirken bu küçük miktarlara bakıp hayret etmemeli**» diyen Yücel'e hayret etmiyoruz. Fakat onu anlamak da elimizden gelmiyor, çünkü bu sefil tabloyu hiç yaşamadık, hiç hissetmedik, hiç bu kadar düşmedik. Bağışla Hasan Ali, seni anlamamız, korku ve ızdıraplarını duymamız mümkün değil. Bir fetret devrinde yaşadın; emsallerinle münbit bir araziye düşmüş tohumlar gibi bittiniz, doğru. Ama artık o devir geçti, her şey çok çok gerilerde kaldı ve biz sizi anlamıyoruz. Karanlık bir gecede bir lambanın camına şuursuzca çarpa çarpa uçuşan böceklerin hülyası içinde sizi hatırlıyoruz. Üzgünüz...

Ölümün korkulacak bir şey, ikbalin bütün şeref ve haysiyetinizin fedasına değecek bir şey olmadığını kendinize anlatamadınız. Sizinki bile bile ladesti, ne diyelim...

Yücel, tarifi güç bir korkunun kıvkıvrak yakaladığı adamdır. Bunun o da farkındadır, ama hep kendisine saklar:

Senden korkmam, rahimsin, sen;

Âdilsin sen, hakimsin sen.

Korkum, beşer adlı korkusuzdan;

Vicdanı sağır, o duygusuzdan (7).

Yücel aslında hayatının her safhasından dolayı pişmandır, ama pişmanlığını haykırarak iç varlığını zmcirlemiştir bir kere, sesini boğmuştur ruhunun. İç mücadelesi derinliğini kaybetmiş, günübürlük, sathi ve basit meselelere kaymıştır. Yücel, daha başta davayı kaybetmiştir, ömrü boyunca «**tortu**» tarafıyla yaşamaya mahkûmdur:

«Benliğimiz düşünürken böyle ikiye ayrıldığı gibi karar verirken de hemen aynı bölünmiye uğrar. Kaba bir benzetişle, ruhumuzun alt tabakalarında, doymak istiyen iştihalarımız, ham dileklerimiz iten eğilimlerimiz ve türlü hayvan içgüdülerimizden teşekkül eden **‘Tortu benliğimiz’** vardır; üstte ise idealleri, iyiye götüren istekleri, saf duyguları barındıran **‘Yüksek benliğimiz’** bulunur.

«Meselâ sorumlu bir anda doğruyu söylemekle birçok menfaatleri kaybedeceğimizi düşünürken **‘tortu benliğimiz’**, hemen yalan söylemeğe izin verir; hattâ bizi zorlar. Fakat öbür yandan **‘Yüksek benliğimiz’**, kudretine göre türlü şiddette tepkiler yapar. **‘Olmaz, bu yaptığın doğru değil; bir âdi fayda için böyle alçaklık yapılmaz’** der. İşte bu yüksek benlik, her zaman kelimesini ağızımızda çiğnediğimiz **‘vicdan’**dır. Çok kereler zavallı, hem dediğini bize yaptırılmaz, hem de üstelik göğsümüze indirdiğimiz yumruklarla acı duya duya dayak yer. Pişmanlık, nedamet, işte onun duyduğu acının ismidir.

«Tıraş olurken, boyunbağı bağlarken, tuvalet yaparken aynaya baktığımız kadar içimize bakabilesek! Rahmetli Ahmet Hâşim, **‘Moncher, ben aynaya bakamıyorum. Suratıma tahammülüm yok’** derdi. Bu itirafı, kendi ruh ve vicdanımız için tekrar etmek kendi elimizdedir. Çünkü bu denemeyi kendimiz de yapabiliriz. Pascal, insanın, kendi kendisinden nasıl kaçtığını, kendi sefilliğini hissetmekten nasıl korktuğunu, kendini unutmak için nasıl oyunlar, eğlenceler, türlü vesileler icadettiğini ne açık anlatır. Ona göre cesur insan, kendisiyle savaşı kabul edebildir. Hem yaralamanın, hem yaralanmanın acısına dayanabilmek kolay mı? Mistiklerin nefis ile mücadele dedikleri de budur; savaşların en gücü.» (8)

Yücel’in bocalamaları, kendi kendisiyle boğuşması süreklidir. Hemen her zaman başı, kendisinin tabiri ile **«mistik»** tarafı ile derttedir. Cılız da olsa, vicdanının sesinden rahatsız ve muzdaribtir. Bu ızdırab içinde **«Allah Bir»**i kaleme alır, fakat neşredemez, bir nevi ruhî istimnadır bu ve Yücel onunla ızdıraplarını hafifletmeye çalışır.

Nimetlerden feragat ettim,

Külfetlerden nedamet ettim.

Yüz vermiyorum her iltifata,

Lâkayd olarak bakıp hayâta.

Diyor zincirlere vurulan Hasan Ali. Yalan... Son nefesine kadar ne nimetlerden vazgeçebildi, ne **«Yüz vermiyorum»** dediği iltifatlardan. Hayata ise son nefesine kadar sınıksız sarıldı. Yoksa bu kadar derin bir iç pişmanlığı duyan adam berbat geçmişini kendi eliyle temizlemeye çalışır ve daha hayatta iken onun huzurunu yaşardı.

İnsanları iki şey susturur, iki şey aşağılık bir hale düşürür: Korku ve ikbalperestlik... Hasan Ali’de ikisi de var. Ne korkularını yenebilir, ne de ikbalperestlikten yakasını kurtarmak

elinden gelir. Her makul düşüncesi, her derinden pişmanlığı bu iki duygunun kalın hisarlarına çarparak parçalanırlar. Yazık...

Hasan Ali ve Atatürk

Atatürk, kendi devrinin hâkim yıldızı. Onun semasında yalnız kendisi parlar, güneş gibi. Kel Ali, Kılıç Ali, İnönü ve bütün etrafındakiler gibi, Hasan Ali'nin de tabîi kaderi, ona tâbi olmak. Bütün ömrünü Atatürk'e neşideler yazmakla tüketir. Yazdıklarının mantığının olup olmadığına aldırmaz bile, dinleyelim: «Osmanlı İmparatorluğu batıp memleket yer yer işgal altına düştüğü zaman, milletin ruhunda direnen, şahlanan mukavemet duygusunu içimizden bir fert, bir millet evlâdı temsil etti: Atatürk. Bunu İlâhî iradenin tecellisi saymakta ne dine, ne de olanlara aykırı bir cihet yoktur. 'Allah istemediği halde Atatürk çıkmıştır' diyen kim? 'Allah istemeseydi insanlığa doğru yolu gösteren peygamberler de çıkamazlardı. Bunlar kendiliklerinden çıkmamışlar' diye o muhterem varlıklara hiç mi kıymet verilmemeli? Sanki Atatürk, Allah'ın iradesine zıd olarak mı çıkmıştır?

«İnsan iradesini hiçe indirip bütün cüz'iyatı İlâhî İradeye atfederek ferdî mesuliyeti ortadan kaldırmak; Müslümanlığı anlamamak, ters ve yanlış yolda görmektir.

(...)

«İlâhî iradenin tecellisinde hayra olduğu gibi şerre de âlet olmak vardır ve bu alet, bizzat insandır. Haccac ile Neron, şer vasıtalarına misal ise, Atatürk de hayır vasıtasına bir örnektir. 'Türk milletinin ona borcu yoktur' demek İlâhî iradeye, onu vasıta olarak çıkaran büyük kudrete hürmetsizliktir. Nankör fikirlere ve telkinlere uyan toplulukların başına gelenleri gene Allah'ın kitabı bize ibret olarak söylemiyor mu? Uğradıkları felâketleri, bize acı acı anlatmıyor mu? Müslüman olup bunları bilmemezlikten gelmek, ne acı, ne yoldan çıkarıcı bir haldir?

«Evet, Müslümanlığın gayelerinden biri de 'akıl muhafazası'dır. İtikaddaki ihtilâfın sebeplerinden biri, akılla nakil karşıt olurlarsa hangisine dayanılacağıdır. Halbuki «nakil»e karşı olan 'akıl', Müslümanlığın temelidir, insana kendini kaybettiren serhoşluğu Müslümanlığın yasak edişi de bu sebeptir. O halde herhangi bir maddî veya ruhî bedmestliğe uğramadan akılı kaybetmek, akılı kaybetmeden koskoca bir milletin hayat mücadelesini idare eden adamı hiçe saymak nasıl mümkün olur? Millî Mücadele esnasında Atatürk'ün, elini açıp dua etmesi, onun kusuru mu, meziyeti midir? **O, devesini sağlam bir yere bağladıktan sonra Allah'a emanet eden bir müslüman gibiydi.** Atatürk'ü kötülemeğe kalkmak, deveyi çözüp çöle saldıktan sonra duaya başlamak gibi Müslümanlığın ihtiyatlı ruhuna taban tabana zıd bir harekettir. Bu geri anlayışla ve bu kafa ile ancak birbirimize düşeriz ve düşmanların, evet, düşmanlarımızın ekmeğine de yağ sürmüş oluruz.» (9)

Mizan, Hasan Ali'nin elinde; istediğini istediği kefeye koyuyor. Ölçü: Sadece kendi mantığı... Kendi mantığı bile değil, «**tortu**» şahsiyetinin emrettikleri. **Atatürk'e dinden bir**

gömlek biçmesini, Atatürk'e hakaret telâkki ederiz. Ömrünü dine karşı mücadele vermekle geçiren bir insanı din ile izaha kalkışmak, samimiyetsizlik. Bütün Atatürkçüler gibi, Hasan Ali de, Mustafa Kemâl'in bariz vasfının, 'irtica' dediği, gerçekte bütün bir dini inanış ve muameleyi havi din ile mücadele etmek olduğunu bilir. Fakat değişen şartlar istinat noktalarını çoğaltmayı zarurî kılmıştır. Din bu istinat noktalarının dışında tutulamazdı. Şüphesiz Atatürk'ün doğuşu, ilahi iradenin dışında değildir. İslâmiyet'ten bir parça nasibini almış herkes bunu bilir; Hasan Ali'nin telaşı yersiz. Problem, onun hangi kefedeki tartılacağı... Neron ve Haccac'ı günah kefesine koyan Hasan Ali, bu insanların kendi taraftarlarınca sevap kefesini konduğunu, bir parça düşünse idrak edecekti; ama güzel sesli hatibimiz kendi düşüncesinin mahkûmudur. İstese de aksi elinden gelmezdi...

Atatürk büyük bir komutan, doğru; fakat onu olduğundan farklı, kendi düşüncelerinin dışında bir yerde göstermek, yanlış. Bu, Atatürk'ü anlamamak olur, Hasan Ali gibi... Yalnız hakkı teslim edelim, Atatürk'ü anlatan Hasan Ali her zaman böyle yanlış ve tezadlara düşmez. Ondan öğreneceğimiz doğrular da az değildir. İşte bir örnek: «Cumhuriyet devrinde ilk devlet adamları İstiklâl mücadelesi vermiştir. Bunların mühim bir kısmı asker, bir kısmı da Mücadeleye iştirak eden sivillerdir. Cumhuriyet ilân edilip İnkilâp hareketleri başlayınca bunlara ve başta Mustafa Kemal Paşa'nın hudutsuz iktidarına taraftar olmayan yakın arkadaşlarından bazıları muarız vaziyet aldılar. Tabii bunlar, iktidardan uzak kaldılar; bir kısmı memleketten gitti. Kalanlar, tamamen tecrid edilmiş bir hayat geçirdiler. Şahıslarda büyük değişme olmaksızın siyasî mevkiler muayyen zatlar tarafından işgal edilmiştir. Başvekil ve Başbakan İsmet Paşa, senelerce bir Chancelier gibi hükümetin başında bulundu. Tek siyasî merci olan B.M. Meclisine kumandan, vali ve Bakanlıklarda ileri mevkileri işgal edenlerden bazıları girebiliyordu. Veyâ inkilâp yolunda yazı yazan bazı muharrirler ve münevverler bu imkânı buluyorlardı. Devlet adamları bu mahdud çevre içerisinde çıkabiliyordu. Başka yol yoktu. Atatürk'ün veya İnönü'nün şahsî güveni kazanılmadan ilerleme imkânsızdı.» (10)

Kendisinin geçtiği yolları iyi ezberlemiş «**şâir, yazarımız**». O devri bütün çıplaklığı ile aksettiren bu aynayı atıye miras bıraktığı için, elbette kendisine müteşekkirimiz. Ama unutmayın ki, bu kabil itiraflar mahubelerine olan umumî muhabbeti kırıyor. Ne de olsa yeni nesiller bu tasvirî hakikatleri herhangi bir zaruretle de olsa, kabul edemezler. Her devrin bir tabusu vardır, devrimizin tabusu ise, «ferdî hürriyetler.» Ferdî hürriyetleri yok sayan bir devri ve insanların günümüzün insanına sevdirmenin güçlüğü ortadadır. Ne yapalım, Hasan Ali'nin feraseti bugünlere kadar uzanamamış.

«Atatürk diktatör değildi. Fakat bir 'hürriyet rejimi' de kurdu, diyemeyiz. Atatürk'ün idaresi, bir sıkıyönetim de değildi. Mahdud şahıslara inhisar eden siyasi baskıların dışında bir tek Türk aydını ne düşünmede, ne düşündüğünü söyleyip yazmada en küçük bir tazyik hissetmemiştir.» (11)

Bütün muhaliflerin susturulduğu bir yerde elbette kimse düşündüğünü yazıp söylemede tazyik göremezdi, değil mi Hasan Ali? Düşünce hürriyetinden bahsedebilmek için, farklı düşünceleri haykıran sesleri bir arada duymak gerekmez mi? O devir için tek bir örnek göstermek kabil mi? Ve şu ifadeler de Yücel'e âit: «Asırlardır maddî, mânevi baskılar altında ezilmiş, fakat zincirlerinden silkinmiş topluluğumuz, erdiği hürriyetin zevkine varmak, bilincine ermek yolundadır; çünkü hürriyet, erişilmesi en güç bir düşünüş ve yaşayış tarzıdır. Zevki tadılır, fakat kolay kolay ne olduğu anlaşılabilir. Onu çok kere hepimiz için istemiş oluruz. Beraberce elde ettiğimiz zaman, yalnız kendimizde kalmasına çalışırız. Buna muvaffak olunca da dünkü hürriyet âşığı biz, bugün bir despot haline geliriz. Bu türlü bir toplulukta hür insan, tek demektir. Despotun istibdadı ne kadar sertse ondan gayrılarının hürriyet duygusu o kadar zayıf demektir. Tarih gösterir ki, hürriyetin anası taş yürekli bir istibdat cadısıdır. O güzel, levent, faziletli kız, böyle korkunç, çirkin, merhametsiz bir anadan doğmuştur. İnsanlık, aslında hümmüş de sonradan esir olmuşa pek benzemez. Daha çok, esirlikten hürliğe doğru yürümüş gibidir.» (12)

Ne pırıltılı ifadeler, ne acı hakikatler! Varol Hasan Ali, zaman zaman da olsa dehân nüksediyor ve hakikati bütün çıplaklığıyla ayaklarımızın önüne bazen atlas bir halı, bazen de sefil bir tablo gibi seriyorsun; doğru, hürriyet mücadelesini bütün bir millet olarak verdiniz...

Birçok şair ve edibin ilâh mevkiine çıkardığı Mustafa Kemâl'i Hasan Ali daha mütevazı bir kıyasla anlatmaya çalışır: «Aldığımız konuyu incelemek için bir taraftan Müslümanlığı insanlığa getiren Hz. Muhammed'i, diğer taraftan inkılâplarımızı bize veren Atatürk'ü tanımamız lâzımdır. Peygamber, bulunduğu topluluk içinde yaşayan itikadlara, sosyal kıymetlere isyan etmekle etrafını hak dine davete başladı. Kızları kurban diye akarsulara (*) atarlardı. Kılıcına güvenen istediği kızı kaçırap onun visaline ererdi. Kâbe'ye asılı tahta putlara 'Tanrı' diye taparlardı. Pistiler; zengini, yoksulları korumazdı. Merhametsiz bir ticaret ve ekonomi nizamı işlerdi. '**Allah birdir ve ben onun elçisiyim**' diyerek Müslümanlığın ilk kaidesini koydu. Bununla bütün o tahta putlar devriliverdi. Eski insanlara bağlı olan yakınları ve akrabaları kendisine düşman oldular. Hayatına kasedtiler. Yılmadı, davetine devam etti. 'Yıkanın, temizlenin' dedi. Gusül ve aptest budur. 'Tek Tanrı'ya tapın' dedi. Namaz budur. Evlenmeyi, fakirlere yardımı, kaidelere bağladı. Bugün üçyüzelli milyon insan, onun söylediklerine inanmaktadır.

«Gelelim Atatürk'e. O da kendi ölçüsünde, kendi milleti içinde dış baskıları kaldırıp vatanın düşman ayağını kestikten sonra, asırlarca bizi geri bırakan sosyal bağları, taassup kösteklerini koparıp attı. Yaşamak için her türlü vasıtalarile donanmamız lâzım gelen medenî dünyanın kıymetlerini aldı. Hayatımızı değiştirecek tedbirlere başvurdu. Zamanın icaplanna uyup cemiyet işlerinde değiştirme yapmakta büyük bir inkılâpçı şahsiyet olan Peygamberin tuttuğu yolu seçti.» (13)

Kaynağı ilahi olan din ile beşer düşünce ve hissiyatının mahsulü inkılâb arasında nasıl bir kıyas olabilir, din ile inkılâbın ne alâkası var? Hiç... İnkılâpçı ile peygamber nasıl benzetelebilirler? Akıl alır gibi mi? Hayır... Ama bir devrin modasıdır, dedik ya... Atatürk'e bir nevi uluhiyet verenlerin arasında Hasan Ali'nin kıyası çok masûm kalır. Ne var ki, bu, Hasan Ali'nin dış yüzüdür, bir de iç yüzüne bakalım:

Pek çokları şekte durdu kaldı,
İdrâke muhali ayna sandı.
İrkildi fakat senin önünde,
Yol bulmak için akıl yönünde.
Çırpındı da yok deyip direndi,
İdrâkini put yapıp beğendi.
Hiçten düzülüp yapılma bir put,
Hiçlikler için tapılma bir put.

İşte “**iç Hasan Ali**”nin beşerîye bakış açısı. Beşerîyi bu şekilde ele alan Hasan Ali ile bilinen Hasan Ali arasındaki tezaadların sebepleri belli: Korku ve ikbalperestlik... İkisinden birinin söyledikleri ile amel etmek gerekirse, samimiye tercih etmeli. “**iç Hasan Ali**” samimi, “**dış Hasan Ali**” samimiyetsiz ve sahte.

Hükmü ağır bulanlar için iki örnek ve bir kıyas imkânı daha:

«Sual: **Devlet, Arap harfi ile öğretim yapmayı yasak etmeye vicdan hürriyeti bakımından yetkili midir?**

«**Cevap:** Evet, yetkilidir; çünkü ilimce ve tecrübeyle anlaşılmıştır ki, bu harfler, Türkçe'nin sesine ve söylenişine göre kullanışlı değildir. Baskıda büyük güçlükleri ve lüzumsuz masrafları vardır. Türkçe'nin fonetiğine uygun gelecek ve halkımızın daha kolay öğreneceği, daha kolay okuyup yazacağı herhangi bir harf sistemini kabul etmek, bir din ve vicdan meselesi sayılamaz. Bu tamamiyle pratik, hayatî dünyevî ve medenî bir meseledir. Bu hususta çıkan kanun, yol ve köprüler hakkında çıkarılan kanunlardan mahiyet itibari ile ayrı bir vasıf taşımamaktadır.» (14)

Yukarıdaki ifadeler 21 Nisan 1954 tarihli, “**Allah Bir**”in bitiş tarihi ise 1948. Görelim:

Tefsiri bu yoldadır, kitâbın:
Senden sanadır bütün hitâbın.
Mânâsı, meâli «mâarefnâk»
Medlûlü «Lemâ halaktül eflâk»

Baştanbaşa sarf u nahvi başka,
İsbâtı düğümlü, mahvi başka.
Güçlük yoktur Arapçasında,
İdrâki lâfızlar arkasında. (15)

Tabîî şu ifadeler de Yücel'in, bir çocuğun Kur'an öğrenmesini neredeyse bir felâket telâkki eden Yücel'in: «Fakat İlköğretim çağından önce veya o sıralarda küçük vatandaşları toplayıp Arap harfi öğretmek kanunla yasak edilmiştir. Birçok yerlerde hattâ beş altı yaşında yavrularımıza, daha İlkokula bile gitmeden Kur'an-ı Kerim ezberlettiğini işitiyoruz. Bir Doktor Profesör arkadaşım, kendisine, öksürmesinden şüphelenilerek babası tarafından getirilmiş yedi yaşında ve henüz İlkokula gitmemiş bir küçük çocuğun muayeneden sonra babasının emrile yere diz çökerek Kur'an-ı Kerim okuduğunu daha birkaç gün önce bana anlattı. (Beş veya dört yaşında hıfza başlattırılmış bu güzel sesli küçük Hafız Hüseyin'in, kendi gibi daha onaltı hafız bulunan köyünün adı bende yazılıdır. Alâkalı ve resmî makamların bunu öğrenmek lütfunda bulunacaklarını umuyorum).» (*)

Bu 1954 tarihli yazının 1960 tarihli dipnotu da Yücel'in. Şikâyetçi olduğu ilgisizlikten, kendisini jurnallemek zevkinden mahrum ettiği için müşteki.

Yücel bir başka mefhuma ışık tutuyor:

Din ve irtica...

Önce konuşan, hatip Yücel'in din anlayışına bakalım: «Din, Allah ile kul arasındaki mânevi münasebettir. Hele bizim dinimiz Müslümanlık, bu münasebeti sevk ve idare edici hiçbir hususî sınıf (Ruhbanlık) kabul etmemiş ve müminlerine dine girip çıkmada hiçbir merci göstermemiş iken sırf menfaatlerini sağlamak için dini temsil üzere müstakil bir zümre vücade getirmiş olan, yobazdır. Yobaz, bu kudrete dayanarak politikanın âlâsını yapar. Osmanlı tarihinin hemen her safhasında siyasette müessir olmuş, fakat arkasına saklandığı ulemalık vasfının sigortasında bir iki müstesna ile daima kellesini cellâd ipinden ve ölüm kılıcından kurtarmıştır. Hâlbuki Sadrazamların yarısından çoğu tabîî ölümle ölememişler, başlarını siyasetgâhlarda Azrail Aleyhisselâma teslim etmişlerdir.» (17)

Ulemanın entrika içinde olduğu, Yücel'in yalanı. Hele meseleyi istisnalardan alıp umuma teşmil etmesi, göz göre göre Müslümanların hukukuna tecavüz. «Din, Allah ile kul arasındaki mânevi münasebettir» ifadesi ise, yazann hezeyanı. İslâmiyeti bu kadar cılız bir bağ ile ifadeye kalkışmak, mutlak cehalet. Fakat Yücel mevzuun câhili değildir; demek ki, samimi-yetsiz, her zamanki gibi. Çok daha kötü, şüphesiz... Belki de **“iç Hasan Ali”** bu anlayışın kurbanı, çok zayıf bir ihtimal; ama mümkün...

Ne var ki, dini Allah’la kul arasındaki manevi bir bağı irca eden Hasan Ali, zaman zaman da farklı düşünür. O kadar farklı ki, dini bir takım tartışmaların ortasına çeker, psiko-sosyal taraflarını araştırma mevzuu yapmak ister: «Din Psikolojisi, din Sosyolojisi etraflı incelemelerle esaslı neşriyata konu olmalıdır. İleri memleketlerin kültür tarihlerinde böyle devreler vardır. Bilhassa XIX. asırda Fransa, İngiltere, Almanya ve Amerika’da aynı hareketler olmuş, fakat büyük fikir adamları, dini her cephesinden, tarih ile ve hal ile ele alarak halkın ve milletin bilincine ışık tutabilmişlerdir. Atatürk inkilâplarının yobazlığa karşı olduğunu emniyetle söyleyebileceğimiz Anticlerical davranış ile üstünde durmadığı bu cemiyet meselesi, demokratik rejim havasında her bakımdan salâhiyetsiz fertlerin şahsî ve bilhassa geri anlayışlarının rehberliğine terk edilemez; ne ilim ve ne siyaset, dine karşı ilgisiz kalamaz.» (18)

Yücel’in tezadları peşinde yorulduk, bu adam bütün bunları yaşarken nasıl yorulmadı; bilmiyoruz. Bir de kendisinin dışındaki bütün dindarları muhtevi, irtica ve mürteci anlayışına yer vermemiş olmayalım, işte: «Gerilik ve irtica, bir çeşit sarhoşluktur. Siz, hiç kafası dumanlı ayyaş gördünüz mü, kendisine sarhoşum desin? En kuvvetli bedmestler, en bitkin zamanlarında sarhoş olmadıklarını iddia ederler. Bu iddia, hiçbir şey söyleyemeyecek hale geldikleri; yani sızdıkları zaman biter. Geri ve mürteci de öyledir; fikirlerinin irtica olmadığını şiddetle ileri sürerler. **‘Eski harfle yazmalı, gâvur okuluna çocuk vermemeli, günlük yaşama yollarını tesbit eden kanunlar şeriate uydurulmalı’** diye dâva eder; siz ona **‘Bu irticadır’** dersiniz. O size **‘Bu fikirlerin irtica neresinde?’** diye sorar. Çünkü mürteci, sosyal bir bedmesttir. O sızmadan önce cemiyet mutlaka belâyâ ve bir felâkete uğrar. **‘Gayrikabili setr-ü ihfa’** bir halde bulunan sarhoş nasıl karakola götürülüyorsa bu cemiyet bedmesti de adaletin koruyucu ihtimanına teslim edilmelidir. İster bilsin, ister bilmesin, şuursuzlara bir cemaat kayıdsız ve şartsız bırakılamaz. Geri insan, tifolu, tifüslü hastadan daha mı az tehlikelidir ki, bu bozuk zihniyet sahibleri, bu cemiyet hastaları tecrid edilmesinler? Hiç bir maraz, gerilik kadar bulaşıcı değildir. Çünkü insanların değişmeme şeklinde kendini gösteren içgüdüsüne dayanır.» (19)

Ve hiç bir yorum istemeyen, net, hâkkaniyet dolu mısralar; **“iç Hasan Ali”**nin duyulmayan sesi:

Senden geliyor ne varsa mevcut,

Âbitteki kudretinse mâbud.

Mûsâ’da hekimsin, İlâhi!

İsa’da kelîmsin, İlâhi!

Dâvut’da seslenir kıyâmet,

Bir zirve kemâline Muhammed.

Mahlûkunu hâlik eyleyensin,

Esrârını onda söyleyensin.
Vahyin dile geldi onda, coştı;
Tekrar için âsumâna koştı.
İnsanlığa bir ışık getirdi,
Beytullah'a hak ziyası girdi.
Bir hamlede düştü Lât u Uzzâ,
Maksat kırmaktı şirki mahzâ.
Emrinle gazâ edip Resûlün,
Tevhidine verdi başka bir ün.
Her bir sözü bin lisân kelâmı,
Birdir fakat en büyük merâmı.
Ancak bu merâm, birliğindir;
Birlikte gelen cihana, "din"dir. (20)

Nasıl, beğendiniz mi? Gördünüz mü, Hasan Ali'nin hokkabaz aynası gibi değişen iki yüzünü? Hasan Ali'nin belki günahı çok, bilmiyoruz. Sevap-günah mizanı da bizim elimizde değil; fakat kendi şahsında o devrin hemen bütün kalburüstü şahsiyetlerine ışık tutmuş olması, az sevap olmasa gerek... Mevzuu Yücel'in çarpıcı bir yazısı ile bitirelim.

Günlük Adam:

«Günlük adam, şüphesiz, ömrü bir gün olan adam değildir. Hani memleketin birinde bahtiyar geçirilmiş gün sayısına göre yaşama müddetlerini mezar taşlarına yazarlarmış; **'Ahmed Efendinin ruhuna fatiha. 3 gün yaşamıştır.'** **'Emine hanımın mezarıdır. 5 gün yaşamıştır.'** gibi... Günlük adam, adam olarak geçirilmiş günlerin mezar taşlarına yazıldığı bir memlekette bulunsa, taşına sıfır konacak bir insandır. Onun **'bir gün'**ü yoktur; ancak **'biri-rer günleri'** vardır. Öyle **'biri-rer günler'** ki, biri öbürüne benzemez; düşünüşte, inanışta, yaşayışta, çevresile münasebetlerinde. Bu benzemeyiş, yolda vereceği veya alacağı selâma kadar dayanır; bakarsınız, bir gün itinalı bir şapka çıkarışla saygısını açıklar. Siz de saf yürekli-lerden iseniz, başka bir gün bu saygılı harekete aynı dikkatle mukabele etmek istersiniz; fakat o, görmemezliğe gelir. Ekşi bir duygu içinizi kaplar, bozulursunuz! Geçen gün neye öyleydi, bugün neden böyle?

«Düşünmeden, zihin yormadan hüküm vermelidir ki, geçen gün öyle oluşu, nüfuzlu zatlar çevresinde bir hareketiniz, bir sözünüz veya nükteniz beğenilmiş, öğülmüştür; ondan... Sonraki aldırmaş da bunun aksine konu oluşunuzdan; bunda bilinmeyecek ne var?

«Başka bir hali misal alalım: İşi bozulmuş bir tüccar. Bir zamanlar kapısını aşındıran (sözüm yabana) dostlarından birini artık yevmiye defterinden silmiştir. Bir gün bakar, bu günlük adam, güler yüzü ile sırtkan edâsile yazıhanesindedir; o utanır, bu utanmaz. Bu utanmazın gelişinden memnun olsun; çünkü kendisine gelip araması, işinin düzeldiğine en şaşmaz bir delildir.

«Günlük adam, her memlekette, her meslekte, her çevrede, her mahallede; hâsılı her zaman ve her mekânda hâzır, nâzırdır. Meselâ sanatta... Bir eyyam bakarsınız, D. Grubunun hayranıdır. Çallıları, Hikmetleri, Feyhamanları, Şevket Beyleri iptidaî, eskimiş; hattâ ölmüş bulur. Bu görüşlerinde onu samimî, hele ciddî bulursunuz. Başka zaman aynı mesele açılınca ondan aynı kanaatleri beklersiniz; hatâdasınızdır. Günlük adam, D. grubundaki ressamı birer birer sayarak bu eciş bücüş resimlerin ne diye beğenildiğinden, bunlara para verip alanların aptallığından, zevksizliğinden, ukalâlığından cesaretle söz açar. Portre, Çallıninkilerdir. Hikmet'in kayıkları, deniz akisleri, Feyhaman'ın çiçekleri kimde vardır? Şevket Beyin camileri o camileri yapan mimarlarınkinden daha mühim sanat eserleridir; şaşarsınız. İster şaşın, ister şaşmayın; günlük adam budur ve böyledir.

«Ahmed Maşım'le Yahya Kemal, Türk edebiyatının en zehirli nüktelerini birbirleri aleyhine İkbâl Kıraathanesinden Tokatlıyan salonlarına savurup dururlarken günlük adam, Haşım'i daha çetin bulduğu için Yahya Kemal'e karşıt bir durum alır. Şair, Hâşım'dir; Yahya Kemal, bir kelime kuyumcusudur. Bu, seneler böyle sürüp gider; fakat Haşım'in vakitsiz ölümü, günlük adamı derhal değiştirir. Denizdeki şiir derinliği, Mehlika Sultan'daki hazin hikâyeye ediş üslûbu, Nedim naziresi gazellerdeki maziye alıp götürüş kudreti ve maziden hale çekiş mahareti, artık onun diline pelesenk olmuştur.

«Günlük adamın hiçbir şeyden pervâsı yoktur. Bir eyyam Horasan erenlerinin şiir akınlarında son yolcusu gördüğü Abdülhak Hâmit, boyunca yazdığı Külliyyat içinde dört mısra, evet şiir denecek dört mısra söyleyememiştir. 'O cömerdlik neydi, bu cimrilik ne?' diye üzüntüye düşmemeli. Günlük adam bu. Böyleleri, üstlerinde kırılacak hiç bir şey taşımazlar. Sırtlarında yumurta küfesi olmadığı için kolaylıkla dönerler. Bu dönüşler, elbette sebepsiz değildir. Fakat bunları aramıya değmez. O kadar püften, o kadar çerden çöptendirler.

«İş selâmdan, kelâmdan, resimden, şiirden çıkıp da memleketin ana dâvalarına dayandı mı; günlük adam tehlikeli olmağa başlar. Hani bizim 'Ya şundadır, ya bunda. Helvacının kızımda!' cinsinden meselelerimiz vardır ya. Meselâ **'İktisad mı, maarif mi?'**, **'Endüstri mi, ziraat mı?'**, **'Yol mu, okul mu?'** gibi ipe sapa gelmez, akla ve tecrübeye dayanır açıklaması bulunmaz, sanki biri olmazsa öbürü var edilebilir işlerde tercih arıyormuş gibi zihin yordumuz meseleler... Günlük adam, bunlardan birini tutar. **'İktisadî refaha ermemiş memle-**

ketlerde kültür gelişmesine imkân yoktur. Önce millet para kazanmalı. Devlet hâzinesi dolmalı. Ancak bundan sonra okul açıp çocuk terbiye edilebilir' diye tutturur. 'Tutturursa tuttursun, bize ne' demeyin; çünkü günlük adam, her vakit ehemmiyet verilmeyecek, tesiri mahdud bir insan değildir. Aşınmış borunun küçük deliğinden sızan havagazı gibi tavanlara kadar yükseldiği az olmıyan günlük adam; sırasında sözsahibi, makam sahibidir. Söylemesi düzgün, bilgisi görgüsü geniş, inanır gibi keskin hareketlerle konuşması insandan en çok anlayanları bile aldatan günlük adam, hiç inanmadığı böyle bir konuda ortalığı kendi tarafına çeker mi çeker. Her şeyi olup da şahsiyeti olmıyan bu türlü yaratıklar, memleket başına belâ olurlar. Bunların ne mal olduğunu devirler değişmeli, mevsimler birbirini arkasmdan yuvarlanmalı, nüfuz sahipleri zaman inkilâbına maruz kalmalı ki, anlayabilesiniz. Çünkü günlük adam, yaradılışın her mahlûka verdiği savunma organlarının en aldatıcısına, yani zekâyâ sahibdir. Abdülhamid devrinden bugüne kadar geçmiş her değişmede dört ayağı üstüne düşmüş nice nice günlük adamlar görülmüştür; kelle kavuk yerindedir, ekmeklerini yağlı ballı yemeğe devam etmektedirler.

«Günlük adamın en çok hoşlandığı insanlar, gene günlük adamlardır; aynı cinsten oldukları için birbirlerine derin bir müsamaha ile bağlıdırlar. Bağlı oluşları, ciddî bir münasebetten gelmez. Belki beraber değişmeleri, onların birbirile kolay anlaşmalarını sağlar, içlerinden, hattâ gıyaplarında dışlarından birbirlerine veriştirirler. Bunda hiçbir zarar yoktur. Çünkü karşı karşıya geldikleri zaman böyle bile bile ne cilveler, ne hararetleli cemilelerde bulunurlar. **Günlük adamlar damlar üstünde cihet gösteren, rüzgârla dönen âletlerin üstündeki horozlara benzerler; aynı rüzgâr, hepsini aynı cihetlere döndürür. Aralarında bir tek ihtilâf sebebi vardır: menfaat.** Biri bunu temin eder de öbürü ondan mahrum kalırsa, sevimli, zeki, işe yarar görünen günlük adam, derhal kaba, küstah, saldırgan hale düşer. Günlük adamın yenilmesi, aldatamaması demektir.

«En fenası birkaç tane günlük adamın bir çanaktan beraberce yiyecek şekilde birleşmesidir. Teki tehlike olan günlük adamlar, böyle bir araya gelebildikleri zaman, kendinde çabuk değişme kudreti olmıyan masumlar, yandı demektir. Dikkat etmeli; çünkü onların kullanılmıyacağı hiç bir vasıta yoktur. Göz kırpmadan yalan söylerler, aslını faslını bilmedikleri şeylere kendileri şahid olmuş gibi anlatırlar, nimetini gördükleri insanların aleyhlerindekiyle gizliden gizliye inançbirliği yaparlar. Bunların her yerde en çok korktukları, Basın ve Yayındır. Çünkü ipliklerinin pazara çıkarılması, en müessir surette bununla olur. Fakat günlük adam, bunun da çaresini bulmuştur. Basında, yayında kendi gibi fırıldakçı günlük adamı arar. Buldu mu, tamam; beraber dönerler ve döne döne yürürler.

«Bu kadar başarılı ve becerikli görünen günlük adama teslim mi olalım? Hayır! Bu yenilmeyi kabul ettik mi, yenilmeyecek hiçbir tarafımız kalmaz. Günlük adamla savaşıma, ancak kendimizi günlük adamlıktan çıkarmamızla başlayabilir. Bunun da usulü; günlük adama yüz, para ve mevki vermemektir. Böyle yapınca o da size ehemmiyet vermez. Siz ondan ve o da

sizden bir şey beklemez hale geldiği zamandır ki, mücadeleye girilmiştir. Bundan sonrası, dayanmaktır. Eğer siz günlük adamdan daha kuvvetli iseniz o, bu mücadeleyi sokulmak, sıkılmamak, sırtlamakla devam ettirir. Hoşlandığımız şeyleri öyle zekice keşfeder ki, hemen o zayıf noktaya hücumla geçer. Gülerek, yaltaklanarak, muarızlarınıza düşman görünerek bu hücumu ardi arasını kesmeden sürdürüp götürür; tâ ki, kendisini size lüzumlu, her işinize yarar olarak kabul ettirebilsin!

«Politikada bulunanlar için günlük adam, öldürücü bir mikroptur. Küçüktür, ne olduğu kolay bilinmez. Ciğerlerin en kuytu köşelerine kadar gider. Kötü öksürükler başlamadan onları zarar vermiyecek hale getirmek için korunma tedbirleri almıyorsa en sağlam varlıkları, yere serecek şekilde hasta eder. Memleket mukadderine elkoymuş vatandaşlarımızın bunlardan uzak kalmamını istemek, millî bir dilektir. Biz bu dileğimizi nasıl açık yürekle ifade ediyorsak onlar da kendilerini bunlardan aynı açık yüreklilikle korusunlar. Bir yanlışlığa düşülmemesi için günlük adamın, eskiden zamane adamı veya eyyam reisi dedikleri kimse olduğunu hatırlatmalıyım. 10 Ocak 1952.» (21)

Hülâsa... Zavallı Yücel! Bir devrin kurbanı oldu; bir devrin ve kendi zaafının... Gündelik insandı; gündelik yaşadı, gündelik öldü. Her insan gibi o da haysiyetlice yaşamak isterdi şüphesiz; ama buna muvaffak olmak elinden gelmiyordu, istese de bâzı şeyleri aşamıyordu. Hep kendi kendisi ile boğuştu, başkalarına söylerken bile kendi kendisine anlatıyordu. Bir gün olsun düşündüğü gibi yaşayamadı, içinden geldiği gibi haykıramadı. Her ağzını açışta karşısına o «**tortu**» tarafı dikildi. İkbâl hülyası ve yerli yersiz korkular kendisini sükûta dâvet ediyorlardı, sustu... «**Allah Bir**» ile bir hamle yapmak istedi, onunla konuşacaktı, en azından öldükten sonra; fakat bu sefer sesini oğlu boğdu. Heyhat... Hayatta iken konuşamayan birini öldükten sonra da konuşturtmuyorlardı. Yücel susmaya mahkûmdu...

• (Bu yazı, 28 Mayıs 1960 günü yazılıp gönderilmiş, nedense 15 Haziran 1960 tarihli “**cumhuriyet**”te çıkmıştır. –Yücel’in notu) (1)

- (1) Hasan Ali Yücel/Hürriyet Gene Hürriyet/Sayfa: 36-39.
- (2) Hasan Ali Yücel/Hürriyet Gene Hürriyet/Sayfa: 14-15.
- (3) Hasan Ali Yücel/Allah Bir/Sayfa: 7-9
- (4) Hasan Ali Yücel/Hürriyet Gene Hürriyet/sayfa: 17.
- (5) Hasan Ali yücel/Allah Bir/Sayfa: 44-45
- (6) Hasan Ali Yücel/Hürriyet Gene Hürriyet/Sayfa: 131.
- (7) Hasan Ali Yücel/Allah Bir/Sayfa; 57.
- (8) Hasan Ali Yücel/Hürriyet Gene Hürriyet/Sayfa: 39-40.
- (9) Hasan Ali yücel/Hürriyet Gene Hürriyet/Sayfa: 47, 49.

- (10) Hasan Ali Yücel/Hürriyet Gene Hürriyet/Sayfa: 116-117.
- (11) Hasan Ali Yücel/Hürriyet Gene Hürriyet/Sayfa: 62.
- (12) Hasan Ali Yücel/Hürriyet Gene Hürriyet/Sayfa: 3.
- (*) Kızların diri diri kuma gömüldüklerini bilirdik, nehirlere atılmaları Yücel'in rivayeti. Coğrafya bilgisini (!) güzel kullanmış. (H.Y.)
- (13) Hasan Ali Yücel/Hürriyet Gene Hürriyet/Sayfa: 55.
- (14) Hasan Ali Yücel/Hürriyet Gene Hürriyet/Sayfa: 169.
- (15) Hasan Ali Yücel/Allah Bir/Sayfa: 36.
- (*) Aradan yıllar geçti; ne soran, ne arayan oldu. 10 Nisan 1960
- (16) Hasan Ali Yücel/Hürriyet Gene Hürriyet/Sayfa: 170.
- (17) Hasan Ali Yücel/Hürriyet Gene Hürriyet/Sayfa: 194.
- (18) Hasan Ali Yücel/Hürriyet Gene Hürriyet/Sayfa: 42.
- (19) Hasan Ali Yücel/Hürriyet Gene Hürriyet/Sayfa: 151.
- (20) Hasan Ali Yücel/Allah Bir/Sayfa: 33-34.
- (21) Hasan Ali Yücel/Hürriyet Gene Hürriyet/Sayfa: 317-322.

KÖY ENSTİTÜLERİ

ve

TURANCILIK DÂVÂSI

Hasan Ali ile olan ilgileri ve neticeleri o kadar ehemmiyetli olmasa idi, Köy Enstitüleri bahsini görmezlikten gelebilirdik. Yine de teferruattan uzak, ana hatlarla iktifa edeceğiz. Mevzua ilgi duyanlar Kenan Öner'in üç kitap halinde çıkan «**Öner ve Yücel Davası**» ile «**Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını. Fasikül: 10/Köy Enstitüleri ve Koç Federasyonu İçyüzleri**» adlı esere bakabilirler.

Köy Enstitüleri'nin kuruluş tarihi: 17 Nisan 1940. Devrin Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, bakanlık koltuğunu işgale başlayışının üstünden iki yıl geçmiş. Köy Enstitülerinin kuruluş maksatları masûmâne: Köye ve köylüye kendi çocukları vasıtası ile medeniyet götürmek, cehaletten kurtarmak... Fakat bu masûm maksad, kurtlar arasında kalmış kuzu, ırz düşmanları arasında kalmış müdafaasız bakireden farksız. Harb yıllarıdır ve şartlar Sovyet Rusya lehine değişmektedir. Dünyanın her tarafında komünist militanlar faaliyet atağı içindedir; Türkiye

ise bir nevi pilot bölge. Komünist faaliyetler için Köy Enstitüleri tabî birer plato. Niçin el atmasınlar?

Bu okullarda komünist militanlar yuvalanmaya başlar. Komünizmin bütün taktikleri kullanılır; ne inanç bırakırlar, ne ahlâk... 1945’de bakanlığın parası ve himmeti ile Hasanoğlan Köy Enstitüsünün Yüksek Okul bölümünce çıkarılan Köy Enstitüleri dergisi ile tek merkezden bütün okullara komünizm telkin edilir. Bu dergilerde yayınlanmış yazılardan iktibaslar almak isterdik, fakat terbiye anlayışımız o kadarına müsait değil. O kadar berbat ve ahlâksızca şeyler. Yıllar yılı bakanlık müfettişlerinin bile sokulamadığı bu okullarda ikbal sarhoşu Hasan Ali’nin himayesinde memleketi komünistleştirme faaliyetleri yürütülür. Şüphesiz daha sonraki yıllarda Türkiye’nin sürüklendiği anarşi kaosunda büyük hisse Köy Enstitüleri ve Hasan Ali’ye aittir. Köy Enstitüleri kapandı, Hasan Ali öldü; ama memleket hâlâ onların ektiği kötü hasadın ızdırabını yaşıyor.

Sayfalar Arasında

Bir Bakanlık müfettişinin tuttuğu aynada aksedenleri birlikte görelim mi? İşte **Fethi İsfendiyaroğlu**’nun aynasına aksedenler: «Gerek Maarif Vekâletinden gönderilen muzır dergilerle çeşitli eserler ve gerek okul idaresinin bol sayıda satın aldığı mahut ideolojiyi aşilar mahiyetteki kitaplar ve mecmualar, her gün, en az bir iki saat ayrılan etüd zamanlarında öğrencilere bilhassa öğretmenler tarafından yüksek sesle okunuyordu. Bu eserlerin muhteviyatında telkini şiddetle istenen ana fikir, yine bu öğretmenler tarafından açıklanıyor. Bundan sonra parçanın kötü maksadı, kavrayışı en kıt öğrencilerin dahi behemehal anlamaları ve benimsemeleri için tekrar tekrar izahlarda bulunuluyor ve çocukların bir çoğuna tekrar ettiriliyordu. Bu işlerin bu yolda olmasını kat’î surette emreden tâmimler Maarif Vekâletinden enstitü müdürlüklerine gönderilmiştir. Mütalâa zamanları böyle kitap tanıtma saatlerinde solcu öğretmenler ilkönce kitaptaki vakayı nakil ve hulâsa ediyorlardı. Sonra müdür eserin yazarım tanıtıyor. Meselâ bir Rumen komünist muharrir olan Panayit Istrati’den bahsediyor. Onun realist ve idealist bir muharrir olduğunu söylüyor. Aynı zamanda şahsiyetini göklere çıkaran medh’lerde bulunuyordu.» (1)

Şimdi de bir başka sese kulak verelim: «Enstitülerin varlığı nasıl bir gerçekse, bu okullarda sistemli ve korkunç bir komünizm propagandası yapıldığı da öyle bir gerçektir. Köy enstitüleri iyi bir maksatla kurulmuş olabilirler. Buna kimsenin bir diyeceği yoktur. Fakat bu okullar hangi iyi veya parlak fikir ile kurulmuş olurlarsa olsunlar, birtakım iblislerin iblisçe çalışmalarıyla, bütün enstitülerde komünizm propagandası yapıldığı muhakkaktır. Bu propagandanın yapıldığı da tesbit ve isbat olunmuştur. Bu tesbit ve isbat ise hem resmî hem de hususî kanallardan yapılmıştır. Resmî olanlar bakanlık müfettişleri tarafından enstitülerde yapılan teftişlerin sonunda hazırlanmış raporlardır. Hususi olanlar ise, bu okullarda vazife almış kimselerin yer, hâdise ve ad ortaya koymak suretiyle yazdıkları yazılardır. Bu suretle meydana-

na öyle hâdiseler çıkmış, öyle hareketler tesbit olunmuştur ki, bugün bunları yeniden hatırlatmak bile insanı ürpertmektedir. Bütün bunlardan başka bir de ortada öyle bir inkârî imkânsız bir vesika vardır ki zaten, başka hiç bir şey bulunmasa, sadece bu, enstitülerde estirilmeye çalışılan ve estirilen kızıl havanın mahiyetini ve derecesini göstermeye kâfi gelir. Bu vesika; **‘Köy Enstitüleri Dergisi’**dir. O zamanki Maarif Bakanlığı tarafından yayınlanan bu dergide yer almış bazı öğrenci yazıları, saf ve temiz Türk çocuklarına yapılan telkinlerin neler olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Başka her şey bir tarafa, fakat bu işe önderlik edenler tarafından çıkarılan bu dergilerdeki yazılar meydanda iken, enstitülerde kızıl propaganda yapılmadığını söyleyebilmek için ne olmak lâzım, bilemiyorum.» (2)

Trabzon açıklarında Mustafa Suphi ile birlikte Rusya’ya kaçarlarken öldürülenlerden biri olan Edhem Nejat ve onun takipçisi Köy Enstitüleri Kurucusu İsmail Hakkı Tonguç’a da ışık tutan Aslan Sayılğan’ın değerlendirmesi ile bu bahsi kapatalım. Yalnız şu kadarını ilâve edelim ki, Köy Enstitülerinin komünist yuvaları haline geldiği ve Hasan Ali’nin bu faaliyetlere göz yumduğu; hatta himaye ettiği Kenan Öner’le giriştiği dâvâyı kaybetmesi ile kesinlik kazanmıştır. Sayılğan’ı dinleyelim: «Köy enstitüleri, gizli komünist propagandasının yuvalanmasına yarıyan öbür maarif müesseselerinden farksız yerlerdir. Yalnız köy enstitülerinde okuyanlar, sefaletle boğuşa boğuşa yoğurulmuş, sefaleti hayatının normal icabı saymış köylü çocuklardır. Komünizm elbette ki, bu müesseselerle ilgilenecekti, ilgilendi de. Eğer ikazlar daha ilk yapıldığı sıralar itibar görmüş olsa idi, elbette köy enstitüleri konusu kangren halini alamazdı. Köy enstitüleri, komünist faaliyetlerine hedef olmuştur. Hem de bir koldan değil, çeşitli kollardan.

«Toleranslı geçinen bir takım aydınların gözünün içine baka baka, onlarla alay ede ede, komünistler enstitülerde yuvalanmışlardır. Bu tip aydınların gafletidir ki, devrin Maarif Vekilinin dahi gözlerine kara perde indirmiş, ortalıkta dönenleri farketmesine engel olmuştu. Köy enstitüleri mahiyeti bakımından, komünist propagandası yapılmaya müsait ortamlardı. Bu dâvâyı samimiyetle ele alanlar, bunu baştan tahmin etmeli, tedbirlerini ona göre ele almalıydı. Sonra bir mesele var ki ortalıkta, bu unutulup gidiyor. Köy enstitüleri bilindiği gibi, nazariyatla pratiği bir arada yürüten eğitim sistemini benimsemiştir. Yani, öğrenci bir taraftan Freud okur, Bach dinlerken, öbür taraftan nalbantlık, çilingirlik, duvarcılık öğrenir. Bu program bugün Rus pedagojisinin temel sistemlerinden biridir. Türkiye’ye sızmış, Rus ihtilâl enstitülerinde okumuş, profesyonel ihtilâlciler bilirim ki, Rusya’da iktisat, ihtilâl taktikleri okurlarken, bir yandan da kabiliyetlerinin elverdiği ölçüde güzel sanatlarla meşgul olmuşlar, yardımcı olarak müziği, edebiyatı seçmişlerdir. Şairin (*) İzmir hapisanesinde tanıdığı Ömer isimli Moskova’dan icazetli bir ihtilâlcî çok güzel trompet de çalarmış. Gizli Komünist Partisinde isimleri çıkmış ve pasif durumda masumane edebî faaliyetler yapan kimseler hiç mi dikkati çekmemektedir? Zeki Baştımar’ın Hasan Âli Ediz’in edebiyat alanındaki çalışmaları, Vedad Nedim Tör’ün güzel sanatlar teşvikçisi rolüne girmesi v.s.

«Sonra bir de şu var. Köylünün okutulması, muasır medeniyetin nimetlerinden yararlanması, gerçekten Atatürk devrimlerinin tabii bir neticesi idi. Atatürk bu işe alıştıra alıştıra başladı ve ilk gezici eğitim kadrosunu köyden yetişmiş olanlar arasında değil, şehir öğretmenlerinden seçti. Fakat sonraları enstitüler kurulurken bilinen teşkilât, Maarif Vekâletine teklif ve kabul ettirildi. **Köy enstitüleri kurucusu İsmail Hakkı Tonguç**'un Türk maarifine ıslâhat yapmış kimselerden bahsederken, bu arada Edhem Nejat'tan da bahsetmesi oldukça ilgi çekicidir. (Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy-Yazan: İsmail Hakkı Tonguç, 679 sayfa. Remzi Kitabevi, ikinci baskısı, 1947).

«Bilindiği gibi, köy enstitülerinin komünist propagandasına elverişli hale sokulmasının sorumluluğu ve mekanizmanın bir köylü ihtilâline eleman yetiştirecek şekilde işler hale gelmesinin suçu İsmail Hakkı Tonguç'a ve derece derece çevresinde görev almış arkadaşlarına yüklenir. Ben bu konuda bir itham yapacak yetki ve bilgiyi kendimde göremiyorum. Fakat gerek Tonguç'un, gerekse arkadaşlarının, komünistlik suçlamalarına karşı kendilerini savunmamalarını ve bir de köy enstitülerindeki komünist teşkilâtlanmalarına lâkayt kalışları; hattâ sızmaları hoş görmelerini aleyhlerine bir puvan kaydetmekle yetiniyorum. Köy enstitüleri sistemi, bizatihi köylü sınıfı içinde ideolojik bir tezd'ı körükleyecek organizmadaydı. Mesele şekilde değil, muhtevanın düzenlenmesinde bir tehlike arz ediyordu. Bu tezd'ın hızla bir köylü isyanına gitmesi için, ufak körüklemeler, tahrikler yeter de artardı bile. Beynelmilel komünist karargâhları bunu çok iyi bildiklerinden, çeşitli yollarla bu irfan yuvasında mihraklanmağa başladılar. Esasen kuruluşu da buna çok müsaitti. Köy enstitülerini kurmak sanki Türkiye Gizli Komünist Partisinin ilk merkez komitesi âzası Edhem Nejat'ın vasiyetinin yerine getirilişi idi. Bu husustaki karineleri, enstitülerin başsorumlusu İsmail Hakkı Tonguç'un daha önce ismini andığımız kitabından çıkarabiliriz. Bilindiği gibi, Edhem Nejat ve Mustafa Suphi, millî kurtuluş savaşının amacını komünizme çevirmek için şark hudutlarımızdan Ruslar tarafından Anadolu'ya, Ankara'ya gitmeleri için sokulmuşlar; fakat Türk halkının direnmesi ve Atatürk'ün basireti sayesinde Trabzon'dan Rusya'ya uğurlandıkları sırada, takalarının devrilmesi sonucu 15 yoldaşı ile öldürülmüşlerdi. İsmail Hakkı Tonguç, eserinin 176 ncı sayfasında Edhem Nejat hakkında şu bilgileri verir: 'Meşrutiyet devrinde, öğretmen yetiştirme işine ve ilköğretimin yeni fikirlere göre düzenlenmesine etki yapanlardan biri de Edhem Nejat'tır. Bu zat Manastır, Bursa, İzmir darümualliminlerinde müdürlük yapmış, bulunduğu yerlerde önemli eserler bırakmış ve iyi bir meslek havası uyandırmış, değerli eğitimlerimizdendir. Edhem Nejat aynı zamanda, tıpkı Satı bey gibi yazdıklarının çoğunu uygulamaya muvaffak olmuş bir darümuallimin müdürüdür. Onun için yazılarında parmak bastığı meselelerin çoğu kuru ve ölü nazariye halinde kalmamış, onun başında bulunduğu darümualliminlerde veya maarif müdürlüğü yaptığı yerlerde uygulanmıştır. Yalnız sık sık yer ve iş değiştirme mecburiyeti sürekli çalışma isteyen bu işlerin kökleşmesine ve cemiyetin bünyesinde yerleşmesine engel olmuştur. Bu sebepten teşebbüsleri kendi bulunduğu yerlerde, karanlıklar içinde parla-

yan bir yıldız gibi parlayıp kaybolmuş, üzerinden uzun yıllar geçtikten sonra aynı fikirler inanlar tarafından tekrar ele alınarak gerçekleştirilmek istenmiştir.»

«Sayın okuyucularım, burada insafınıza sığmıyorum. Ne kadar basit delillerle enstitüler suçlanırsa suçlansın, sezgi yoluyla yapılan bu suçlamaları yapanlar acaba haksız mıdırlar?» (3)

Köy Enstitülerinin çatısı altında yürütülen komünizm faaliyet ve propagandaları memleketin bir avuç Türkçü aydınını da rahatsız eder. Sadece Türkçüleri mi, değil şüphesiz. Bütün antikomünistler gidişattan rahatsızdırlar. Metodların farklılığından kaynaklanan farklı davranışlar Atsız'ı öne çıkarır. Hüseyin Nihal Atsız o sıralarda Boğaziçi Lisesi Edebiyat öğretmeni- dir ve kendi dergisi Orhun'da ateşli yazılar yazmaktadır. Türkçülüğü bütünüyle ırka irca eden Atsız; Turancılık düşüncesinin de ön saf havarilerindedir. Olup bitenler karşısında feveran eden Atsız, oturup Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na upuzun ve ateşli bir mektup yazar; fakat alışılmışın dışında postaya vereceği yerde, dergisinde neşreden mektubu. Okuyalım:

Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye

Açık Mektup

«Sayın Başvekil,

«Hem Türkçü, hem de başvekil olduğunuz için size bu açık mektubu yazıyorum. Yalnız başvekil olsaydınız bunları yazmak emeğine katlanmazdım. Çünkü Türkçü olmayan bir başvekile hitap etmenin ne kadar boş olduğunu bilirim. Yalnız bir Türkçü olsaydınız yine yazmaya lüzum görmezdim. Çünkü faydasız kalacak olduktan sonra, sizden daha eski Türkçülerle yurdun dertlerini her zaman konuşabilirdim. Fakat Türkçü olarak idare makinesinin başında olduğunuz için sizinle konuşmaktan faydalar doğabileceğine inanıyor, onun için size hitap ediyorum.

«Millet Meclisi'nde, 5 Ağustos 1942 günü verdiğiniz nutukta: **'Biz Türküz, Türkçü- yüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve lâakal o kadar bir vicdan ve kültür meselesidir.'** demiştiniz. Türk tarihi ile uğraşmış bir münevver olarak söyleyebilirim ki, ne ırkımızın, ne de devletimizin tarihinde, Türk milliyetçiliği resmi bir ağızdan bu kadar kesin sözlerle hiçbir zaman açığa vurulmamıştı. Bu sözlerin Türkçü çevrelerde nasıl sevinçle karşılandığını anlatmaya lüzum yoktur. Fakat aradan birbuçuk yılı aşan bir zaman geçtiği halde, biz, bu Türkçülüğün iş alanına geçmediğini görmekten doğan bir sıkıntı içindeyiz. Fikirler, iş haline geldiği zaman manâlıdır. Buna ülkü deriz. İş haline gelmiyecek fikirler ham hayalden başka birşey değildir. Yetmiş yıldan beri işlene işlene bugünkü duruma erişen kuvvetli Türkçülüğün artık tatbikat alanında da kendisini göstermesi zamanı elbette gelmiştir. İşte, bu satırların güttüğü istek, size, Türkçülüğün niçin yalnız sözde kalarak, bugünün imkânları nisbetinde, iş haline gelmediğini sormak ve Türkçülük tatbikat sahasına geçmediği için, yurdumuzun düşmanı olan fikirlerin nasıl gelişip yayıldığını anlatmaktır. Bir başvekil ile hangi sıfat ve cüretle bu soruyu soruyorsun diyemezsiniz. Halkçı

bir hükümetin başvekili iseniz, mensup bulunduğunuz partinin gazeteleri tarafından birçok defa tekrarlandığı gibi, rejimimiz demokratik bir rejim ise ve siz de birçok defa söylediğiniz gibi halk arasından yetişmiş olmaktadır gururu belirten sözlerinizde samimi iseniz ve eğer Millet Meclisi'nin âzâları hakikaten bizim vekillerimiz iseler, siz de bir başvekil, halk adamı, demokrat, halkçı ve Türkçü olmak dolayısıyla beni dinlemeye mecbursunuz. Yok, bunlar doğru değil de birer gösterişten ibaretse, şüphesiz, benim bu hitâbım cür'etkârlığı da aşan bir küstahlıktır ve bunun ilk karşılığı da Orhun'un susturulmasıdır.

«Sayın Başvekil!

«Esefle söylemeye mecburum ki, Türkçülük nazariyat sahasında kalmaya devam ederken, bu milletin ve bu ülkenin düşmanı olan solcu fikirler bazan sinsî, bazan açık yürümekte, büyümekte, propagandasını yapmakta devam ediyor. Hâlbuki sizin Türkçü ve partinizin altı okundan bir tanesinin de milliyetçilik olmasına göre, bunun böyle olmaması icap ederdi. Pek uzun konuşarak esastan aynılmaktansa, örnek vererek bugünün gerçeklerini göstermek daha doğru olacağından, size memleketimizin, kanunlarımızın milliyetçiliği ile sizin Türkçülüğünüzle bağdaşması kaabil olmayan olayları göstereceğim:

“Birkaç gün önce, Baltacıoğlu İsmail Hakkı'nın, Eminönü Halkevi'nde verdiği konferansta mühim bir hâdise oldu. Gazetelerin ancak mizah sütunlarında yer alan bu hâdiseyi bilmem işittiniz mi? Herhalde işitmemiş olacağınız bu vakayı, ben size kısaca anlatayım:

«Baltacıoğlu'nun, milliyetçilik lehinde söz söyleyeceğini haber alan bazı zümreler (**yani solcular, komünistler, yani vatan hainleri**) bu konferansta bir hâdise çıkarmaya karar veriyorlar Konferans günü, salonun sol tarafını (**dikkatinizi çekerim!**) dolduruyorlar ve konferansçı kürsüye geldiği zaman lüzumundan fazla, dakikalarca süren alkışlarla ilk nümayişi yapıyorlar. Fakat bu nümayiş alkış şeklinde olduğu için kimsenin aklına kötü birşey gelmiyor. Herkes bunu terbiyesiz bir sevgi gösterisi sanıyor. Konferansın bir yerinde Baltacıoğlu hoşagiden bir jest ve teşbih yaptığı zaman herkes gülümsüyor. Fakat sol taraf bu gülümseyişi kahkahalar şeklinde uzun zaman devam ettiriyor. Yine kimsenin aklına birşey gelmiyor. Herkes bunu da kıt terbiyelilerin bir gülüşü sanıyor. Fakat biraz sonra, Baltacıoğlu, Türk tiyatrosundan bahsettiği sırada, yine aynı sol tarafta bir öksürme başlıyor, çoğalıyor, gürültü halini alıyor. Yine kimse bunun bir komünist nümayişi olduğunun farkında değil. Konferansçı, gürültüden dolayı susmaya mecbur kalıyor. Herkesin gözü öksürenlerin üzerinde iken, sol tarafın en arkasından bir nefer kalkıyor ve öksürenlere doğru: ‘Üniversite gençleri! Dinlemeye mecbursunuz!’ diye bağıyor. İşte o zaman, salondakiler ilk önceki alkışın, daha sonraki kahkahanın ve şimdiki öksürmelerin mânâsını anlıyor. Münevver bir Türk olduğu anlaşılan nefer elbiseli gencin sert ihtarı üzerine bir anda öksürmeler kesiliyor ve o anda işi kavrayanlardan milliyetçi bir tıbbiyeli sağ taraftan ayağa kalkarak öksürenlere: ‘**Namussuz komünistler! Milliyetçilik hakkında söz söylendiği için böyle yapıyorsunuz değil mi?**’ diye bağıyor.

Tabiidir ki, haysiyet ve namusu bir burjuva uydurması diye telâkki eden komünistlerden kimse bu tahkire aldırıyor. Yalnız kendilerine çevrilmiş olan ateşli bakışlar altında sinip susuyorlar. O zaman, Baltacıoğlu, nümayişçilere bakarak şöyle diyor: **‘Korktuğum için sustum sanmayın, Sadece acıdığım için sustum.’** Hatip, konferansına devam ediyor. Kendisine has olan belâgatle komünistliği paçavraya çeviren birkaç söz söylüyor. Artık bu kadarına dayanamayan ve konferansın bitmek üzere olduğunu sezen marksist taslakları salonu terketmeye başlıyorlar. Fakat bunu da nümayiş şeklinde ve kasdî bir gürültü ile yapıyorlar. Salonun dışında, holde ikişer, üçer kişilik gruplar halinde toplanan bu gürûhun arasında merak dolayısıyla dolaşan bir milliyetçi üniversite genci, bu taslaklardan birinin Baltacıoğlu’na tulumbacı ağzıyla bir küfür savurduktan sonra **‘Bize milliyetçilik dolması yutturacak’** dediğini işitiyor. Bu sırada içeriye resmî kılıklı dört beş polisin geldiği görülünce, taslaklar çabucak sokağa fırlayıp kayboldular. Fakat şaşılacak nokta şu ki; Halk Partisi’nin bir mebusu, Halk Partisi’nin bir müessesesinde vatan ve millet düşmanları tarafından tahkir olunduğu halde, kimsenin kılı kıpırdamıyor; ne Halkevi, ne polis bir takibat yapmaya lüzum görüyor. Aynı gece tıp talebe yurtlarında milliyetçiler ile solcular arasında başlayan münakaşa dövüşe binmek üzere iken, her yerde daima görülen uzlaştırıcı tarafsızların araya girmesiyle mesele kapanıyor.

«Sayın Başvekil!

«İşte, Türkçülüğün hâkim olduğu bir Türk ülkesinde böyle bir olay oluyor. İşin en kötü ciheti de, bu nümayişi yapanların hem üniversiteli, hele birçoğunun devlet parasıyla talebe yurtlarında okuyan talebeler oluşudur. Demek ki, devlet, bilmeden, koynunda yılan besliyor; kızıl gözlü, sinsi ve zehirli yılanlar... Bu yılanlar yarın birer doktor olup yurt köşelerinde vazife aldıkları zaman ilk işleri baltalama hareketlerine girmek olacak, vatani arkadan vuracaklar, bekledikleri kızıl sabahı Türkiye’ye getirecek olan yabancı ordulara ajanlık edeceklerdir. Zaten toplu ve teşkilâtli bir halde daha şimdiden konferanslarda nümayiş yapmaları da bugünden ajanlık etmeye başladıklarının delilidir. Bu nümayişi yapanların arasında, Almanya’ya tahsile gönderilerek komünistlik yaptığı için Talebe Müfettişliği tarafından geri alınan, fakat bazı mebus amcalar sayesinde Ankara Üniversitesi’ne doçent olarak giren bir komünistin iki kardeşinin bulunması da bilmem ki, ibretle bakılmaya değer mi? Acaba böyle bir vaka başka ülkelerde olabilir miydi? Rusya’da marksizme, Almanya ve İtalya’da milliyetçiliğe aykırı en ufak bir hareket nasıl karşılık görürdü? Hattâ şu küçük Bulgaristan’da bulgarlık aleyhindeki bir söz veya hareket tasarlanması nasıl karşılanırdı? Herhalde kökünden kazınmak sûretiyle karşılanırdı. Yazık ki, anayasamızla yasak edilmiş olan yabancı fikirleri benimseyen ve yarın devlette münevver tabakayı teşkil edecek olan çocuklar milliyetçiliğe karşı geldikleri halde onlara birşey yapmıyoruz.

«İstanbul’da Türklüğe karşı yapılan küstahlıklar bu kadar değildir. Yine halkevinde İstiklâl Marşı çalınırken ayağa kalkmayan melezler, bir erkek lisesinde Türkçülükle alay ederek: **‘Arabacı araba olmadığı gibi Türkçü de Türk değildir’** diyen tarih öğretmeni, bir kız

ortaokulunda talebesine: ‘**Türk değil misiniz? Allah belânızı versin. Alman veya İngiliz olmadığımıza pişmanım**’ diyen başka bir tarih öğretmeni hep millî şerefimize saldıran, fakat karşılık görmediği için küstahlığı arttırmakta devam eden mikroplardır. Bu mikropların tehlikesini artık örtbas edecek çağda ve durumda değiliz. Vaktiyle başvekil İsmet Paşa : ‘Hava tehlikesi vardır; en aşağı 500 uçağımız olmalı’ diyerek tehlikeleri olduğu gibi göstermek usulünü koymuş, sizden önceki başvekil Refik Saydam da: ‘**Devlet teşkilâtı A’dan Z’ye kadar bozuktur, düzeltmek ister**’ diyerek açık konuşma usulünde bir adım daha atmıştı. Siz de ihtikârla başa çıkamadığınızı, zeytinyağı ticaretiyle uğraşan bazı kimselerin devletin başına belâ olduğunu söylemekle bu çığırda devam etmekte olduğunuzu gösterdiniz. Bunlara bakarak kuvvetle umuyorum ki, sizinle açık konuşmak kaabildir. Gerek Reiscumhur İsmet İnönü, gerekse siz, nutuklarınızda milletin işbirliğini istememiş mi idiniz? İşte ben de sizin samimî sözlerinize bütün milli ve şahsî samimiyetimle cevap vererek işbirliği yapıyor, devlet işlerine yukardan baktığımız için, ancak aşağıdan görülmesi kaabil olan ve sizin nazarınıza ulaşmayan bazı olayları size haber veriyorum.

«Sayın Türkçü Başvekil!

«Yukarda anlattıklarımı münferit vakalar saymayınız. Solculuk, gördüğü müsamaha ve kayıtsızlıktan faydalanarak sinsi sinsi ilerliyor. Liselerde bu fikre saplanmış hastalar görülüyor. Bunlar arkadaşlarıma: ‘**Yakında hepiniz komünist zindanlarında çürüyeceksiniz**’ demek cüretini gösterebiliyor. Yükseköğretimde bu hastalık daha çok artıyor; arasına gayrimemnunları, gayritürkleri de alarak büyüyor. Yalnız mahrem ve samimî düşünce halinde kalmayarak hareket haline geçiyor. Boy boy dergileri çıkıyor; bu dergilerde hep aynı teranelerle ahlâka, vatan ve şeref duygusuna, millet hakikatine saldırılıyor. Taassupla mücadele ediyormuş gibi gözükerek mukaddesatla eğleniliyor. Bu dergilerden biri kapatılınca aynı imzalarla bir başkası çıkıyor. Bu işsiz güçsüz serseriler parayı nereden buluyor? Satılmayan, bedava dağıtılan dergileri nasıl yaşıyor? Fakat en zorlusu, siz bunlara nasıl göz yumuyorsunuz? Dergilerle ve hattâ günlük gazetelerle işlenen bu vatan düşmanı fikrin bazan devletçi, bazan vatancı, bazan insancı, bazan ilimci kılıklarda Türk milletini zehirlemesine niçin müsaade ediyorsunuz? Niçin bu memlekete istiklâli çok görmüş, onu başkalarına köle etmek istemiş olanlara yüksek makamlarda yer veriyorsunuz? Bunlar demokrasinin icapları ise o zaman memlekette, bilhassa ilmi alanda da geniş bir fikir hürriyeti olması gerektir. Bu sözlerim, demokrasiye has **tesamüh** ile karşılanırsa daha söyleyecek çok sözlerim vardır. O zaman ben size ilmi sahada bile fikir hürriyetinin nasıl olmadığını, bu hürriyeti boğmaya çalışanların kimler olduğunu, bizi başkalarına köle etmek istedikleri halde mühim mevkiler işgâl edenlerin listesini, Türkçülükle eğlenen, Türk geldiğine pişman olan öğretmenlerin kimler olduğunu söyleyebilirim ve inanın ki, sözlerimi şahitler ve maddî deliller ile isbat edebilirim. Fakat bunun için bu önsözümün nasıl karşılanacağını bilmem lâzımdır. Bu sözlerimin göreceği karşılık, Türkiye’de ciddî bir yazı hürriyetinin olup olmadığını gösterecek, millet fertlerinin hiçbir

karşılık beklemeden hükümete yardım etmesi kaabil midir, bunu ortaya koyacak, sizin de hakikî bir demokrat olup olmadığınızı belirtmek bakımından pek önemli bir sonuç vererek daha birçok karanlık noktaların aydınlanmasına yardım edecektir. Aksi takdirde, eski bir târihî efsâneyi **tanzîr** ederek diyebilirim ki, 700 yıl önce Anadolu'ya gelen 400 arslana karşılık, bugün 400 koyun halinde çadırlarımızı yeniden **dererek** arslanların geldiği yolun tam dikine doğru yola koyulmamız gerekecektir.

Maltepe, 20 Şubat 1944 Pazar.

Birinci mektup Atsız'ı günün adamı yapar, kahramanı da denebilir. Aldığı mektup, telgraf ve telefonların sevincini duyar. Yüzde yüz doğru yaptığına emindir; belki biraz riskli ama kahraman riski göze alan adamdır. Ne var ki ilk mektuba hükümet çevrelerinden beklediği menfi tepki gelmez. Bu durumu hayra yorar Atsız. Hangi hatip elinin tersiyle dinleyici topluluğunu itip sırt çevirebilir? Hiç biri... Atsız da dinlenildiğinin farkındadır, niçin konuşmasın? Oturup ikinci bir mektup yazar. Okumak istemez misiniz?

Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye

İkinci Açık Mektup

«Sayın Başvekil,

Orhun'un Mart sayısında size hitâben yazdığım açık mektup, Türkçü çevrelerde çok iyi karşılandı. Yurdun türlü bölgelerinden aldığım mektuplarla telgraflar büyük bir efkâr-ı umûmiyeye tercüman olduğumu bana anlattı. Size gelince, bunu sizin de iyi karşıladığınızı biliyorum. Orhun'u okuduğunuz zaman hiçbir şey söylememiş, yalnız acı acı gülümsemiş olsanız bile yine iyi karşılamış olduğunuza inanırım. Çünkü ben o acı gülümseyişin mânâsmı anlarım. Çünkü gönlünüzün bizimle birlikte çarptığına, yurt meselelerini tıpkı bizim gibi düşündüğünüze inancımız vardır. Orhun'un resmî makamlar tarafından tamamen normal karşılanması da Türkiye'de yazı hürriyeti olduğunu göstermek, hükümetin samimî Türkçülüğünü belirtmek bakımından çok iyi oldu. Çünkü her bakımdan su katılmamış Türk olan Orhun, bir Türk ülkesinde, bir Türk hükümeti tarafından kapatılamazdı. Türklüğün dâvasını haykıran, Türklük düşmanları üzerine resmî bakışları çekmek isteyen Orhun gibi bir dergi, ancak Türk düşmanlığının hâkim olduğu bir ülkede, meselâ çarların veyâ haleflerinin ülkesinde kapatılabilirdi.

«Sayın Başvekil!

«Bizim anayasamıza göre komünizm Türkiye'de yasaktır ve devletimiz, milliyetçi bir devlettir. Türk ırkının hususî yapısına, ahlâkî ve millî temayüllerine aykırı olan komünizmi Türkiye'ye sokmak isteyenler, millet bakımından soysuz ve nâmert oldukları gibi kanun nazarında da haindirler. Hiçbir millet kendi milli yapısına düşman saydığı fikirleri kendi ülkesinde yaşatmaz. Hürriyetin ve demokrasinin anayurdu olan İngiltere'de bile, savaş başlar başlamaz

faşist fırkası lâğvedilip âzâları hapse atıldı. Bütün dünyada, yurt düşmanlarına müsamaha gösteren; hattâ onlara mevki ve selâhiyet veren tek devlet Türkiye'dir. Bu müsamaha devletin kuvvetinden, kendine güveninden de doğabilir. Fakat Türkiye'nin en kuvvetli olduğu bir çağda, büyük ve şanlı Fâtih'in yaptığı müsâmahaların sonradan başımıza ne belâlar getirdiği düşünülürse, yurt ve millet düşmanlarına müsamaha göstermekteki büyük tehlike derhal anlaşılır. En sağlam gövdeleri yere vuran şey de küçücük birkaç mikrobun o gövdede bir köprübaşı kurmasıdır. Derhal temizlenmezlerse zamanla çoğalıp uzviyetin can alacak bir noktasını tahrib ederler; sonrası yıkım ve ölümdür.

«Türkiye'de komünistler var mıdır?» sorusu, birtakımları tarafından sorulabilir. Şunu unutmamalı ki, komünistler hiçbir zaman 'biz komünistiz' diye açıkça kendilerini ortaya vermezler. Onlar Halk Partisinin çok elâstikî olan altı okundan halkçılığı alarak kendilerini halkçı yurtseverler gibi ortaya atarlar. Fakat onların hakîki benliğini anlamak için dâhi olmağa lüzum yoktur. Irk ve aile düşmanlığı, din ve savaş aleyhtarlığı, faşistliğe hücum perdesi altında milliyeti baltalama yurdumuzdaki azınlıklara aşırı sevgi, herşeyi iktisâdi gözle görüş onları açığa vuran damgalardır. En büyük düşmanları olan milliyetçilere ırkçılık noktasından saldırımları, milliyetçilikte ırkçılığın temel olduğunu bilmelerinden dolayıdır. Temeli yıkılan yapının bir anda çökeceğini de çok iyi kestirmişlerdir.

«İşte bu usta komünistler, komünizm aleyhtarı ve Türkçü Türkiye'de sinsi sinsi her yere el atmışlar, mühim mevkilere geçmişler, tuttıkları köprübaşlarından Türkiye'yi tahrîb etmek için şiddetli bir taarruza girişmişlerdir. Fakat bunlar sınırlardan gelen mert bir düşman olmadıkları için kolayca sezilemezler. Bunlar, paraşütle inen bozguncu casuslar gibi ülkemizin üniformasını giymiş olduklarından, her Türk bunları seçemez. Onun için bunlar sinsi silâhlarıyla birçok Türk'ü vurup milliyetçilikten ayrılabilirler.

«Sayın Başvekil!

«Sözü çok uzatmamak için bu ikinci mektubumda maarif sâhasına girmiş olan komünistlerden bahsetmekle iktifa edeceğim. Bunlar, vatan düşmanlarına karşı pek kayıtsız davranan maarif vekâletinin gafletinden faydalanarak mühim yerlere geçmişler ve oradan zehirlerini saçmaya başlamışlardır. Maarif Vekâleti Türklük düşmanlarına karşı o kadar gaflet içinde bulunuyor ki, size yazdığım ilk mektupta talebesine: 'Türk değil misiniz? Allah belânızı versin. Alman veya İngiliz olmadığımı pişmanım' diyen bir tarih öğretmeninden, bahsettiğim halde, şimdiye kadar bu öğretmenin kim olduğunu araştırmak zahmetine bile katlanmadı. Bununla beraber Maarif Vekâleti'ne hak vermemek de elden gelmiyor. Çünkü onun kullandığı memurlar arasında öyleleri var ki, bu zavallı tarih öğretmeni onların yanında vatan kahramanı kadar asil kalıyor. Örnek mi istiyorsunuz? İşte sırasıyla veriyorum:

1) Bugün Maarif Vekâleti'ne bağlı Dil Kurumu âzâsından ve Ankara'daki Devlet Konservatuvarı'nın öğretmenlerinden bir Sabahattin Ali vardır. Hemen hemen bütün kendisi-

ni tanıyanların, komünistliğini bildiği Sabahattin Ali; 1931 yılında, Konya’da 14 ay hapse mahkûm edilmişti. Sebebi de başta o zamanki reisicumhur Atatürk olduğu halde bütün devlet erkânını ve rejimi tehzil eden manzum bir hezeyanname yazmasıydı. Bazı mısralarını bugünkü bazı mebusların da bildiği bu hezeyannamenin tamamını Konya’daki adliye arşivinden bulup çıkarmak kaabildir.

«Sayın Başvekil! Buraya mecburen yazarken büyük bir ızdırıp duyduğum iki mısraında **(beni mazur görmenizi rica ederim)** bu vatan haini şöyle diyor:

«İsmet hâlâ girmede mi kodese?

«Kel Ali’nin boynu vurulmuş mudur?

«Maarif Vekâleti’nin sevgili memuru olan bu komünistin, hapse girmesini temenni ettiği İsmet, pek kolaylıkla anlayacağınız gibi, o zamanki başvekil, şimdiki reisicumhur ve hepsinin üstünde İnönü zaferlerinin başkumandanı İsmet İnönü olduğu gibi, boynunun vurulmasını istediği Kel Ali de, Ayvalık’ta Yunan’a ilk kurşunu atan alayın kumandanı Ali Çetinkaya’dır. Bu hezeyanları yazan Sabahattin Ali, bugün kültür işlerinin mühim bir mevkiinde, Maarif Vekili Hasan Âli’nin şahsî sempatisi sayesinde, batırmak istediği Türk milletinin parasıyla rahatça yaşamaktadır.

2) Bugün Ankara’daki Dil Fakültesi’nde folklor doçenti olan bir Pertev Naili Boratav vardır. Nasıl bir komünist olduğunu bilhassa ben iyi bilirim. 1936’da Maarif Vekâleti tarafından Âsur ve Sümer dillerini öğrenmek için Almanya’ya gönderilmişti. Fakat daha Türkiye’de iken başladığı komünistliği orada azıttığı için arkadaşları Ziya Karamuk (şimdi Samsun Lisesi müdürü), Fâzıl Yinal (şimdi Ankara’da arşiv mütehasısı) ve Şükrü Güllüoğlu (şimdi İstanbul’da ticaretle meşgul) tarafından kendisine ihtar yapılmış, aldırılmayınca resmen şikâyet edilmiş ve Maarif Vekâleti tarafından gönderilen müfettiş Reşat Şemsettin (şimdi mebus) tarafından suçu sabit görülerek derhal Türkiye’ye döndürülmüştür. Pertev Nâili, 6 yıl tahsil ettikten sonra doçent olacaktı. Fakat komünizmin faziletine bakınız ki, yarıda kalan iki yıllık bir tahsilden sonra Türkiye’ye dönünce ilk önce Maarif Vekâletinde bir ambar memuru olarak tâyin edilmişken, bazı mebusların araya girmesiyle folklor doçentliğine getirildi ve dört yıl kazanmış oldu. İlk mektubumda size anlatmış olduğum Eminönü Halkevi’ndeki nümayişte, salonun sol tarafında oturup gürültü çıkaranlar arasında işte bu Pertev Naili’nin iki tibbiyeli kardeşi de vardır.

3) Bugün İstanbul Üniversitesi’nin Pedagoji Enstitüsünün başında bir Profesör Sadrettin Celâl vardır. Türkiye’de bu kürsüye lâıyk birçok kimseler varken onun buraya getirilmesinin sebebi; sırf, Maarif Vekili ile arasındaki şahsî dostluklar. Bu Sadrettin Celâl 1920’de Moskova’daki enternasyonal komünist kongresine ‘Türkiye mümessiliyim’ diye giden; 1921-1924 yıllarında İstanbul’da ‘Aydınlık’ diye azgın bir komünist dergisi çıkararak Türk milliyetini baltalamaya çalışan; Lenin’i bir dâhi peygamber gibi yutturmaya çabalayan; Türkiye’de bir

sınıf ihtilâli yaparak Türk milletini birbirine kırdırmaya uğraşan; birçok askerî tıbbiyelinin komünist olarak okuldan kovulmasma sebebiyet veren (şimdi Rusçadan yaptığı tercümelele edebî komünizm yapan Hasan Âlî Ediz ve Anadolu’da bir kasabada, mahpus olan Hikmet Kıvılcım bu askerî tıbbiyelilerdendir); sonunda bu yüzden kendisi de hapse giren bir vatan hainidir. Bir vatan hainini ve hapisten çıkmış bir sabıkalıyı Türk üniversitesinde pedagoji enstitüsünün başına getirmek şaheser bir gaflettir.

4) Bugün Ankara’daki Dil Kurumu’nun âzasından ve geçen devrenin mebuslarından (evet sayın Başvekil, Partinizin mebuslarından) bir Ahmet Cevat vardır. Türkçeyi tıpkı İstanbul Rumları şivesiyle konuşan bu dilci de, 1920 yıllarında Rusya’ya kaçmış ve orada ‘Türk Komünist Fırkası Merkezî Komitesinin Haricî Bürosu’ âzâsı olmuştur. Trabzon’da 1921 de halk tarafından linç edilen 16 komünist hakkında Rus komünistlerinden Pavloviç’e yazdığı mektubu, Orhun’un 20 Şubat 1934 tarihli dördüncü sayısında neşretmişim. Pavloviç’in ‘İnkılâpçı Türkiye’ adı ile 1921’de Moskova’da neşrettiği kitabın 119-121’inci sayfalarından alınan bu mektubu tekrar neşrediyorum:

Aziz yoldaşım Pavloviç,

28 Kânunusânide Trabzon civarında vahşicesine öldürülerek denize atılmış olan Yoldaş Suphi ile Türkiye Komünist Fırkası’nın merkezî komitesi âzâlarından 4 kişi ve 12 diğer komünist yoldaşlar hakkında sizinle ciddî görüşmek istiyorum. Kaybolan yoldaşlarımız hakkında epey zaman malûmat alamadık. Fakat sonra Trabzon burjuvazisi tarafından elde edilmiş cellâtlar tarafından öldürüldükleri anlaşıldı. Tâ Erzurum’dan başlayarak bizim yoldaşlarımız aleyhinde nümayişler başlamıştı. Halka diyorlardı ki: **‘Rusya’dan gelmiş olan komünistler bolşeviklerdir. Onlar mağazaları kapamak için geldiler. Kimsenin almak ve satmak selâhiyeti olmayacaktır. Sonra taharriyata başlanacak, herkesin eşyası ve parası müsadere olunacaktır. Komünistler dinsizdir. Allah’a inananları hapse atacaktlardır. Din, ticaret ve hususî mülkiyet bolşevikler tarafından menedilmiştir.’**

Nümayişçiler arasında burjuvazi tarafından para ile elde edilmiş ve polis teşkilâtı tarafından komünistler aleyhine tevcih edilmiş cahil şahsiyetler çoktu. Bunlar bizim yoldaşlara hücum ederek taşlamışlar ve parça parça etmeye kalkışmışlardı. Yolda bizim yoldaşlara kimse ekmek ve atları için yem satmıyordu. Hükümet ise bolşevikleri himaye rolünü takınmaya çalıştığını göstermek istiyordu. Komünistleri müdafaa için hükümetin tedbir aldığı yalandır. Bizim mevsuk menbalardan aldığımız haberlere göre polisler ahaliyi dükkânları kapamaya teşvik ettikleri gibi, müdafaasız kalmış olan yoldaşlarımızı taşlamak için halkı tahrik etmişlerdir. Bu gibi hücumlara yoldaşlarımız dört yahut beş şehir ve kasabada maruz kalmışlardır. Fakat bu yoldaşlar en vahşi hücumu Trabzon’da uğramışlardır. Bunlar Trabzon’a gelir gelmez ahalinin bağırıp çağırmaları ve tahkirleri altında limana sevk edilmişlerdi. Burada onların üzerinde bulunan birkaç tabancayı aldılar ve sonra cebren bir motora koyarak denize açıldılar. Bu

motorun arkasından ikinci bir motor da sahilden açıldı. Bu motorda silâhlı adamlar vardı. Bizim arkadaşları bağladılar ve süngüleyip denize attılar. Ertesi gün her iki motor sahildeydi. Ve bunların tayfası herkese Türk komünistlerinin denizin dibine gittiklerini anlatıyordu. Rusya Şûralar Cumhuriyeti mümessili yoldaşlarımızı istikbâl etmek istemiş, fakat vali buna mani olarak mümessilin evinden çıkmamasını emretmiş; aksi halde, halk tarafından parçalanacağı bildirmiştir. Rus mümessilinin bu vakayı Moskova ve Ankara'ya haber vermesi ve bizim yoldaşların cellâtlar elinden alınmasına çalışması lâzımdı. Fakat yazık ki, o sırada Trabzon'daki Rus mümessili cesur bir adam değildi. Trabzon'da bunu bilmeyen yoktur. Motorlar ve sahipleri malûmdur. Bu hâdisenin Belediye Reisi ile Millî Müdafaa Cemiyeti Riyaset Divanı tarafından yapıldığı söyleniyor. Burada (= Rusya'da) ise bu meseleye dair henüz bir karar alınmamıştır. Fakat artık susmak da imkân haricindedir. En iyi ve cesur arkadaşlarımızdan 16 yahut 17'sini kaybettik. Bizimle hemfikir olup o cellâtların tecziyelerini istemelisiniz. Trabzon'a gelecek her komünistin öldürülmesine karar verilmiştir. Anadolu burjuvası barbarca yaptığı cinayetlerden mesul olmadığını gördüğünden komünistleri şiddetle takipte devam ediyor. Cellâtlar tarafından öldürülmüş olan bizim en değerli yoldaşlarımızı müdafaa etmeyi üzerinize alacağınızı ümit ederim. Komünist selâmları ve hürmetler.

Ahmet Cevat

Türk Komünist Fırkası

Merkezî Komitesinin

Haricî Büro Âzâsı

«Görülüyor ki, Giritli Ahmet Cevat, millî ve dinî geleneklerine çok bağlı olan Trabzon halkının, din ve mukaddesat aleyhine tahrikât yapan 16 komünisti yok etmesini '**Anadolu burjuvalarının barbarlığı**' diye vasıflandırıyor. Bu hareketi Türk polisi ve Millî Müdafaa Cemiyeti (yani Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti) yaptırmış diyerek Kurtuluş Savaşında önderlik eden ve Halk Partisi'nin başlangıcı olan teşkilâtı tahkir ediyor. 16 serseri gebertildi diye yabancı bir devleti Türkiye işlerine karışmaya kışkırtıyor. Bütün bunları yaptıktan sonra da, yılan gibi Türkiye'ye süzülerek, sizin partinize girebiliyor, geçen devrede mebusluğa kadar yükseliyor. Şimdi de Türk dilini yaratacak olan Dil Kurumu'nda bütün dillerin Türkçeden çıktığını ispata yeltenecek kadar milliyetçilik yapıyor. Biz buna razı değiliz sayın Başvekil! Akıl ve mantık da buna razı değildir. Müstakil Türkiye'yi yaratan ve bu gaza topraklarının altında sıra dağlar gibi yatan şehitlerimizin ruhları da buna razı değildir. Siz, demokrat Türkiye'nin cidden demokrat olduğuna inandığımız başvekil; herhalde milletin arzusunu yerine getireceksiniz, buna inanıyoruz.

«Saym Başvekil!

«Bu saydıklarım, komünist oldukları müsbet vakalar ve vesikalar ile bilinen kimselerdir. Yoksa bunların yanında daha birçoklarını saymak her zaman kaabildir. Boğaziçi Lisesi'nin son sınıfında iken, arkadaşlarına karşı komünizmin müdafaa ve propagandasını yapan, onların millî mukaddesat diye bildikleri şeyleri tahkir eden, **'günün birinde hepiniz komünist zindanlarında çürüyeceksiniz!'** diye bağırın ve hükümete haber verilmekle tehdit edildiği zaman: **'Ben karakola gidersem, onbeş dakikada çıkarım; ama siz giderseniz, kolay kolay çıkamazsınız!'** diye mukabil bir tehdit savuran Doğan Aksoy; nihayet Rusya'ya kaçarken yakalandığı, evrakı arasında Moskova damgalı mektup zarfları bulunduğu, dolabında Lenin vesairenin fotoğrafları çıktığı ve millî mukaddesata karşı olan hareketleri arkadaşlarının şahitliği ile sabit olduğu halde maalesef mahkûm edilmedi. Dâvâsında şahit olarak benim de bulunduğum bu komünistin bilâkis, lise imtihanlarını vermesine müsaade edildi. Şimdi felsefe talebesi olarak üniversitede bulunuyor. Esefle söylemek icap eder ki, bugün Kars valisi olan babasının nüfuz ve hatırı kullanılarak, mahkûm edilmesi gereken bu mikrop, serbest bırakıldı.

«Sayın Başvekil! Bunları gören vatanperver Türk çocuklarının kafasından neler geçtiğini bir lâhza düşündünüz mü? Bu çocuklar bazan bana: **'Testiyi kırımla suyu getiren bir oluktan sonra niçin çalışalım? Niçin yurdumuza bağlı olalım?'** diye sordukları zaman, ben, makul bir cevap veremedim; bu cevabı sizden rica ediyorum. Evet! Komünistler gizli propagandalarla ordumuzun arasına kadar sokulmaya çalışıyorlar. Yine eseyle söylüyorum ki, hükümet, bir ordu mensubunu komünistliğe bulaşmış gördüğü zaman ciddileşiyor da, binlerce maarif mensubunun kıpkızıl komünist gördüğü zaman aldırış etmiyor. Maarif Şûrâsı'nda: 'Aile bir zehirdir!' diyerek cemiyetimizin temelini yıkmak isteyen bir Sadrettin Celâl'i pedagoji profesörlüğünde tutmakla bütün alay kumandanlarını komünistten seçmek arasında ne fark var? Talim heyeti arasında komünistler kaynaşan Dil Fakültesi'nde solcu doçentlerin yapacağı zarar, iki yedek subay talebesinin komünistliğinden bin kat korkunç değil midir? Daha birkaç gün önce, İstanbul Tıbbiyesinde kimya doçenti Halil, asker talebelere hitâben: 'Askerlerden nefret ederim!' diye bağırdı. Bu sözün altında bir solcu temayülün açığa vuruluşunu sezmiyor musunuz?

«Bu solcuların artık eski fikirlerinden caymış oldukları da müdafaa makamında söylenebilir. Fakat 'sözü namus sayma' hususundaki geleneğimizi 'burjuva budalılığı' diye gören komünistlerin verdiği söze inanmak, vatan ve millet karşısında en büyük gaflet değil midir? Dün dönenlerin, yarın yine dönmeyeceklerine hangi teminatla inanabiliriz? Onlar samimi olarak dönmüş olsalar bile vaktiyle işlemiş oldukları suçtan dolayı, hiç olmazsa bugün, millet işlerine karışmak hakkından mahrum edilmeli değil mi idiler? Tövbekar olmuş bir fahişe, artık namuslu sayıldığı halde, nasıl namuslu ailelerin harimine alınmazsa, eski düşüncelerinden dönmüş olan komünistlerin de devlet harimine alınmamaları gerekirdi. Yüzellikler de affedildi; fakat onlara hükümet makinesinde en küçük bir vazife veriliyor mu? Yüzelilikler acaba

komünistlere göre daha mı suçludurlar? Unutmamak lâzımdır ki, bu komünistler yurdumuzun içinde kalıp devlette yer işgal ettikçe, yarın sınırlarda yurdu korumaya koşacak olan Türk çocukları kendilerini ve cephe gerilerini emniyette saymayacaklardır. Acaba hangi düşünce ve hangi taktik, vatan çocuklarının bu emniyetsizlik duygusunu gidermekten daha üstün tutulabilir? Fransa’da, olup bitenler, hükümette yer almış komünistlerin bir vatani nasıl sattıklarını parlak bir örnek halinde göstermiyor mu? Bu komünistleri, ilerde Türkiye için seve seve can verecek Türkçü gençlerin tutabileceği yerlerden uzaklaştırmak, farzımuhal, bir mesele doğursa bile, bu mesele, Türk oğullarını ızdırıp içinde bırakmaktan doğacak millî zaaf kadar tehlikeli olabilir mi?

«Sayın Başvekil!

«Bütün milliyetçi Türkler sizinle beraberdir. Sizden, tarihimizin bu çetin anında, vatan düşmanı komünizmin ezilmesini, bir daha başkaldıramayacak şekilde ezilmesini istiyorlar. Mevcut kanunlar kâfi değil ise, bu bozguncular ocağının kökünü kurutmak için yeni kanunlar yapınız. Kanun, millî vicdanın mâkesi olursa mânâsı vardır. Millî vicdan vatan düşmanlarının tepelenmesini istiyor. Yurtsever Türk çocuklarının gözü önünde kötü bir örnek olan ‘komünistlere mevki vermek’ usulünü derhal kaldırınız. Yukarda verdiğim örnekler, yarının neslini yetiştirecek olan maarif sahasının bu mikroplarla nasıl bulaşmış olduğunu, gösteriyor.

«Haydarpaşa Lisesi’ndeki son hâdise, bu bulaşıklığın görülüp bilinen son delilidir. Bu olaylar karşısında Maarif Vekâleti’ne de büyük bir vazife düşüyor. Bu vazife, klâsiklerin tercümesinden, sanki yabancı dil ve hattâ Türkçe öğretimi pek yolunda gidiyormuş da sıra kendisine gelmiş gibi bâzı liselere konulan Lâtince ve Yunanca derslerinden daha ileri ve üstün bir vazifedir. Bu vazife, Türk maarifini, öğretmen olsun, öğrenci olsun, bütün komünistlerden temizlemek vazifesidir. Maarif Vekâleti bir yandan, dersine bir tek gün gelmiyen öğretmenden doktor raporu isteyecek kadar güvensizlik gösterirken, bir yandan, kanunlarımızla yasak edilen fikirleri Türkiye’ye sokmağa çalışmış olanlara karşı şaşılacak bir güvenle hareket ediyor. Bunu Maarif Vekâleti’nin kötü niyetine veya kasdi hareketine yoramayız; çünkü o takdirde Maarif Vekâleti’nin de vatan ihanetinde ortaklığını kabul etmek icap eder. Bunu olsa olsa, gaflete verebiliriz. Her ne kadar bir vekilin gafleti mâzur görülmezse de kendine yapılan ihtarlarla bunu tamir ederek iyi niyetini göstermesi her zaman kaabildir. Aksi takdirde vekillik sandalyasının, dilediğine dilediği mevki vermek için kurulmuş bir lüks sandalyası olarak telâkkisi mânâsı çıkar ki, bunu da demokrat ve halkçı Türkiye hükümetine yakıştıramayız.

«Maarif Vekâleti, şimdiye kadar, İnönü Ansiklopedisi ile ve birçok kitapların ithafıyla, devlet başkanına karşı olan bağlılığını göstermeye çalıştı. Bu bağlılığın samimî olduğunu isbat zamanı gelmiştir. Millî Şef’e karşı o hezeyanları yazmış olan vatan haini başta olmak üzere bütün bu saydığım komünistleri hâlâ mühim vazifelerde tutmak bu bağlılıkla tezat teşkil eder. Bağlılığın isbatı için bunların vazifelerine derhal son verilmesi zarurîdir. Hattâ şimdiye

kadar her nasılsa bir gaflet eseri olarak bunlan vazifede tutmaktan doğan utancı silebilmek için, bizzat Maarif Vekili'nin de o makamdan çekilmesi çok vatanperverane bir jest olurdu.»

21 Mart 1944, Maltepe (5)

Birinci mektubun estirdiği havayı ikinci mektup lodosa çevirir. Ankara merkez olmak kaydı ile memleketin muhtelif yerlerinde komünizm aleyhtarı gösteriler yapılır. Türkçü gençlerin gösterilerinde sloganlar patlatılır. Atsız ise kelimenin tam mânâsı ile şiddetli bir tezahürat hâlesinin güneşi olur. Devrin anatomisini ise Türk Ansiklopedisi'nin çizdiği tabloda seyredelim:

«Böyle bir şey o zamâna kadar, görülmemiştir. Cumhuriyet devri boyunca bir bakan, bu şekilde açıkça tenkîd edilmemiştir. O devirde bakanlar, milletvekilleri, devletin yüksek görevlileri îmâ yollu dahi tenkîd edilemezdi. Özellikle Millî Eğitim Bakanı (Maarif Vekili) Hasan Ali Yücel, Millî Şef Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün çok tuttuğu bir kimse idi. Atsız'ın yaptığı çok büyük bir cür'etti. Bu cüret karşısında Millî Şefin ve emrindeki idârenin tepkisi merâk edilmeğe başlandı. Atsız'ın ne kadar temiz ve yüksek bir vatanseverlikle hareket ettiği ve iddiasının delillerini ortaya koyduğu aşikâr olmakla beraber, bu tepkinin şiddetli ve menfî olacağı da belli idi. Hükümet iç ve dış politika olaylarını birbiri ile irtibatlı gören ve irtibatlı yürüten bir denge siyâseti güdüyordu. **Diktatörlük sistemlerinin yapısı gereği her şey, yukardan aşağıya doğru emirle olurdu; halkın ve aydınların kendiliğinden tenkidi, tepkisi diye bir şey düşünülemezdi.** İdârecilerde «Ne lâzımsa biz yaparız ve yaptırırız; size ne oluyor?» mantığı hâkimdi; **komünizme biraz yol vermek gerekirse onlar verir, milliyetçiliği öne çıkarmak gerekirse onlar çıkarırlardı;** ipler ellerinde idi, istediklerini istedikleri kadar uzatır veyâ kısaltırlardı. Lise öğretmeni Atsız, sürpriz bir atak yapmış, düzeni ve kaideyi bozmuştu.» (6)

Devrin ağır şartları Atsız'a müsamaha ile gülümseyemezdi. Önce Hasan Ali tarafından Boğaziçi Lisesi'ndeki vazifesine son verilir. Sonra da Bakanlar Kurulu kararı ile dergisi kapatılır. Ardından Sabahattin Ali'nin kendisi aleyhinde açtığı dava başlar.

Aslında mektupların birinci hedefi belli: Hasan Ali Yücel... Sabahattin Ali ve diğerleri, bir nevi aksesuar. Ama Hasan Ali, dâvayı kendisi açmak istemez; Sabahattin Ali'yi kullanır. Bu husus Sabahattin Ali'nin itirafıdır, kendisini dâvâ açmaya teşvik eden, ısrar gösteren Hasan Ali'dir. Nitekim Sabahattin Ali'nin dâvâ vekilliğini CHP'nin gazetesi Ulus'un hukuk müşaviri ve umumî vekili üstlenir. Dâva üç celsede karara bağlanır. Birinci celsenin tarihi, 26 Nisan 1944, İkincisinin 3 Mayıs, son celsenin ise 9 Mayıs 1944. Mahkeme'nin kararı ümitsizce değildir: Sabahattin Ali'ye hakareten 6 ay yiyen Atsız'ın cezası «millî tahrik» unsuru göz önünde bulundurularak 4 aya indirilir. Bu 4 aylık ceza da te'cîl edilir. Fakat serbest bırakılacağı yerde, mahkemeden çıkarken kapıda yeniden tutuklanır; evi ve oteldeki eşyaları alışılmış hoyrat üsullerle didik didik aranır. Tabî Atsız'ın bütün dostları da aynı muameleye maruz kalırlar. Bir iki günlük tutuklama ve göz hapislerini saymazsanız, siyasî polis tutukladıkları-

nın sayısı: 23. Ünvanları şöyle: 2 profesör, 2 hekim, 4 subay, 3 avukat, 5 öğretmen, 5 öğrenci, 2 de serbest meslek sahibi... Suçluları(!) tanımak ister misin?

Fehîman Altan, Nihâl Atsız, Nûrullah Banman, Sait Bilgiç, Haşan Ferit Cansever, Muzafer Eriş, Cihat Savaş Fer, Orhan Şâik Gökyay, Fâzıl Hisarcıklı, Mehmet Külâhlıoğlu, Hüseyin Nâmık Orkun, Cemâl Oğuz Öcal, Hamza Sâdî Özberk, Necdet Özgelen, Nejdet Sancar, M. Zeki Sofuoğlu, Cebbar Şenel, Hikmet Tanyu, Fethi Tevetoğlu, Zeki Velidi Togan, İsmet Râsim Tümtürk, Alparslan Türkeş, Rehâ Oğuz Türkkan.

Nihayet 18 Mayıs 1944'te hükümet hâdisenin resmî kılığını takdim eder. Bildiri şöyle: «Son günlerde hükümetçe kapatılan Orhun mecmuası sâhibi Nihâl Atsız'la Konservatuar öğretmenlerinden Sabahattin Ali'nin Ankara'da görülen muhakemesi sırasında Nihâl Atsız lehine yapılan taşkınlıklar dolayısıyla nezâret altına alınmaları zarûreti hâsıl olan bâzı kimseler nezdinde çıkan evrakın verdiği şüphe üzerine Nihâl Atsız, Rehâ Oğuz Türkkan ve Zeki Velidi ile Dr. Hasan Ferit Cansever'in İstanbul'da evlerinde ve daha bâzı yakın arkadaşları nezdinde İstanbul Örfî İdâre Komutanlığı'na aramalar yapılmış ve elde edilen vesikalar tetkik edilmiştir. Bu vesikaların tetkikinden elde edilen netice ve kanaate göre Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu (Anayasa) ile müesse (kurulmuş) bugünkü rejimimize ve vatandaşların hakîkî milliyetçilik telâkkilerine aykırı umdeleri (ilkeleri) ve bu umdelere varmak için gizli cemiyetleri, faaliyet programları, teşkilât ve propaganda organları; hattâ muhâbereleri gizli tutmaya mâtuf şifreleri ve plânları vardır. Bunlar, memleketin muhtelif noktalarında ve bilhassa her çeşit terbiye (eğitim) müesseselerinde mâsûm gençlerin temiz milliyetçilik ve vatansızlık duygularını istismâr ederek genç nesil arasında kendilerine taraftar toplamak ve bu sûretle hedeflerine ulaşmak için devamlı ve sistemli bir faaliyet sarfetmekte ve memlekete zararlı ideolojilerini tahakkuk ettirecek yolda çalışmaktadırlar. Bu mâhiyetteki faaliyet Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu'muza aykırı ve Türk Cezâ Kanunu'muza göre cezâ vasıflarını hâiz olduğundan, fâilleri hakkında selâhiyetli adlî merciler tarafından kanunî tahkikat yapılmak üzere işe el konulmuştur.»

İnönü Ne Diyor?

Hükümet bildirisinin yayınlanmasından bir gün sonra ise Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Gençlik ve Spor Bayramı nutku ile milleti irşad eder. Paşa'nın hedefinde Atsız ve arkadaşları var. Henüz duruşması bile başlamamış Türkçüleri hedefine alan İnönü, hukukun ırzına geçtiğinin farkındadır şüphesiz. Ama o kendi devrinin «**tek adamı**»dır. Hukuk ondan üstün değil ya. Bu uzun nutku mevzuumuzu ilgilendiren kısımları ile bir de biz dinleyelim:

«Vatandaşlarım!

Gençliği yetiştirmenin ve millî terbiyenin en tehlikeli hastalığı, öğretmenin vazifesini politika vasıtası yapmasıdır. Bir cemiyet içinde hiçbir emniyetin kötüye kullanılması, bir öğretmenin kendisine emânet edilen vatan evlâtlarına kendi hususî politikasını telkin etmeye

çalışması kadar vicdansız ve zararlı olamaz. Öğrenmek için ailesinin bütün teşvikleriyle hazırlanan genç dimağ ve temiz yürek, vicdansız bir politikacının sözlerinden ve derslerinden en derin zehirleri alabilir. Devlet, vatan için en zararlı olan bu cinayetlere yer vermemek için sert tedbirleri esirgemeyecektir. Fakat milletin halini ve istikbalini tehdit eden bu cinayetlere karşı asıl teminatı, öğretmen heyetinin vazife haysiyeti ve ortak vicdanı verebilir. Hiçbir devlet makamı, bir öğretmen kadrosu içinde bulunup kötü yola sapmış olan vicdansız fesatçıyı, diğer öğretmenlerden daha kolay ve daha çabuk keşfedemez. Fesatçı, yanlış telâkkilere ve zararlı hareketlere sevk etmek için ufaktan başlayarak, her türlü vatansever ve masum çehreye bürünerek, okşayarak, mükâfat ve mücâzâtı, numarayı ve sınıf geçip ilerlemeyi, ders içinde ve ders dışında münâsebetlerini kullanarak gençleri istediği istikamete yürütmeye yeltenecektir. Bunlar öyle zararlı ve kötü hareketlerdir ki, bunlara karşı bir milletin dayanması için, ailenin, öğretim çağında bulunan gençlerin nihayet büyük öğretmen heyetlerinin dikkatleri lâzımdır. Kanun tedbirleri en sonra gelir. Bu tedbirlere sıra geldiği zaman, az çok geç kalınmıştır ve elbette ilâçlar ister istemez, acı, sert olacaktır.

«Aziz vatandaşlarım!

Cumhuriyet, memleketin içerideki yaşayışında ve dışarı ile münâsebetlerinde açık ve dürüst hatlarla ülküsünü tâyin etmiştir. Vatandaşlarımızın ve yeni yetişen nesillerimizin yüreklerini aşk ile dolduracak prensipler, temel olarak alınmıştır. Devletimizin hüviyetini teşkil eden esas vasıflar uzun felâket asırlarının tecrübe mahsulü ve gelecek asırların en feyizli gelişme prensibi olarak bulunmuştur. Milliyetçi Türkiye, Anayasanın tarif ettiği Türk vatandaşına, vatanperver bir Türk milliyetçisi olmanın bütün imkânlarını vermiştir. Devletimiz, millî bir devlettir. Bütün milletlerle iyi ve samimî münâsebetler beslemek isteyen, millî menfaatler ve millî ülküler üzerinde kurulmuş bir müessesedir. Kendi içinde yapıcı, iyi niyet sahibi bütün vatandaşları birleştirici, uzlaştırıcı bir zihniyettir. Azlık diye tanınmış olan vatandaşlar, her Türk vatandaşı gibi, kanunun bütün himayesine ve bütün vatandaş haklarına sahiptirler. Bundan başka Türk kültürü içinde yetişerek Türk milliyetçisi olmak isteyen her vatandaş için imkân kapıları açıktır. Cumhuriyetin layık olması bir tesadüf eseri değil, kolayca takılıvermiş bir sıfat da değildir. Devletimizin halde ve istikbalde en ileri bir kültür ve medeniyete ermesi için esaslı çarelerden biri olarak kabul olunmuştur. Bütün vatandaşlara vicdan hürriyetini temel hak olarak tanıyan devletimizin lâyük olması, kaybettiğimiz asırların az zamanda telâfisi için esas şartlardır.

«Halkçılık, Türk milletinin karakterine uyan en iyi bir vasıftır. Şehirde ve köyde bütün vatandaşların, bütün haklarında eşitlik huzuru içinde bulunmaları, hiçbir Türkün aksini düşünemeyeceği tabii bir şeydir. Türk halkı, bir araya geldikleri zaman kendi işlerini düşünerek, tedbirler bulacak ve onları tatbik edecek iktidardadır. Millî kurtuluş bu sayede oldu. Büyük Millet Meclisi, halk idaresinin canlı misali olarak böyle kuruldu.

«Bizim devletçiliğimiz, cumhuriyetin feyizli bir prensibidir. Yıpranmış ve fakir bir memleket, az bir zamanda ancak prensiplerinin tabîliği, sağlamlığı ve verimliliği sayesinde hürmet edilir bir mevkie yükselmiştir. Cumhuriyet inkılâpçı olmasaydı ve inkılâpçı kalmasaydı, Türk milleti kapalı kalmış birçok vasıflarını bu kadar az bir zamanda kıymetlendiremezdi.

«Gençler ve öğretmenler!

«Sade ve kısa bir şekilde anlattığım prensipler, hayatlarınızı ve yüreklerinizi dolduracak pek kıymetli ülkülerdir. Fikirlerimizi anlatırken yalnız müsbet konuşmamız ve resmî ağızla münakaşaya girmekten sakınmamız, kötü niyetli olanların bizim ülkülerimize saldırmalarına cesaret verirse buna çok teessüs ederiz. Yarım asırdan beri birbiriyle zararlı bir surette uğraşmış olan politika akımlarından uzak ve temiz zihniyette kalmak istiyoruz. Bu gayretimiz zararlı bir susma derecesine varmamalıdır ve varmayacaktır. Çünkü ne kadar kuvvetli olursa olsun, cumhuriyet prensiplerimiz aleyhine sistematik, sebatlı bir politika mekanizması kurulur ve bu düzen hiç karşılık görmeden işlerse az veya çok zaman sonra en kuvvetli temelleri yerinden oynatabilir. Tabiat kanunları dışında hayallere kapılamayız. Son zamanların olayları, bize karşı koyma ve insafsız saldırımalara karşı uğraşma vazifelerini hatırlatmıştır.

«Türk milliyetçisiyiz, fakat memleketimizde ırkçılık prensibinin düşmanıyız. Memleketimizde politika garazleri için uydurulan ırkçılık önderlerinin çok acıklı faciaları hatırlarımızda canlıdır. 1912 senelerinde Rumeli’de tutunmak için tırnaklarıyla kayalara yapışarak son gayretlerini sarf eden Türk erlerine, Arnavut Piriştineli Hasan ve Derviş Hima ile beraber arkadan hücum tertipleyenlerin Türk ırkçı politikacı olduğu, Büyük Millet Meclisi’nde ispat olunmuştur. ‘Politika icabı’ diye tefsir etmekte en ufak bir güçlük çekmeyen bu adamlar, sözlerine inanıp daha büyük bir felâkete uğradığımız zaman gene ‘politika icabıdır’ diyerek yeni bir fesat prensibi yaratmaktan geri kalmayacaklardır.

«Köy enstitülerinde, her çeşit okullarımızda, müesseselerimizde, ordumuzda müşterek vatanın ülkülerini, Türk çocuklarına, eşit adalet ve şefkat hisleriyle vermeye çalışıyoruz. Onları büyük cumhuriyet potasında kaynatıp meydana Türk vatanseveri çıkarmaya uğraşıyoruz. Vatandaşlarımız emin olabilirler ki, muvaffakiyetlerimiz esastır; gelecek zamanda daha da göz alıcı olacaktır.

«Türk milliyetçiliği içinde vatan çocuklarının temiz ülkülü ve vatan fikirli olarak birbirlerine dayanan sağlam bir millet olması, erişilmez ve yanlış bir hayal değildir. Bunun doğru bir fikir ve erişilir bir hedef olduğunu, elle tutulur ve gözle görülür neticeleriyle tamamiyle anlıyoruz. Şimdi insaf ediniz. Türk vatandaşı yetiştirmek için bütün iyi şartları özünde toplamış olan bu feyizli yolu bırakır da, ırkçıların milleti binbir parçaya ayıracak fesatlı ve nifaklı zehirlerine cemiyeti kaptırır mıyız?

«Turancılık fikri, yine son zamanların zararlı ve hastalıklı gösterisidir. Bu bakımdan cumhuriyeti iyi anlamak lâzımdır. Millî kurtuluş sona erdiği gün yalnız Sovyetlerle dostluk ve

bütün komşularımız eski düşmanlıklarının bütün hâtıralarını canlı olarak zihinlerinde tutuyorlardı. Herkesin kafasında, 'biraz derman bulursak sergüzeşti, saldırgan bir siyasete kendimizi kaptıracağımız' fikri yaşıyordu. Cumhuriyet, kuvvetli bir medeniyet yaşayışının şartlarından bir esaslısını, milletler ailesi içinde bir cemiyet havasının mevcut olmasında görmüştür. İmparatorluktan son zamanlarda ayrılmış olan komşuları ile de iyi ve samimi komşuluk şartlarının temin edilmiş olmasını, milletin saadeti için lüzumlu saymıştır. Görülüyor ki, millî politikamız memleket dışında sergüzeşt aramak zihniyetinden tamamen uzaktır. Asıl mühim olan da bunun bir zaruret politikası değil, bir anlayış ve bir inanış politikası olmasıdır. Ancak bu inanişe vardıldıktan sonradır ki, tarafımızda bulunan milletleri daha yakından tanımak imkânlarını bulduk. Nereden zarar gelir ve nereden zarar gelmez, bunu ayırt etmek için zihinlerimizde ayarlı ölçüler hâsıl oldu. İçerde milletin hayrı ve saadeti için çalışma imkânları ve dışarıya karşı milletin emniyet ve müdafaası için lâzım olan tedbirler, salim ölçülerle gözümüzün önünde belirdi. Ve nihayet asırlar ve asırlar süren köklü düşmanlıklar yerine, 20 sene gibi kısa bir müddette hürmet ve itimat duygularının uyanmasına imkân verildi. Turancılar, Türk milletini bütün komşularıyla onulmaz bir surette derhal düşman yapmak için birebir tılsımı bulmuşlardır. Bu kadar şuuruz ve vicdansız fesatçıların tezvirlerine Türk milletinin mukadderatını kaptırmamak için elbette cumhuriyetin bütün tedbirlerini kullanacağız. Fesatçılar, genç çocukları ve saf vatandaşları aldatan fikirlerini millet karşısında açıktan açığa münakaşa edemeyeceğimizi sanmışlardır. Aldanmışlardır ve daha çok aldanacaklardır.

«Şimdi vatandaşlarımdan iki suale zihinlerinde cevap bulmalarını isteyeceğim: İrkçılar ve Turancılar gizli tertipler ve teşkillere başvurmuşlardır. Niçin?' Kandaşları arasında gizli fesat tertipleriyle fikirleri memlekette yürür mü? Hele, doğudan batıdan ülkeler gizli Turan cemiyetleriyle zaptolunur mu? Bunlar o şeylerdir ki, ancak devletin kanunları ve esas teşkilâtı ayakaltına alındıktan sonra başlanabilir. Şu halde yaldızlı fikirler perdesi altında doğrudan doğruya cumhuriyetin, Büyük Millet Meclisi'nin mevcudiyeti aleyhinde teşebbüsler karşındayız. Tertipçiler, 10 yaşında çocuklarımızdan bize kadar derece derece, perde perde hepimizi aldatmak iddiasındadırlar.

Vatandaşlarıma ikinci suali soruyorum: Dünya olaylarının bugünkü durumunda Türkiye'nin ırkçı ve Turancı olması lâzım geldiğini iddia edenler hangi millete faydalı, kimlerin maksadına yararlıdırlar? Türk milletine yalnız belâ ve felâket getirecek olan bu fikirleri yürütmek isteyenlerin Türk milletine hiçbir hizmetleri olamayacağı muhakkaktır. Bu hareketlerden yalnız yabancılar faydalanabilirler. Fesatçılar, yabancılara bilerek mi hizmet ediyorlar? Yabancılar fesatçıları idare edecek kadar yakından münasebette midirler? Bunları hüküm olarak kestirmek bugün mümkün değildir. Ama yabancıya hizmet kastı ve yabancıya yakın ilişkisi hiçbir zaman meydana çıkmasa dahi, hareketlerin, Türk milletine, Türk vatanına zararlı olması, söz götürmez bir hakikattir.

*

«Vatandaşlarım!

«Emin olabilirsiniz ki, vatanımızı bu yeni fesatlara karşı da kudretle müdafaa edeceğiz.

«Sevgili evlâtlarımız!

«Bu güzel bayram gününde bana yurdumuzun köşelerinden bayrak ve sınır boylarından toprak getirdiniz. Değerli armağanlarınıza yürekten teşekkür ederim. Sınır toprağı ve Türk bayrağı gibi aziz olasınız. Vatan sizden yurdun müdâfaasını, yurdun mamurluğunu istiyor. Cemiyetimiz ve ailelerimiz, faydalı olmanızı bekliyor. Neşe ile istikbale güvenerek yetişmeye çalışınız. Sizin elinizde Türkiye yüksek ve çok mâmur olsun bu bayram günümüzde Atatürk'ün kutsal adım, vicdanlarımızın engin sevgi ve saygıları ile yâd edelim. Atatürk, geleceğin en kıymetli teminatını sizlerde gördü ve gösterdi. Bugün de ailelerimizin, hepimizin en iyi dileklerimiz ve en ince dikkatlerimiz sizin üzerindedir.»

İşkence

İnönü'nün de Gençlik Bayramı nutkuyla devrelerine girdiği dâva üç yıl devam eder. Türkçüler bu müddetin ilk yarısını hapisshanedede, ikinci yarısını da dışarıda geçirirler; dâva beraatla neticelenir. Türkçüler mağdurlukları, Hasan Ali ve İnönü gibileri ise maşalarına yaptırdıkları zulüm ve işkencelerle kalırlar. Turancılardan tâbi tutuldukları muamele, gördükleri işkence o devrin yüz karasıdır, zifirî bir karalık. İnsan haysiyet ve şerefini katleden, hiç bir mefhumla tasviri mümkün olmayan işkence, ne yazık ki o devrin bâriz bir vasfıdır. Gerçi işkence iddia ve söylentileri bugün de vardır, on yılda bir gelen darbelerden sonra hapisshanelerde en adi cinsinden işkencelerin hadden geçtiği de sıkça söylenmektedir. Yalnız sivil bir iktidar zamanında Turancılara yapılan işkence hep tek kalacaktır. Merhum Öner'in kaleminde bu vahşet tablosunu bir ibret vesikası olarak seyredelim: «Bu hakikatın başlıca hususiyetlerinden birini de işkence teşkil ediyor. Bu işkence mevzuuna dair söylenecek herşeyi söylemeye bu kısa müdafaaamede yer olmadığı gibi esasen herhangi bir tek maznunun yapılan işkencelerin panoromasını eksiksiz bir bütün halinde görmesini de tahkikatın üzerine bilhassa baş tarafına ve muharrik kaynakların üzerine gerilen kaim ve hiçbir zaman kalkmamış bulunan esrar perdesi mânidir. Ben burada sadece tatbik olunan başlıca işkence nevi ve şekillerini ve ancak sağlam surette bildiğim kadarını söyleyeceğim.

Evvêlâ şu noktanın bilinmesi icabeder ki, bilfiil ve maddeten yapılan işkencelerin yanında ve arkasında sarîh veya müphem surette yapılan işkence tehditleri yer almıştır. Ve tahkikatın seyri üzerinde müessir olan belki bilfiil yapılan işkencelerden çok fazla olarak bu işkence tehditleridir. Bilfiil yapılan işkencelerin çoğu ve yeni cazip şekillerinin hepsi ilk veya hazırlık tahkikatı denilen safhanın bitmesiyle bitmiş veya duruşmanın sonuna doğru hafiflemiştir. İşkence tehditlerinin karanlık gölgesi ise devam etmiş ve duruşmanın sonuna kadar maznunların maneviyatını bozucu, susturucu ve sindirici bir baskı tesirini icra etmiştir.

«Türkçülere karşı yapılan işkenceleri iki katagoriye ayırabiliriz:

A. - Uzun müddet tazyik edilme neticesinde maznunun ruhî kuvvetini yıpratıcı ve inhitata uğraticı tesirini, tedricî ve birikici bir şekilde icra eden hafif; fakat devamlı tazyik ve tâzip tedbirleri.

B. - Maznunun bütün maneviyatını bir hamlede çöktürmeyi istihfaf eden acı, vahşî ve şedit işkence şekilleri.

A. - Devamlı ve hafif tazyik ve tazip tedbirleri: «Evvelâ bu noktayı belirtmek icabeder ki, tahkikat esnasında tatbik edilen mevkufiyet tarzı, başka hiçbir şey olmasa da, başlı başına bu bende girecek mahiyettedir; kanun bizim askerî tevkifevinde mevkuf tutulmaklığımızı emrettiği halde her nedense ilk tahkikat ve duruşmanın çoğu sırasında emniyet müdürlüğü binası dâhilinde hapsedildik. Hapsedildiğimiz hücreler, bir karyola sığıdıktan sonra fazla yer kalmıyacak derecede dar, tavanları basık, havasız, karanlık ve pisti. Ya dışarıya hiç penceresi yoktu, yahutta pencere vazifesini gören aralık, pencereden ziyade delik denecek kadar vardı. Hücrelerin içinde tahtakurusu ve sivrisinek kaynaşıyordu. Bir aralık salgın halde bitler de etrafı kapladı. Bu haşeratı ortadan kaldırmak için en basit bir hareket kâfi gelecek iken hiçbir şey yapılmadı. Karyolaların üstünde tahta parçalarının yan yana getirilmesiyle yapılmış bir sathın üzerinde yattık. Aylarca tam bir ihtilât memnuiyeti halinde yaşadık. Sorgularımız bittiği halde hâlâ ihtilâttan memnuiyet devam etti. Duruşma başladı, ihtilâttan memnuiyet gene devam etti. Duruşmada sorgular bitti. Bir kısım maznunların ihtilâttan memnuiyeti devam etti; şahitler dinlendi, hâlâ aynı hal devam etti; şahitlerden sonra yazılı delillerin okunmasına başlandı ve bu işte bir müddet devam ettikten sonradır ki, ihtilâttan memnuiyet herkes için nihayet kaldırıldı. İhtilâttan memnuiyetin maznun için ifade ettiği mâna uzun aylarca bir mezar yalnızlığı çektirmekten ibaret de kalmadı. Bu ihtilâttan memnuiyetin, maznunları tazip, tahkir ve izrar etmek gayesiyle yapılan çeşitli muameleler için bir türlü bitip tükenmek bilmeyen bir bahane kaynağı olmuştur. Yalnız üç misal vereceğim.

«İhtilâttan memnuiyeti muhafaza etmek için mevzu kaidelerden biri, hücrelerden ayakyoluna giderken; iki maznunun birbirinin yüzlerini uzaktan bile olsa görmemeleri için ayakyoluna çıkmak bir sıraya konmuştu. Evvelâ birisi çıkacak, dönüp hücresine gidecek, üzerinden kapısı kapanacak ve ondan sonra başka birisi kapısına vurarak dışarıya çıkarılmayı isteyecek ve bekliyecekti. Kapısı belki açılacak ve belki de açılmayacaktı, bu biraz da baht işi idi. Otuz küsur kişi tek bir ayakyoluna gitmek için sıra bekliyordu. Nihayet iş öyle bir hale geldi ki en acil ve tabîî bir ihtiyaç için bile olsa ayakyoluna gidebilmek bir muvaffakiyet ve mazhariyet halini aldı. Bu da maznunlara yapılan muameleleri tanzim eden kimseleri tatmin etmedi. Bir gün baktık ki, yeni bir kaide konmuş, ancak günün muayyen saatinde on beşer dakikalık bir müddet içinde dışarı çıkmağa izin varmış, geri kalan müddet içinde ne kadar âcil bir ihtiyaç olursa olsun dışarı çıkmak mutlak surette yasakmış. Hesap etmişim ve hesabımın netice-

sini bir yazı ile tahkikat hâkimi Kâzım Alüç'e bildirmiştim. Herkesin işini en çabuk bir şekilde yapıp bitirmesi halinde bile bir maznuna dışarı çıkmak sırası yirmi dört saatte bir bile gelmiyordu. En âcil tabî bir ihtiyacı için bile en aşağı yirmi dört saat beklemek mecburiyetinin mânasını aklîselim takdir eder.

«Yiyeceklerimizi dışarıdan çok zor, masraflı, zararlı ve külfetli bir şekilde temin edebiliyorduk. Bunun tafsilâtı ayrı bir rezalet faslını dolduracak kadardır. Fakat bir gün o da çok görüldü. Bir tahdit vazediliverdi; dışarıdan yalnız dört kısım eşya aldırmağa müsaade edilecekti. Domates, hıyar, peynir ve zeytin, o kadar; çünkü yalnız bunlar zarurî ihtiyaçlarmış ve başka şeyler lüzumsuz bir lüks teşkil ediyormuş ve bize unutulması çok güç eda ile söylendiğine göre biz oraya istirahat etmek için getirilmemişiz.

«Doğrudan bir kıl eni kadar bile ayrılmamış olmak için hemen ilâve edeyim ki, yukarıdaki iki tedbir çok sürmedi az sonra kaldırdılar; fakat yenileri yerini almakta gecikmedi. Emniyet müdürlüğünde bütün ikametimiz boyunca çeşitli tâzip ve tahkir tedbirleri birbirini takip etti. Ruhlarımızda birinin boşalttığı yeri öbürü hemen doldurdu; şüphesiz geçen günler az oldu.

«Bir tedbir daha: (Bu diyeceğim son misaldir) biz sıcak bir yazın en sıcak günlerinde mevkuf idik. Bunaltıcı hücrelerde kapalı idik. Aylarca yıkanmadan kaldık. Yediğimiz şeylerin yağları vesaire hep yattığımız yatağın üstünde idi. Bu vaziyet içinde hiç olmazsa elini ve ağızını yıkayabilmenin ne gibi bir ihtiyaç olduğunu takdir etmek için biraz düşünmek yeter. İşte bu vaziyette bulunduğumuz yerdeki tek musluğun suyunu kestiler. Bazı günler lütfen bir iki saat kadar su akıttılar. Ve buna (hücrelerden çıkmak için gerekli olan uzun merasim sebebiyle) maznunlardan ancak bir kısmı erişebildi. Bazan ise günlerce üst üste musluktan bir damla su akıtılmadı. Dışarıdan ufak bir şişe suyun getirilmesine imkân bazan hasıl oldu, bazan da olmadı; bu böyle, bütün bir yaz ve sonbahar sürdü.

«Türkçülerin emniyet müdürlüğü binasında geçirdikleri aylarca süren müddetin bütün safahati, en ince teferruatına kadar bugün gözümün önünde cereyan ediyor gibi hafızamda canlıdır. Son derece sakin olarak, hissiyatıma kendim de hayret edecek kadar hâkim olarak, vakalardan bir mücerret şuur bitarafılığı ile bakıyor ve hüsnüniyetle ve gayretle bütün bu müddet esnasında bize karşı yapılan bir tek dürüst ve temiz hareket; yapılması unutulmuş bir tek çirkinlik ve küçüklük nevi bulmaya çalışıyorum. Çalışıyorum, fakat muvaffak olamıyorum.

«Şurasını da derhal teslim edeyim ki, emniyet müdürlüğünde yapılanların bütün manevî mesuliyeti ancak orada hâkim bir zümreye aittir. Her rütbeden mensupları arasından Türkçülere yapılan zulümlere karşı içinden nefret duyan ve bunların icrasına alet olmaktan elinden geldiği kadar çekinen pek çok Türk çocuğu çıkmıştır; onların vaziyetini anlıyor ve takdir ediyorum.

«Emniyet müdürlüğündeki yatılış tarzımızın umumî şeklinin de bir nevi işkence olduğuna işaret ettikten sonra; buna ilâveden, muayyen şahıslara karşı zaman zaman adamına ve tahkikatın seyrine göre yapılan hafif ve devamlı işkence nevilerinden bir kaçını arzedeiyim:

«Yakınlarıyla görüştürmemek, birdenbire yere serdiklerinin arasından alınıp kapatılan ailesine bağılı her adama, yakınlarına; anasına, babasına, çocuklarına, kardeşlerine karşı şiddetli bir hasreti mazur görülebilir. Hele bu yakınlar maddî-manevî her türlü sıkıntı içinde en gayrimüsaait ve acı şekiller arzeden hayat mücadelesi karşısında yapayalnız kalmışlarsa; onlara karşı duyulan hasret, bir üzüntünün, merakını, iç titreyişinin ekleneceğı de tabiidir. Böyle olmuştur ve tahkikatı idare edenlerce bu cihet, maznunların bir zayıf noktası olarak yakalanmış ve tahkikatın bütün boyunca bu zayıf noktanın üzerinde oynanmıştır. Görüşmelere kâh müsaade edilmiş, kâh birdenbire bu müsaade, sebepsiz yere geri alınmış; kâh müphem vaitlerle günler ve haftalarca intizar halinde bırakmak yolu tutulmuş, bu iş daima üzme ve iradeleri bağlamak için bir koz olarak kullanılmıştır. Rivayetlerin müphem tehdit, ima ve ruhî tazyiklerin kısmen bu yığınlar üzerinde yönetilmesi de ihmâl edilmemiştir. Bunun bilfiil tatbik ile karısının hapsedilmesi, yalnız Adsız hakkında tatbik edilmiştir.

«Birikici tesirleri çok ağır olan bir devamlı tazyik şekli de okuyup yazma yasağıdır. 18 Mayıs tarihinde her türlü gazete ve mecmuanın okunması maznunlar için şiddetle yasak edilip; bu yasak, bütün ilk tahkikat boyunca ve duruşmanın da yaralarına kadar aralıksız devam etti. Dünyada olup bitenle bütün alâkamız kesilmiş, sanki Dünya bizim için küçülürerek tahkikat heyetinden ibaret kalmıştı. İlk başladığı zaman ehemmiyetsiz gibi gelen bu mahrumiyet, içinde bulunduğumuz diğere mahrumiyetlerin eklenmesiyle ve mevkufiyet müddetinin uzamasıyla gittikçe tesirini arttırmış hakikî bir sıkıntı ve ıstırap kaynağı olmuştur. Tahkikat ile alâkalı olduğu vehim edilen her türlü yazıları kesip çıkardıktan sonra gazetenin kalan kısımlarının okunmasına müsaade edilmesini teklif ettimse de; Kâzım Alöç, Örfî İdare komutanının emrine atfen, bu teklifin de kabul olunmıyacağını bildirdi.

«İlk tahkikatın baş taraflarında mutlak bir okuyup yazma yasağı işkencesi tatbik edildi. Kendilerinden istenilen şekilde bir ifade alınıncaya kadar maznunların büyük bir kısmına -bu arada bana- yanında herhangi bir nevi kâğıt bulundurmak ve yazı yazmak yasağı kondu. Tamamen zararsız ve tahkikat mevzuu dışı yazılar yazmak ve yazılan herşeyi istenildiği anda göstermeye ve vermeye hazır bulunmak teklifim red oldu. Okumak için nev'i isterlerse kendileri tarafından tâyin olunmak ve istedikleri şekilde alınmak, kontrol edilmek şartıyla kitap okumama müsaade edilmesini istedim; hiçbir şeye, adî romanlara bile müsaade etmediler. Kâzım Alöç'ün benim ağzımdan yazdığı ikinci ifadeyi de imza edinceye kadar, bir aydan fazla bir müddet esnasında, dört çıplak duvar arasında; içinde yürünülmeyecek kadar dar ve penceresiz bir hücrede ihtilâttan tam memnuiyetin üstünde bir de yazmak ve okumaktan da tam memnuiyet halinde yaşadım. Bunun tesiri işkenceleri daha kaba ve göze çarpan şekillerinin tesirinden az değildi. Diğere bir hafif tazyik tedbiri de, kötü hücrelere kapatmak suretiyle

maneviyatı bozmaktır. İlk ifadeleri matluba muvafık olarak alınan maznunlar, çok kere bunun üzerine nisbeten iyice hücreler veya yine nisbeten daha serbest şerait altında dışarıdaki odalara nakil olundular. Yeniden bir husus hakkında ifadelerine müracaate lüzum görüldüğü vakit çok kere bu maznunlar ifadeleri alınmadan birkaç gün evvel yeniden eski hücrelerine veya daha kötü bir yere konulmuşlar ve maneviyatları bu şekilde bozulduktan sonradır ki, ifadeleri alınmağa başlanmıştır. Bu usul hemen hemen her maznun hakkında tatbik edilmiş ve adetâ bir nevi kaide halini almıştır. Meselâ, **Atsız; ifadesi alınmadan evvel yedi gün müddetle yerin beş metre dibinde mezar gibi karanlık ve rutubetli bir hücreye konulmuştur.** Duruşma sırasında da aynı taktik kullanılmıştır. Meselâ **Hamza Sadi Özbek, mahkemede ifade vereceği gündün önce; bulunduğu yerden kaldırılarak dar ve karanlık bir hücrede başka bir kimse ile beraber aynı tahta yatak üzerinde yatmağa mecbur edilmiş ve ifadeden evvelki geceyi bir dakika bile uyumadan geçirmiş ve ifadeyi o tesir altında vermiştir.**

«Emniyet müdürlüğünde yapılan muamelelere dair şikâyet ve taleplerin karşılanış şekline gelince: Evvelâ yazı ile kanun dairesinde mercie şikâyet etmenin maddî imkânları çok defa bizden nez” edilmiştir. Çünkü kalem kâğıt almak ve kullanmak tahkikatın devam ettiği müddetin büyük bir kısmı esnasında bizim için yasaktı. Kâğıt kalem ancak tamamen keyfî olarak ve tahkikatçıların işine geldiği işler için verilebiliyordu. Şikâyet için kâğıt ve kalem bahis mevzuu olamazdı. Şifahî şikâyet ve taleplere gelince; çok defa karşımızda muhatap bulamıyorduk. Polisler haklı olarak böyle işlerde hiçbir selâhiyetleri olmadığını söylüyorlardı. Selâhiyetdar kimselerle temas için konulan usul ise şu idi: Söyliyeceğimiz şeyi veyahut görüşmek istediğimizi nöbetçi komiseri vasıtasıyla alâkadar şahsa bildiriyorduk ve alâkadar şahıs isterse, gelip bizi görüyordu. Tabî tutulduğumuz muameleye dair şikâyet ve talepler ise daimî bir sükût ile karşılaşmıştır; gelip giden olmamıştır. Ve taleplerimizin çok defa red edildiğinin bildirilmesine bile lüzum görülmemiştir. Ayrıca şikâyet ve talep hoşâ gitmiyecek bir şekil alınca; bunların, mukabil tedbir şeklinde bazı akisleri kendini göstermekte gecikmemiştir. Meselâ hariçten alınan mallarda geniş miktarda hırsızlık yapıldığını ve bir takım hakaretimiz muamelelerde bulunulduğunu Kâzım Alöç’e bildirmenin hemen ertesi günü, -belki bir tesadüf eseri olarak,- yukarıda arzettiğim ayakyoluna çıkmak hususundaki çok ağır tahdid vazolunmuştur...

«B. - Ağır ve şedid işkenceler:

«Bu tahkikatın tipik ağır işkence şekli ‘tabutluk’ denilen yere konulmak olmuştur. Kâmuran Çukruk’un müstehzi dilinde ‘mutena hücre’ adını alan bu yer, emniyet müdürlüğünün üst katında yol uğrağı olmayan bir yerde sadece işkenceye yarayacak ve hususî surette o iş için sabit ve daimî bir yapı olarak inşa edilmiş bir hücredir. Bunlardan yanyana iki tane vardır; 19 ve 20 numaralı hücreler. Bunların içinde bir adam oturamıyacak ve çömelemiyecek şekilde; ancak ayakta durabilecek kadar hücrenin içi dardır. Hücrenin penceresi yoktur. Hava alınacak deliği de yoktur. Ancak son şikâyetim üzerine bu hücrelerde ufak hava alacak delik-

ler açılmış ise de bunlar kapaklıdır ve gerektiği zaman o deliklerden de istifade ettirilmeyebilir. Buranın duvarlarında içerdeki adamın dirseklerinden ısırap verecek bir şekilde duvara bağlanması için duvara gömülü hususî halka tertibatı vardır. Çok güzel bir yer olmadığı görülen bu hücrenin tek iyi tarafı en soğuk kış günlerinde bile üşümek imkânı ve karanlıktan korkanlar için karanlıkta kalmak tehlikesi olmadığıdır. Hücrenin tavanında üç tane beheri beş yüz mumluk, yani ceman binbeşyüz mumluk elektrik ampulü vardır. Bunlar tabutlukta ayakta duran adamın başından ancak pek az yukarıdadır. Ben kendim tabutluğa sokulmadım. Gerek bu davanın maznunlarından, gerek diğer kimseler arasından tabutluğa girenlerin müttefikan tasdik ettiklerine göre bu, ‘kafaya sıcak vurma’ işkencesi cidden çok ağır ve beyinde çok feci ağrılar husule getiren tahammül olunması hemen hemen imkânsız bir işkence nevidir. Bu tabutluğa maznunlardan Hikmet Tanyu, Orhan Şaik Gökay, Hamza Sadi Özbek ve Reha Oğuz Türkkân sokulmuş ve orada az çok uzun müddetler bırakılmışlardır. Fehiman Altan, ise kapısından vaziyet gösterildikten sonra icap ettiği gibi ifade vermediği takdirde içinde bırakılacağı kendisine ihtar edilmiş ve ifadesi öyle alınmıştır. Yukarıda saydığım isimler, tabutluğa sokulduğunu sağlam surette bildiğim kimselerdir. Başkalarına da tabutluk muamelesinin yapıp yapılmadığını bilmiyorum; ancak bu tabutluktan umumî bir tehdit vasıtası olarak sık sık istifade edilmiştir. Tabutlukta yapılan işkenceler hakkında tahkikat yapmak için bazı zevatın geleceği emniyet müdürlüğüne tebliğ olununca, oradaki üç ampul kaldırılmış, yerleri muvakkaten siva ile kapatılmıştır. Buna da pek lüzum yokmuş; çünkü tahkikat yapacak zevat tabutlukların bulunduğu yere kadar zahmet buyurmadılar. Ve emniyet müdürü Ahmet Demir’in odasında oturup gerekli gördükleri izahatı aldıktan ve kahvelerini içtikten sonra avdet buyurmuşlardır; bu zevat, maznunlardan hiçbirisiyle de temas etmemişlerdir. İkinci bir ağır işkence şekli, aç bırakmaktır. Bu usul Zeki Velidi hakkında tatbik edilmiş ve bu zat icap ettiği gibi ifadesi alınmadan evvel kırk sekiz saat aç bırakılmıştır. Bu usulün başkalarına tatbik edilip edilmediğini bilmiyorum. Üçüncü bir şekil, doğrudan doğruya dayaktır. Bu usul maznunlardan olup mahkemeye sevk edilmeden bırakılmış; fakat maznun sıfatıyla ve dayakla verdiği ifade bile şahadet delili olarak mahkemede okunmuş ve kendisi İstanbul’da bulunduğu halde mahkemeye her nedense çıkarılmamış olan Külâhlı oğlu Mehmet hakkında bütün şiddetiyle tatbik edilmiştir. Dördüncü bir şekil (**ağır küfürlerle beraber**) tabanca ile ölüm tehdididir. Hikmet Tanyu’ya tahkikatı idare eden Kâmurân tarafından kendisinin muvafık ifade vermediği takdirde, infaz edilecek; bu ölümden sonra doktor tarafından icabeden rapor verileceği ve bunun hiçbir aksi mesuliyeti olmayacağı söylenmiştir. Bunlardan başka ağır ve hakaretamiz birçok şekiller de, döğmenin, tahkir ve tehdidin muhtelif şekillerinden tazyikler yapılmıştır ki, bunların iğrenç tafsilâtiyle heyetinizin uzun uzadıya vaktini almak istemiyorum; çünkü kanunen ve ahlaken işkencenin her şekli, azı ve çoğu birdir. İşkence mevzuunu bitirirken şu noktayı da arz edeyim ki, işkence görenlere; bunlara dair yapılacak en ufak bir şikâyet ve ihbarın bile bu işkencelerin tekrarı ile cezalandırılacağı ima edilmiş veya serahaten söylenmiştir.

Yüksek heyetinizin önünde bu sebeple işkencelerin pek az bir kısmı söylenebilmiştir. Söylenenler de her nedense zabta geçmeye lâyık görülmemiştir. Bu arada heyeti hâkime önünde de savcı Kâzım Alöç'ün maznunları tethişe matuf şiddetli hücumları vuku bulmuştur. Meselâ maznunlardan Fehiman Altan'ın sorgusunun yapıldığı 29 Eylül cuma günü celsede kendisine yapılan tehdit ve tazyiklerden bahsederken, bu genç maznun arkadaş her nasılsa tecrübesizliği sebebiyle herhalde bilmeden bir hürmetsizlikte bulunmuş olacak ki; sayın mahkeme reisi tarafından, susması kendisine şedit bir şekilde ihtar edilmiştir. Aynı günkü celsenin sonunda işkence meselesi üzerinde cereyan eden münakaşayı savcı Kâzım Alöç şu sözlerle kapatmıştır: **'Biz bunları huzuruza vatan haini, caniler ve katiller olarak getirdik. Bunları Perapalas otelinde yatıracak değildik. Onlar müstahak oldukları muameleyi görmüşlerdir; elbetteki onlara her nevi zulüm yapılmıştır ve yapılacaktır.'** Buna rağmen arada sırada ifadelerinin işkence tesir veya tehdidi ile imzalatıldığı ve kendi iradesini belirtmeyen bir mahiyette olduğu muhtelif maznunlar tarafından duruşmanın devamı boyunca söylenmiştir. Bu beyanlar, ya zabta hiçbir suretle aksetmemiş veyahut da... o ifade zabta zühulen böyle geçmiştir. **'İçinde bulunduğum haleti ruhiye sebebiyle, zabtı okumadan imzalamışım...'** gibi işkence yapıldığını pek anlatmayan müphem tabirler ile zabta geçmiştir. (6)

Ucundan sarktığımız uçurum, insan haysiyet ve şerefine; hukukun yine hukuk adına katledildiği, bir fâcianın yaşandığı yerdir. Suçu ne olursa olsun, işlediği cinayet ne kadar hunharca olursa olsun; işkence, her türlü cinayet ve hunharlığın üstündedir. **Adalet suçluyu cezalandırır, zulmetmez. İşkence zulümdür, sadizmin en iğrenç şeklidir. Yazık ki, bu haydudun gölgesi üstümüzden çekilmiyor...** Suçluyla suçsuzu aynı kefedede tartan bu cehennem zebanisinin, adaletin tecellisi ile ne alâkası olabilir? Hem farz-ı muhal işkence ile gerçek bir suçlu konuşturulsa bile, gerçekte mazlum olup işkence ile menfi ifadelere zorlanan mağdurların hukuku ne olacak? Hiç bir adalet sistemi ferdin hukukunu ihmal edemez. **'Cemiyet için ferd feda edilir'** kaidesi, bugün zulüm hanesine kaydedilen bir maskeden ibarettir. Hakikî adalet hiç bir hukuku zayi etmez; hak haktır, büyüğü küçüğü olmaz...

Ne var ki **44'lerin sistemi** öyle işlemiyordu. Hâkim mevkide olanların keyfine terkedilen adalet, gerçekte mevcut değildi. Ve Sabahattin Ali'yi Atsız'ın aleyhinde kışkırtan Hasan Ali, bu zulüm vadisine giden yolu istese de istemese de açmıştı bir kere. Kaldı ki, sonuna kadar Türkçülerin aleyhinde bulunduğu kaynaklarda sabittir. Bu da Hasan Ali'nin bir başka vebaliydi; geçiniz...

(1) Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını/Fasikül: 10/Say- fa: 18.

(2) Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını/Fasikül: 10/Say- fa: 58.

* Attila İlhan'dır. Cemşit Ceyhun ile tevkif edilmiş idi.

(3) Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını/Fasikül: 10/Say- fa: 112.

- (4) Nihâi Atsız/Orhun Mecmuası/IMart 1944/Sayı: 15.
- (5) Nihâi Atsız/Orhun Mecmuası/1 Nisan 1944/Sayı: 16.
- (6) Kenan Öner/Öner ve Yücel Dâvası/Kitap 1/Sayfa: 53-60.

ÖNER - YÜCEL

DÂVÂSI

Komünistlerin maarife el attıklarını, bilhassa Köy Enstitülerine sızıp yuvalandıklarını ilk açıklayan resmî ağız: **Şükrü Sökmensüer...** Recep Peker kabinesinin içişleri bakanı bu zât, 29 Ocak 1947 günkü Meclis oturumunda gizli komünist tahrik ve faaliyetleri ile ilgili bir soruyu cevaplandırırken komünistlerin faaliyetlerini uzun uzadıya anlatır; bu arada da ima yollu da olsa Mareşal Fevzi Çakmağ'ı da komünistlerle dayanışma içinde göstermeye çalışır. Sökmensüer'in Meclis kürsüsünde söyledikleri ertesi gün, Ulus gazetesinde uzun uzadıya yer alır. Gazete bu neşriyatında her şeyi bir kenara bırakıp ısrarla Mareşal mevzuunu bir hakikatmiş gibi ön plana çıkarır.

Mareşal birkaç günü suskun geçirdikten sonra artan propagandaların şiddetine daha fazla dayanamayıp 5 Şubat 1947 tarihli gazetelere kendisini müdafaa sadedinde bir beyanat verir. Bu beyanatta Öner-Yücel dâvasını netice verecek şu ifadeler de yer alır:

«Millî mücadele esnasında Cami Baykut'un İtalya'da para sarfederek hesabını hükümete vermediği de yazılmıştır. Ben harekâtın başından bugüne kadar öyle bir hâdiseden haberdar olmuş değilim. Yalnız Avrupa'ya silâh mübayaasına giden ve onun hesabını vermeyen iki kişi biliyorum ki; bugün bir tanesi Halk Partisinde nüfuz sahibi bir zattır, diğeri de ölmüştür. Bunları Divanı Harbe sevketmişim; fakat sonra mebus seçildikleri için haklarında takibat durduruldu...

«Ben komünistliği bu memleket için muzir telâkki edenlerdenim. Onun için, **komünistler ordu ve donanmaya sokulmak istedikleri zaman şiddetli hareket ettim. Halk Partisi mensuplarından birçok hatırlı zevatın tavassutuna rağmen ısrar ettim. Fakat onlar Şefik Hüsnü'ye parti kurmak salâhiyetini ve 34 tane müseccel komüniste de amelenin, işçinin önüne geçerek rehberlik etmek imkânını sağladılar. Ben daha işbaşında iken eski bir Millî Eğitim Bakanı'nın bu faaliyeti destekleyen hareketinden dolayı, hükümeti resmen ikaz ettim. Kimse kulak asmadı ve sonra da Hamidiye Köy Enstitüsündeki komünist yuvasından bahsettiler...»**

Hasan Ali'nin ucuz kahramanlığı depreşir. Kendisinin yok saydığı icraatının maşerî vicdanda daha uzun yıllar unutulmayacağını hesaba katmaz. Geçmiş ikbalinin mirasını tüket-

mekle meşgul Hasan Ali, hayatının hatalı adımlarından birini daha atar; yelesi dökülmüş aslan kükremesinin zıd duygular tattıran hali içinde, Mareşal'ı karşısına alır:

«Bugün yaymlanan beyanatınız içinde (Ben daha işbaşında iken eski bir millî eğitim bakanının bu faaliyeti destekleyen harekâtından dolayı hükümeti resmen haberdar ettim, kimse kulak asmadı ve sonra Hamidiye Köy Enstitüsündeki komünistlik yuvasından bahsettiler) cümlesinde adı söylenmeyen bakanın ben olduğum, Bay Hikmet Bayur'un beyanatınızın hemen altında bulunan (Samimiyetsizlikler) yazısında adımın geçmesiyle sarih olarak anlaşılmaktadır.

«Hepimizin en yüksek ve kutsal vasfımız olan Türk vatandaşı sıfatıyla, yine aynı namuslu Türk Vatandaşlığı sıfatınıza hitap ederek; sizden şu noktaları, bütün vatandaşlar huzurunda soruyorum:

- 1- Beyanatınızda (eski Eğitim Bakam) dediğiniz hakikaten ben miyim?
- 2- Desteklenen komünistler kimlerdir ve nasıl desteklenmiştir?
- 3- Bu hususta hükümeti yazı ile mi ikaz ettiniz, sözle ise kime, ne zaman söylediniz?...

«Bunları sizden soruyorum ve sözünün sahibi bir Türk vatandaşı olarak cevabınızı bekliyorum.»

7/2/1947

İzmir milletvekili ve eski

Millî eğitim bakanı Hasan Ali Yücel (1)

Aslında Hasan Ali, Mareşal'in bahsini ettiği kimsenin kendisi olduğunu çok açık şekilde anlamıştır. Fakat **“en iyi müdafaa taarruzdur”**, savaş kaidesince amel etmeyi tercih eder. Mareşal'in gözünü korkutmaya yönelik ifadelerin cevabını bir başka yerden, bir hassas mizaçtan geleceğini nereden bilsin? Bu sefer şaha kalkan, merhum **Kenan Öner** olur. Dinleyelim: «Sayın Mareşale yazmak cüretinde bulunduğunuz açık mektubun Ulustan, İstanbul gazetelelerine intikâl eden kırıntılarını baş döndürücü bir hayretle okudum. Mesullerin sâil mevkiine yükseldiği bir zamanda sizin de aynı taktiği kullamanızda şaşılacak bir şey olmamakla beraber, durup dururken ‘deliye taş atar gibi’ gösterdiğiniz cüret; nokta veya sıfırın hakikî kıymetini keşif hususunda ibraz buyurduğunuz dirayetle telif edilir şeylerden olmadığı içindir ki, hayret etmiş bulunuyorum. Sayın Mareşala tevcih buyurduğunuz üç sualden, ‘eski millî eğitim bakanı’ dediklerinin siz olup olmadığınıza ve hükümeti ikaz şeklinin mahiyetine taallük eden kısmına cevap vermek bana düşmez; düşse de, bunları bilmiyorum. Fakat desteklediğiniz komünistlerin kimler olduğuna ve nasıl desteklediğinize ait olanı hakkındaki merakınızı daha doğrusu **arifane bir tecahül** mü, yoksa **cahilane bir tearüf** mü olduğunu kestiremediğim tereddüdünüzü ben izale edeceğim.

Senelerce millî eğitimin başında bulunmanız itibariyle herkesten fazla bilmeniz icap eder ki, çok zaman evvel memlekette te'sis edilen milliyet cereyanının yanibaşında bir de komünist heveskâr ve taslaklarının faaliyeti şu veya bu surette belirmiş bulunuyordu. Ve sizler tarafından yazdırılarak Maarif hesabına bastırılan ciltler dolusu kitaplar ve Üniversite kürsüsünde okuttuğunuz (Türk inkilâbı) dersleriyle gençlikte milliyet cereyanının korkmadan ırkçılık ve Turancılık derecesine çıkarmaya yardım etmiş; fakat bunun yanibaşında da bakanlığınızı, bugün Şükrü Sökmensüer'in nutkunda istismar edilen insanlarla doldurarak, oranın bir komünist yatağı haline gelmesine bilerek veya bilmeyerek sebep olmuştunuz. Bu tezadı, siyasî rüzgârların istikametine uymak zaruretiyle de izah edemezsiniz; çünkü himaye lûtfunda bulunduğunuz bu zümre üzerinde, canınız istedikçe tatbik edilen tazyikin mahiyetini sizlerden fazla onlar biliyordu.

Yurdumuz bir ziraat memleketi olduğu için hal ve istikbalini tasarruf hakkının halelden sıyanetine bağlayan Türk milletinin anane ve akideleriyle vatanın komünizm cereyanlarına hiç de müsait bir zemin olamayacağını, belki de kasden bilmemezlikten gelerek gizli teşviklerle bu madumu mevcut haline getirerek, millet haklarını başka yollardan çiğnemeye yol açmak istendiğini, son hâdiselerin inkişafından anlamak pekâlâ kabildir. Yine pekâlâ bilir ve hatırlarsınız ki, 1944 senesinde Nihal Atsız isminde milliyetçi bir öğretmen, Mareşala sorduğunuz bu suali neşrettiği bir broşürle üç sene evvel açıklamış, fakat bu ifşaatın tesiri altında mevkii müstahkemini tehlikede zanneden zati devletiniz o broşürde ismi geçen Sabahattin Ali'yi bu milliyetçi öğretmen aleyhinde Ankara mahkemesinde bir hakaret davası açtırmaya ve Ulus avukatını kendisine fahrî vekil tâyin ettirmeye muvaffak da olmuştunuz.

«Taban tabana birbirine muarız bulunan komünist ve milliyetçi zihniyetin mensuplarından vücûde gelen bu iki zümreden birincilerin himayesini ifade eden bu hareketinizin doğuracağı aksülameli de hatırlamadan korkar gibi göründüğünüz komünistlerin freni mevkiinde bulunan memleketin, münevver ve milliyetçi gençliğini, açtırdığınız bu dava ile Nihâi Atsız'dan fazla müteessir etmiş, açıldan ziyade açan ve açtıranları hırpalamak kabiliyetini taşıyan bu dava ile gençliği ilgilendirmiş bulunuyordunuz. Evet, gençlik bir sürü külfet ve zahmetlere katlanarak Ankara'ya geliyor, memleketteki adalet telâkkisini öğrenmek, duruşma safahatını yakından takip edebilmek alâkasını gösteriyordu. Muhakeme bitti, kararın tefhimi için bir gün tayin olundu. İşte o gün Ankara'da eski günlerden daha fazla bir kalabalık kendini gösterdi. Bunu en kötü manâya alan hükümet bu gençleri mahkeme salonuna değil, adliye binasına da sokmadı. Dakikalar geçtikçe sokağı dolduran gençlik bir tek şey düşünüyordu: Acaba ne karar verildi?

«Çok geçmeden Nihal Atsız'ın bu badireden hafif yakayı kurtardığı anlaşıldı. Ve siz, sayın eski bakan, bu kararın üstünüzde topladığı mse'uliyet ve hicap bulutlarının altında ne yapacağınızı tâyine vakit bulmadan, adliye sarayı önünde biriken gençlik, bu kararın neşesi altında, insiyaki bir halde YAŞASIN CUMHURİYET, YAŞASIN CUMHURİYET ADLİ-

YESİ ve YAŞASIN TÜRK HÂKİMLERİ diye bağırarak minnet ve şükranlarını müşterek bir feryat şeklinde ilân ettiler. Ve bundan sonra kendileri gibi Türkçü ve milliyetçi sandıkları Saraçoğlu'nun başbakanlık dairesi önüne giderek orada aynı sözleri tekrarlarlarken, siz ve arkadaşlarınızın polise verdikleri (VUR) emri infaz edilirken bu münevver gençlik istiklâl marşına sığınarak polisler (Selâm dur) vaziyetinde iken oradan uzaklaştılar.

«Hükümete şükranla dolu bu genç kalplerin feryadı siz ve arkadaşlarınız tarafından hükümet aleyhine bir kıyam şekline sokuldu. Lüzumsuz müdafaa tedbirleri kaldırıldı ve bundan sonra da ele geçen her genç birer ihtilâlcî unsur farzedilerek, partinizin bir türlü elden bırakmak istemediği (Polis vazife ve salâhiyeti) kanununun, muazzam bir milletin haklarını hiçe sayan, hükümleri sayesinde Ankara zabıtasının ellerine teslim olundu. Hattâ bununla da kalmayarak hâdis İönü'ye de böyle gösterildi ve bunun için de YAŞASIN CUMHURİYET duaları Cumhuriyeti yıkmak şekline istihale ederek telkinatinizin tevlit ettiği imanın tesiri altında verilen direktiflerle yurdun adalet havasını bu zavallılar aleyhine kükretmeye muvafak da oldunuz.

Bu çok masum ve çok hükümet lehindeki tezahürler bir suç da olsa Ankara'da vukua gelmiş, sanık denilen gençler orada yakalanmış bulunmasına göre salâhiyettar mahkeme örfî idare hududu haricinde kalan Ankara mahkemesi olduğu halde Anayasanın adlî teminat olarak millete verdiği haklara da ehemmiyet vermeden, Türk adalet tarihinde bu havayı yaratanlar için, sizin için ebedî bir hicap teşkil etmesi icap eden bu hâdiseyi sıkıyönetimin vazifesi içine sokarak İstanbul zabıtasının elbirliği ile tahkikatı istediğiniz şekle koydurdunuz. Bu dava, nutkun tesiri altında kalan Sıkıyönetim ve zabitanın iştiraki ile hazırlık veya ilk tahkikat safhasını geçirirken genç, münevver, okumuş ve okutmuş tam 23 sanığı (**Mutena hücre**) veya (**Tabutluk**) denilen yerlerde bir seneden fazla inim inim inlettikten sonra bunlardan birçoğunun seneler sürececek ağır hapis cezasıyla mahkûmiyetlerine yol açtınız... Kararın isabetsizliği askerî temyiz divanının adalet ve istiklâl hisleri sayesinde bugün tahakkuk etmiş bulunmaktadır. Fakat bu netice zavallılara emniyet dairesinde reva görülen zulmün bir tarziyesi mahiyetinde telâkki olunsa bile hâdisenin icadından son tahkikata intikaline kadar geçen aylar zarfında İstanbul emniyet dairesinde tatbik edilen hatıra gelmez işkencelerin İstirabını silecek değildir.

«Sayın eski bakan, vekâletiniz hesabına yazdırılarak bastırılan kitaplar, inkılâp tarihi ismi ile üniversitede okuttuğunuz dersler, resmî ve en salâhiyetli ağızların irad ettiği nutuklarla memleket gençliğini Türkçülükten başlayarak ırkçılığa, Turancılığa kadar sürükleyen partiniz ve bakanlığınız olmuştur. Millet ve milliyete düşman olduğunu iddia ederek bunları terhip eder gibi görünmek bahanesiyle millete son derece bağlı bulunan Sayın Mareşalin de bunlardan biri olduğunu ihsasa yeltenecek kadar ileri giden de yine sizlersiniz. Canilerden, Sertellerden yüzbin kat fazla komünist olan bir adamı himaye edebilmek için bu zavallılar aleyhine icat ettiğiniz hâdis yüzünden milliyetçi gençleri işkenceler altında ezen, harap eden de yine siz ve sizlersiniz. Bunlar birer hakikat olarak memleketin adalet arşivinde nöbet bek-

lerken sizin hâlâ Mareşala sual tevcihi cüretini vicdanınızda bulmanız, komünist faaliyetini destekleyen bakanın kendiniz olup olmadığını sormanız hakikaten hayret vericidir. Mademki soruyorsunuz, istediğiniz cevabı ben vererek iddia ediyorum ki:

«Siz yalnız komünistleri bakanlığınızda beslemek, uğradıkları hücumlara karşı onları müdafaa etmekle de kalmadınız. Bakanlığınızı telkinleriyle milliyetçilik belâsına başlarını soktuğunuz tam 23 genci İspanyolların engizisyonuna rahmet okutacak işkencelerle ezdirdiniz, harap ettiniz ve hırpalattınız. Ağyare yeni bir hücum fırsatı vermemek için bu işkencelerin mahiyet ve dehşetini bugün de açıklamaya vatana bağlı hislerim müsaade etmiyor. Arkadaşlarınız bundan şüphe ediyorlarsa, müvekkilim beraat ettikten sonra, partinizin sekreteri bulunan Memduh Şevket Esendala yazdığım taahhütlü mektupla beraber gönderdiğim müdafanamelelerden yalnız birinin işkence kısmını; hattâ isterlerse dava dosyası içinde bulunması icap eden bütün müdafanamelelerin birer suretini aldırarak hâdisenin vahşet ve şenaatini anlamak imkânına sahip olabilirler...» (2)

Ve Hasan Ali alışılmışın dışında bir yolla Kenan Öner hakkında dâvâ açacağını kamuoyuna duyurur. Kullandığı vasıta, basın değil, Ankara radyosu: «Herşeyden önce şu noktada müsterih ve emin olmanızı dilerim ki, sözleriniz arasında isim açıklamadan yaptığınız ağır ittihamı, benim hakkımda ne siz, ne de başka herhangi bir kimse, hiçbir zaman ve hiçbir surette isbata muktedir değildir. Bu iddia iftira olarak kalacaktır. Müfteriler iftiracı olmaktan kendilerini kurtaramayacaklardır. Çünkü 25 yıldır yazdığım yazılar ve neşrettiğim ciltlerle kitaplar, uzun müddet millet eğitiminin başında bulunurken söylediğim sözler ve yaptığım hareketler bunun mütevazi, yok olması imkânsız delilleridir. Benim himayelerini vazife edindiğim insanlar sekiz yıla yakın uhdeme emanet edilmiş ve bugün sayısı 39 bine varan Türkiye Cumhuriyeti eğitim teşkilâtına dâhil millet memurlarıyla 2.000.000 nu geçen öğrenci memleket evlâdıdır. Ben de insanım, şüphesiz herkes gibi ben de hatadan salim olamam. Fakat şurası da muhakkaktır ki, hınçsız ve kin tutmaz vicdanımla memleketin irfanına hizmetten gayri bir emel gütmедim. Namımı bu halimin zıddıyla ve milletin gayzına, buğzuna hedef kılacak sözlerle vasıflandırmış olan avukat Kenan Öneri mahkemeye vermiş bulunuyorum. İsteğim, hakkın meydana çıkmasını görmek ve her partiden, her siyasi mizaçta vatandaş için tezlil edilmemesi lâzım gelen DEVLET ADAMLARI hakkında asılsız söylentilere onun nasıl kaptırmış olduğunu Türk adaletinin huzurunda açıklamaktır. Hayatımdan kıymetli bildiğim zatî haysiyet ve millî şerefim, Türk içtimaî heyetinin vicdanını temsil eden Cumhuriyet mahkemesinin emniyetine teslim edilmiştir.» (3)

Sonra celseler celseleri tâkip eder, kamuoyu aylarca bu dâvâ ile meşgul olur. Bu arada Hasan Ali'ye bir, Kenan öner'e üç kitap yazacak kadar malzeme ortaya çıkar. Netice mi? Kenan Öner beraat eder... Tabii onun beraatı Hasan Ali'nin mahkûmiyeti demektir, maşerî vicdanda mahkûmiyet. Bu dâvanın neticesi Yücel'in bütün ikbal ümitlerini kırar, semasındaki

bütün uzak yıldızlar bile gözden kaybolurlar. Ve oturup bu ruh hali içinde «Allah Bir» i yazmaya koyulur.

- (1) Ulus Gazetesi/8 Şubat 1947.
- (2) Kenan Öner/Öner ve Yücel Dâvası I. Kitap/Sayfa: 11-14.
- (3) Kenan Öner/Öner ve Yücel Dâvası I. Kitap/Sayfa: 14-15.

VE

ALLAH BİR

Bu eserin verdiği imkânlarla tenkid ve tahlile tabi tuttuğumuz Hasan Ali, İçtimaî trajedimizin bütün bir tarafını yalnız başına verir. Korkunun dağları beklediği yıllarda hemen herkes bir parça Hasan Ali'dir. Bir zamanlar istibdadın, ölümünden sonra ise oğlunun susturduğu Hasan Ali ve hissettiklerini anlayabilmek için, Hasan Ali'nin feryadını dinlemekten başka çâremiz yok. Bu zaruretle «Allah Bir»i aynen vermekte fayda mülâhaza ediyoruz. Takdir sizin...

Allah Bir

«Kul huvallahü ahad»

«Söyle, Allah birdir».

Söyleyen: Allah

Tanrım, sana söylerim ki, birsin

Kimdir, birsin diyen, bilirsin.

İmana adın yeter tanıktır,

Kalbiyle inanmıyan sanıktır.

Kalmıştır akıl bu yolda ürkek,

İsbâtını isteyendedir şek.

Olmuş güneşin güneş delili,

İsbâtını istemez bedihî.

Bir silsile kurmadır tefekkür,

Üstüste vurulma kör düğümdür.

Gerçekse durur, tebeddül etmez;

Hak, sabittir; teselsül etmez.

Bir noktaya varmadan düşünce

Devretmededir sebep-netice.

Kudret tükenir bu taşlı yolda

Tâkat kalmaz bacakta, kolda.

Gezdim o zeminde ben de pek çok,

Baktım, bu gezişte bir durak yok.

Az uz gittim, fakat dönünce,

Nerdeysem o yerdeyim ben önce.

Bir dâire çizmişim habersiz,
Beyhude dolaşmışım demek ben,
Merkez kaçmış gönül gözümden.
Yıllar geçmiş akılla yoldaş,
Oldum sanarak zekâyâ sırdaş.
Aslında akıl nedir, zekâ ne?
Aldanmak için birer bahâne.
Şaşmış kalmış zekâ bu işte,
Yoktan vara atlayıp geçişte.
Zâten derdim başımdan aşkın.
Bir eski kitap elimde, solmuş;
Kopmuş başı, son, okunmaz olmuş.
Beynim boşa işlemiş bu işde,
Boşlukta dolaşmadır bu, işte ...
Bezmiş aklım bıkip seferden,
Taşlık yoldan, çakıllı yerden.
Bir sahile varmış, uçsuz umman;
Korkup dönmüş fakat kenardan.
Aklım kalmış şuurda saklı,
Gönlüm coşmuş, bırakmış akli.
Hiç korkusuz atlamış ve dalmış,
İnmiş, denizin dibinde kalmış.
Bakmış yekpare bir karanlık,
Baştan başa bir siyah dumanlık.
Görmüş ki, Adem diyârıdır bu;
Yokluk yeri, Hak civarıdır bu.
Açmış birden fakat o sisler,
Aydınlanmış bir anda her yer.

Yıllarca emek çekip de yersiz.
İcadı onun bilim değil mi?
En baş eseri ilim değil mi?
Bilgin bize hangi sırrı açmış?
Nisbetleri söylemiş ve kaçmış!...
Başlangıçtan haber veren yok,
Son merhale nerde, gösteren yok.
Ben neyleyim ortalarda şaşkın,
Umman dolmuş ışıkla, taşmış;
Gönlüm hayran, bu hâle şaşmış.
Gelmiş bana bir derin ferahlık,
Şimşek çakmış içimde artık.
Vidanim için bu bir buluştur,
Hak, gönlüme bir ışık komuştur.
Ben işte o anda başkalaştım,
Bir menzile bilmeden ulaştım.
İzah edemem o bulduğum ne?
Gönlümle sezip tutulduğum ne?
Buldum diyorum, fakat ne buldum?
Bir şey ki o, görmeden tutuldum.
Tanrım, seni kaybedip mekânda,
Sezdim sonu olmıyan zamanda.
Sen, vasıtasız inandıransın;
Yer gösteremem, içimde cansın.
Kalsaydım akılda ben de mihmân
Kalbim bilemezdi nerde imân?
Tanrım, arayan gönül, izinde;

Ölmüşken olur özünle zinde.
Yok, evvelin, âhirin bir ansın;
Vicdana bu ânı sığdıransın.
Varsın, yaradan var oldu senden;
Yokluk bile varlığında varken.
Sonsuzluğa can veren sen oldun,
Boşken bu gönül özünle doldun.
Beyhûde bütün geçip gidişler,
Müstakbeli hale benzetişler.
Mazilere göçtü sende kesret,
Doğmuş demedir özümde vahdet.
Vahdet, o da belki bir hayaldir;
Ancak seni şerheden misaldir.
Kesret, niye vahdet üstü düştü?
Bir merkeze bin cihan üşüştü?
Çokluk, yokluk; nedir ya varlık?
Gel, sen çık işin içinden artık...
Kim çöziye muktedir bu fikri?
Meçhûl... Ne doğrudur, ne eğri...
Yanlışsa «bu bir hatâ...» diyen kim?
Haklıysa eğer, «beli» diyen kim?
Yok böyle hakem bu yerde bir tek,
Mutlak, verecek zekâya örnek.
Mutlak, kanun dışında bir sır;
Takyidi çözümleyen o sırdır.
Güçlük başlar bu zorlu yerden;
Tefriki müessirin eserden,
Ancak kolayından anlamaktır;

Eczâ ile küll'ü yoklamaktır.
Bilseydi akıl bütünde Hakkı,
Kavrardı bir anda Garbı, Şarkı.
İdrâke aciz, bu noktadandır
Uğraşması akl için ziyandır.
Herkes seni başka başka anlar,
Bir gün inanır inanmıyanlar.
Bin renk doğar güneş doğunca,
Kalmaz biri ufku kan boğunca.
Gün, îmandır; küfr, karanlık,
Her devresi Hak için bir anlık.
Dolmazsa ışık fezaya böyle,
Her şey durur aslı neyse öyle.
Bâzen tek renk olur cihanlar,
Bundan, gözü görmiyen ne anlar?
Gezmek kabuk üstü, boş değil mi?
Îmân... uyandırandır ilmi.
Pek çokları şekte durdu kaldı,
İdrâke muhâli ayna sandı.
İrkildi fakat senin önünde,
Yol bulmak için akıl yönünde.
Çırpındı da yok deyip direndi,
İdrâkini put yapıp beğendi.
Hiçten düzülüp yapılma bir put,
Hiçlikler için tapılma bir put.
Allahsızca hiçlik oldu Allah,
Varlıktan edince gönlü ikrah.
İmansızlık bir ayrı îmân,

İnkâr ile sarsılır mı Rahmân?
Zâten, yoksan nedir bu inkâr?
İnkâr edenin içinde ikrâr.
Senden çıkararak düşünmek olmaz,
Şüpheyile bu kâinat dolmaz.
Senden konuşan seninle bildik,
İmâna gelir bu yolda müşrik.
Sen, kendini sende bulduransın,
Nûrunla cihan dolduransın!...
Yoktur ebedî küfr cihanda,
Varsın, birsin bütün zamanda.
Bir parçalanırsa parçalar bir,
Her parçası birliğinle eştir.
Tekten çıkacak ne varsa hep tek,
Her binde birin hesâbı gerçek.
Birken, şaş, şaşmadan görür çift;
Zihnindeki gölgeler yürür çift.
Vahdet, fitrî bir anlayıştır;
Esmâyı teker teker sayıştır:
Kayyûm u Kadîr, Hayy ü Cebbar,
Hâdî vü Mûdil, Rahim ü Kahhâr.
Saymakla tükenmez adların var,
Her ismin açar zekâyı esrar.
Bir fâni olur biriyle âli,
Rahmet gibidir, iner meali.
Bir ismin eder dehâyı mecnûn,
Rehber görünen zekâyı mel'ûn.
Cennette melek edince isyan,

Kahrınla olur sonunda şeytan.
Şeytan, bir ateş, yakar da yanmaz;
İğfâline her akıl dayanmaz.
Şer, şeytandan icâzet almış;
Şeytan, şerden vekâlet almış.
Hayr ehli velî olur yolunda,
İnsan yücelir, bu duygusunda.
İnsan, ancak senin vekilin;
Esmâyı vasıflayan delilin.
Zâtındaki her sıfat, isimdir;
Esmâdaki mazharın bizimdir.
Her şeyle senin, bu varlık ey Rab.
Sensin bize en feyizli matlâb.
Dünyâyâ gelirken eldedir bu,
Geç kalması yok, ezeldedir bu.
İslâmî buluş, doğuşla başlar;
İzhâra vesiledir savaşlar.
Din birdir asılda, çünkü Hak bir;
Durmaz değişirse din değildir.
Lâkin gerekir zamana uygun,
Her devreye, her mekâna uygun.
Bir ayrı nizam; odur şeriat.
Bilmez, aramaz yalın hakikat.
Ahkâmı kuran odur beşerde,
Miyârı koyan o, hayr ü şerde.
Nehy ile emirledir devâmı,
Maksat, yola sokmaktır avâmı.
Dindir fakat itikad Hakka;

Hiç bir şeye benzemez, o başka.
Ancak sana erme ittikaadır;
Yol, vasıtaadır; hedef, bekaadır.
Öyleyse nedir bu türlü dâvâ
Hak bende deyip de böyle hâlâ?
Hak birdir, o kimde varsa haktır;
Çoktur deme yanlış anlamaktır.
Hilkat de bu sırrı eyler ifşâ,
Mahlûk ile halk, aynı mânâ.
Sen olmıyarak var olmaz âlem,
İnkârın için mi geldi Âdem?
Âdem gibidir akıl da bunda;
Âsîdir, aman diler sonunda.
Anlar ki, özündedir hakikat;
Bir gün şunu söyletir hakikat:
«Sensiz düşünüşte sen sebebsin,»
«Hiçsin, diyenin içinde hepsin».
Bir başkası başka türlü söyler,
«Varsın» demeyip de sanki neyler?
Oldukça aciz beşerde böyle,
Kıvrınmadadır zekâsı öyle.
Her acze devâ, senin irâden;
Yardım gelemez ki başka yerden.
Her kudretin aslı sende saklı,
Haktan ne çıkarsa hepsi haklı.
Senden geliyor ne varsa mevcut,
Âbitteki kudretinse mâbud.
Mûsâ'dan hekimsin, ilâhi!

İsâ'da kelîmsin, ilâhi!.
Dâvut'da seslenir kıyâmet,
Bir zirve kemâline Muhammed.
Mahlûkunu hâlik eyleyensin,
Esrârını onda söyleyensin.
Vahyin dile geldi onda, coştı;
Tekrar için âsumâna koştı.
İnsanlığa bir ışık getirdi,
Beytullah'a hak ziyası girdi.
Bir hamlede düştü Lât u Uzzâ,
Maksat kırmaktı şirki mahzâ.
Emrinle gazâ edip Resulün,
Tevhidine verdi başka bir ün.
Her bir sözü bin lisan kelâmı,
Birdir fakat en büyük merâmı.
Ancak bu merâm, birliğindir;
Birlikle gelen cihana, «din»dir.
Tevhidi özünde toplayan kim;
Toplanmış anlatıp yayan kim?
Kur'an, o kitâba ad verildi;
Her yaprağına kanat verildi.
«İkra» sözü ilk emirdir onda,
Din bitti denildi en sonunda.
Ümmîyi okutmak hikmetindir,
Emsâl edişin mürüvvetindir.
Hatm oldu demek nebide tevhîd,
Ettin bu ilimle cehli teyîd.
Son elçine son sözün bu, Rabbim,

Varsın, birsin; özün bu, Rabbim.
Tefsiri bu yoldadır, kitâbın:
Senden sanadır bütün hitabın.
Mânâsı, meâli «mâarefnâk»
Medlûlü «Lemâ halaktül eflâk»
Baştan başa sarf u nahvi başka,
İsbâtı düğümlü, mahvi başka.
Güçlük yoktur Arapçasında,
İdrâki lâfızlar arkasında.
Tevhidin olunca bunda maksat,
Âyet dolu muhteşem tabiat.
Kur'an da bir âyetindir, ey Rab!
Tevhide delâletindir, ey Rab!...
Halkettin o yönde kâinatı,
İdrâk ile parlatıp hayâtı.
Lâkin nedir aslı hilkatin? Sır...
Olmuş akıl aynasında bir sır.
Aksinde göründü kendi nûru,
Var olduğunun budur şuuru.
Gök kubbeyi süslemiştir ecrâm,
Dağlar göğe yükselen bir eham.
Dolmuş bu fezaya kehkeşanlar,
Bir boşluk içindedir cihanlar.
Hayretle bakar zekâ bu hâle,
İmkân vermek diler muhâle.
Durmaz, arar, inceler, yorulmaz;
Lâkin onu halle çare bulmaz.
Başlar işe önce kendisinden.

Bir çifte düğüm bu ruh ile ten.
Ten rûha kafes, hapis bu varlık;
Ruh tensiz olunca nerde darlık?
Can bülbülü gül arar bağında,
Ancak vuslat ecel çağında.
Sırlar çözülür o anda birden,
Bir başka cihanda canlanır «ben».
Göçmekle göçen yok olmaz elbet.
Dünya son olunca başlar ahret.
«Mûtû'yu duyup ölen erenler,
Yoklukta hayatı var görenler.
Derler sana «Ey İlâh, bilirsin».
«Birsın» diyerek cevap verirsın.
Mansûr'a deyince sen «Enelhak»
Mansûr'un der «Enelhak» ancak.
Kulluk silinir bütün özünden,
Kalkar ikilik gönül gözünden.
Vahdet hale olur şehâdetinle,
İmân bir olur hakikatinle.
Berdâr olur ammâ Hak'tadır o,
Bir rûh olarak ayaktadır o!...
«Ben Hak değilim» deseydi bir an,
Bâtılda kalırdı, şirke kurban.
«Ben, sen oldum», «yokum» demektir;
Varken yok oluş ne hoş dilektir.
Hali uğruna can veren mi suçlu?
Hükmiyle cürüm gören mi suçlu?
İmânı ölüm kadar metinse,

Kâfir olamaz o türlü kimse.
Küfrün başı «şirk» oldu bizde,
Tevhit, küfür mü dînimizde?
Kul, Hak'ta yok olmasıyla hürdür;
Hürriyete uymamak küfürdür.
Tek hür varlık, senindir ancak;
Hürriyettir kemâle varmak.
Hür mutlaktır, bağımsız, adsız;
Eflâki aşar, uçar kanatsız.
Mirâç, bu türlü bir uçuştur;
Rûh oldu uçan, ne mutlu kuştur.
Uçsuz bu fezâ, duran yok onda;
Bir küll bu, yakın uzak yok onda.
Serbestçe Nebi uçup yol aldı.
Cibril fakat yoruldu, kaldı.
Tevhidine erdi Fahr-i âlem,
Üstün çıktı melekten âdem.
Sen, böyle irâde eylemiştin;
Mahbûbuna öyle söylemiştin.
Her istediğin olur muhakkak,
Hürriyetin oldu çünkü mutlak.
Bir nebzesi var onun beşerde,
Yok olsa sorum ne hayr ü şerde?
Baskıyle, cebirle olmaz, îmân,
İkrâha yasak deyince Kur'an,
Hürriyetsiz ibâdet olmaz,
Hürriyetsiz diyânet olmaz.
Allahına bağlanınca kullar,

Birden açılır önünde yollar.
Hürriyete yaklaşıyor içinden,
Tevhide varır bu yolda dinden.
İmâna yakışmıyor esâret,
Hür olmadadır bütün selâmet.
İslâmiyet bu kurtuluştur,
Hürriyeti dinde bir buluştur.
Feyz aldım onun hakikatinden,
Kurtuldum esirlik âfetinden.
Kurtuldum, evet, kesildi bağlar;!
Daldım denize kopunca ağlar.
Kalbimde sükûn, huzura vardım;
Zulmet bitiverdi, nûra vardım.
Erdim tevhide ben gönülden,
Hamdolsun, hür bir insanım ben.
İkbâlimmiş gözümde perde,
Bir başka havâ esince serde,
Düştüm de uyandım uykulardan,
Sıyrıldım o sahte kaygulardan.
Oldum yücelikten öyle âzâd,
Etmem o zamanı şimdi ben yâd.
Hiç kalmadı yükselişte meylim,
Alçakta duran her işte meylim.
Bıktım kula kulluk eylemekten,
Her hırsı çıkarmışım yürekten.
Bağımsız kişiyim, bağımsız oldum;
Hürriyeti ben bu yolda buldum.
Bir ayrı siyaset ettim icat;

Hiç istemeyip de kuldân imdat
Takdirimi sade Hakka verdim,
Gördüm ki bununla bitti derdim.
Çıktım o gavâilin içinden,
Geçtim de zamane süzgecinden.
Mâdûn, mafevk silindi, gitti;
Bir tasfiye devridir ki bitti.
Gamsızlardan uzak makamım,
Hak yolcusu olmadır meramım.
Alâyîşe bağlarım çözüldü,
Bir damlada bir ömür süzüldü.
Tûfan oldu, arındı rûhum;
Hakkım, dersem, ikinci Nûh'um.
Dağ başlarını tutunca mesken,
Alçakdakiler çekildi benden.
Yalnızlığın ayrı bir ibâdet,
Tekken doğuyor içimde vahdet.
Hak'tan yana döndü ihtiyârım,
Kullar bilsin ki, bahtiyârım.
Tanrım, emelim, yolunda olmak;
Tevhidini vahdetinde bulmak.
Bezdim bu cehil karanlığından,
Kurtar beni gafletin ağından.
Yar sinemi lûtfunun eliyle,
Doldur onu aşkının seliyle.
Yaksın beni, her şeyim yok olsun,
Ancak sana kulluğum çok olsun.
İsterse dayanmasın bu kalbim;

Yık, kâbene benzemezse Rabbim...
Sen olmalısın içinde sen, sen!
Tür olmaz mı tecelli etsen?
Bir tek dileğim sen oldun artık,
Maşuk olayım diyor bu âşık.
İsbât aramam, içimde varsın;
Şüphen neyedir, niçin sorarsın?
Varsın, boştur vücûde burhan;
Varlık sensin, bu işte îmân...
Münkir'le Nekir yorulmasınlar;
Onlar beni yerde bulmasınlar,
Ben sendeyim ey büyük İlâhım!...
Tevhidindir dilimde âhım!...
Mümindir «İlâhena» diyenler,
Tevhidi «İlâheküm» de söyler.
Senden gelsin sözüm seninle,
Söylet de ne söyledimse dinle.
Ancak sensin dilimde zikrim,
Zikrimle bir oldu şimdi fikrim.
Her bir söz senden âyet olsun,
Başlangıca bir nihayet olsun.
Dolsun isminle âsümanlar,
Allah desin bütün cihanlar.
Ruhlar duysun lisâna gelsin,
Yerler, gökler beyâna gelsin.
Âyin olsun semâ içinde,
Vuslat doğsun vedâ içinde.
Gelsin dile, söylesin susanlar;

Nutketsin uçup giden zamanlar.
Bülbüllere benzesin hamuşân,
Dem çeksin o yerde canla cânan.
Dinsin artık o hây u hûlar,
Geçsin yere hep o güftügûlar.
Hicrâna tahammülüm tükendi;
Aşkın seli taşıtı, yıktı bendi.
Arşında susup bütün duâlar,
Bitsin artık bütün ricâlar.
Rabbim, beni dinle, pek harâbım;
Ersin sona ayrılık azâbım.
Bir rûh olayım visâle müştak,
Nurunla yanıp tutuşsun âfak.
Kalbim dolsun hararetinle,
Mes'ut olayım saadetinle.
Yüksünmem yok felâketinden,
Her türlü belâ vü âfetinden.
Senden gelsin cefâ da gelse,
Hattâ gelsin derim ecelse.
Mîzân olamaz muhasebende,
Varlık sıfır oldu şimdi bende.
Ben böyle görünce hâdisâtı,
Sildim gözden bu kâinatı.
Birdir nazarımda her olan şey,
Boştur bu cihanda her dolan şey...
Tek mesele, senden ayrı kalmak;
Sensizliğe küfr içinde dalmak.
Sevginle yakıp dururken öyle,

Kahrınla cehîme atma böyle.
Noksâna devâ kemâlin olsun,
Cennet kul için cemâlin olsun.
Tanrım, ne çıkar bu sözlerimden?
Bilmem ne akar bu gözlerimden?
Durmaz kalemim, uzar kelâmım;
Yalnız sensin benim merâmım.
Yanlışa sözüm, dilim tutulsun;
Çarpıksa yazım, elim tutulsun.
Farkında mıyım, nedir beyânım;
Bir kuş dili söylüyor lisânım.
Bir eski kalıpta döktüğüm sır,
Mâzîleri etmişim muâsır.
Bir başka zemindeyim zamansız;
Volkan gibiyim, fakat dumansız.
Sarhoşluğumun içinde lâkin
Kaybetmediğim vücût, sensin.
Tek felsefe, hikmet-i Hüdâdır,
İlmim, bu cehâlete fedâdır.
Bildiklerim, ansızın silinsin;
İdrâkime bir karanlık insin;
İsmin kalsın yeter, gönülde;
Bir öz ki, yakar, yanıp bu külde.
Zikrinle senin coşar bu kalbim,
Bin kere ölür, yaşar bu kalbim.
Bir dağ başıdır bulunduğum yer,
Rüzgârları «Külle yevm»i söyler.
Meçhûl batar doğunca mâlûm,

Mevcut olur en sonunda mâdûm.
Her an yenidir elinde hilkat,
Tekvin ile canlanır tabiat.
Doğdum yeniden şu anda ben de,
Ummânını buldu damla sende.
Her türlü üzüntü, kaygu söndü;
Gönlüm, ölmez hayata döndü.
Beyhûde didişmeler silindi,
Vidânıma bir sükûnet indi.
Geçtim bu duyuşla her hevesten,
Rûh oldu benim bu tek nefesten.
Nimetlerden ferâgat ettim,
Külfetlerden nedâmet ettim.
Yüz vermiyorum her iltifâta,
Lâkayd olarak bakıp hayâta.
Hiç kimseye yok gönülde kinim,
Sevginle hayat kadar metinim.
Bir zelzele geçti menzilimden,
Tevhidindir çıkan dilimden.
Sil kendimi kendimin gözünden.
Düştüm yere ben, kapıda bir kul,
Bîkes, biçare, hasta, yoksul.
Yalnız seni Hak bilip güvendim,
Sensin dü cihanda tek efendim.
Taptım sana, başka Tanrı bilmem;
Fâniler önünde ben eğilmem...

Düştüm beni titreten bu vecde;
Gönlüm; sana eylemekte secde.
Şensin ancak halâskârım,
Yoklukta bu kurtuluşla varım.
Zevk oldu o çektiğim ezalar,
Takdirini bozmadı kazalar.
Zulmeylediler demem ben artık,
Mazlûm oluşum ne bahtiyarlık!...
Senden korkmam, rahimsin sen;
Âdilsin sen, hakimsin sen.
Korkum, beşer adlı korkusuzdan;
Vidanı sağır, o duygusuzdan.
Toprak doludur yüreklerinde,
Yoksun çoğunun dileklerinde.
Ondan sana ilticadayım ben,
Kurtarman için ricadayım ben.
Tanrım, beni senden ayrı kılma;
Sensizlik içinde gayrı kılma.
Kaçmak diliyor özüm, özünden;

15 Mart 1948

SON YAPRAKLAR

Hasan Ali'yi birlikte dinledik, doğru söylüyor: ALLAH BİR... Ne var ki, bu bedbaht adam susmaya mahkûm. Suçu, yaşarken susmuş olmak. Bu suç onu ölümünden sonra da susmaya mahkûm etmiş. Biz konuşturabildik mi? Bilmiyoruz... Buna siz karar vereceksiniz...

Aslında Hasan Ali de bir başka kurban, devrinin kurbanı. Akibetinin böyle olmasında zaafı, korku ve ihtirasları kadar, yaşadığı devrin de hâkim rolü var. O devirde kimler kimler aç ve sefil sokak mahlûkları gibi yaltaklanmamış ki? İhtiras ve ikbal hülyaları kimleri dipsiz ve sır dolu bir kuyu, merhametsiz bir girdap gibi çekip almamış?

O devrin kalburüstü addedilen adamları hep aynı maraza müptelâ: İkbâlperestliğe... Şâirin ifadesiyle «**aynı tezgâhtan çıkmış testiler gibi**» şahsiyetler. Ayırıcı vasıfları: Tebaiyet... Kendilerine ait ne orijinal bir düşünceleri, ne de yalnız başına yüklenebilecekleri bir dâvâları var. En basit hareket serbestiyetleri bile yok, en küçük bir adımı bile atabilmeleri için işaret almadan şart... Ama böyle bir işareti aldıkları zaman da canavar kesilirler: Hain, merhametsiz ve küstah... O vakit zulmetmek bir zevk halini alır; işaret aldıkları merciye temenna çakmak, en büyük saâdet...

Tek mâbudları vardır: Kuvvet, saâdetlerinin teminatı kuvvet... Karanlık bir gecede bir fenerin aydınlığına koşan böcekler gibi reveranslarda bulunurlar kuvvete. Bâzen mâbudlarının ateşinde yanmak bile büyük saadettir.

Niye uzatıyoruz? Hasan Ali ne kin ve nefretimizi çekecek kadar büyük, ne acımamızı gerektirecek kadar mazlum. Her devirde rastlanılabilecek bir tip. Onu emsallerinden ayıran, devri... Başka bir zamanda ve başka bir ülkede pekâlâ sessiz sedasız yaşayıp ölebilirdi. Ama kader ona şahsiyetinin bütün teferruatlarını sergileyebileceği bir vasat sunmuş. Yüceli, yakaladığını kendi rengine boyayan devrinin vitrininde seyretmeye çalıştık.

— SON —

ÖLDÜKTEN SONRA “ALLAH” DİYEN BAKAN

1897-1961 yılları arasında yaşamış Hasan Ali. Köy Enstitüleri'nin mimârı Yücel, asıl şöhretini Millî Eğitim Bakanlığı yaptığı 1938-46 yıllarında yakalar.

Ömrünü ikbal arayışları ile tüketen Hasan Ali, devrinin liderlerini bir gölge sadakatiyle takib eder. Zira o yıllarda ikbâle giden yol, Çankaya'dan geçmektedir. Ne var ki Çankaya ayıklayıcıdır, Hasan Ali gibi dinî temayülleri olan bir insanı bağına basacak durumda değildir. Yücel bu yol ayırımında ikbâli değil, dinini terkeder.

Köy Enstitüleri, Turancılık Dâvâsı, Kenan Önerle olan muhakemesi Hasan Ali'nin hayatındaki kalın çizgilerdir. Öner'in kendisine tattırdığı mağlubiyet acısıyla bir an kendi köşesine çekilecek olur ve oturup “**Allah Bir**”i yazar. Ölümünden sonra neşrini vasiyet ettiği Allah Bir'de Yücel inancını dile getirir, pişmanlığını mırıldanır. Yazık ki günahlarına kefarete olabilecek bu eseri bizzat bastırarak cesareti yoktur. Kitabı ölümünden sonra oğlu Can Yücel bastırır... Ama kitap ikinci bir defa basılmayıp unutulmaya terk edilir.

Bu kitapta bir tarafta bütün çarpıcılığı ile Hasan Ali Yücel'i, öbür tarafta yaşadığı devrin şartlarını bulacaksınız. Yakın tarihimizin anlatılmayan hikâyesini aksettirmesi bakımından eseri beğeneceğinizi ümit ediyoruz.

DÜZENLEYEN

CELAL SANCAR

05.11.2017

ANKARA